

Opleidingshandboek voor het herkennen van en omgaan met migranten die het slachtoffer zijn van seksueel en gendergerelateerd geweld

PROTECT - Preventie van seksueel en gendergerelateerd geweld tegen migranten en versterking van de ondersteuning van slachtoffers

2020

Het project wordt gefinancierd door het Programma Rechten, Gelijkheid en Burgerschap (2014-2020) van de

De opvattingen in dit opleidingshandboek zijn die van de auteurs en weerspiegelen niet noodzakelijk de standpunten van de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) of van de Europese Unie (EU). De gebruikte benamingen en de presentatie van het materiaal in het hele verslag impliceren geen mening van de IOM of de EU over de juridische status van een land, grondgebied, stad of gebied, noch over zijn autoriteiten, noch over zijn grenzen.

IOM onderschrijft het principe dat een humane en ordelijke migratie ten goede komt aan zowel de migranten als de samenleving. Als intergouvernementele organisatie werkt de IOM samen met haar partners in de internationale gemeenschap om: de operationele uitdagingen van migratie te helpen aanpakken; een beter begrip van migratievraagstukken te bewerkstelligen; de sociale en economische ontwikkeling te stimuleren door middel van migratie; en de menselijke waardigheid en het welzijn van migranten te handhaven.

Deze publicatie kwam tot stand met financiële steun van de Europese Unie.

Deze publicatie werd uitgegeven zonder formele redactie door IOM of goedkeuring door de IOM Publications Unit.

Modules 1, 3, 4, 5 zijn geschreven en bewerkt door: Zsuzsanna Vég, M. Ferdous Momand en Andrea Márcz, IOM Boedapest

Module 2 is geschreven door: Eva Gračanin en Lana Gobec, Legebitra

Module 2 is bewerkt door: Ivana Naceva en Iva Perhavec, IOM Slovenië; Jennifer Rumbach, IOM Washington

Uitgever: Internationale Organisatie voor Migratie
8 Falk Miksa utca
1055 Boedapest
Hongarije
E-mail: iombudapest@iom.int
Website: <https://hungary.iom.int/>

© 2020 Internationale Organisatie voor Migratie

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag op enigerlei wijze worden verveelvoudigd zonder vermelding van de uitgever.

Inhoudstafel

OVER HET PROTECT-PROJECT	6
INLEIDING TOT HET OPLEIDINGSHANDBOEK	7
Module 1 DEFINITIES.....	8
Doel van de module	8
Leerdoelen	8
Theoretische achtergrond.....	8
Seksueel en gendergerelateerd geweld en migratie.....	9
Vormen van SGBV	9
Gevolgen	10
Activiteit I	12
Activiteit II	13
Module 2 Migratie en LGBTI-gerelateerde kwesties.....	14
Doel van de module	14
Leerdoelen	14
Benodigde materialen	15
Theoretische achtergrond.....	15
1. Taal en basisterminologie.....	16
1.1. Kernbegrippen.....	17
Seksuele geaardheid	18
Genderidentiteit en genderexpressie	19
Geslacht, gender en geslachtskenmerken.....	21
Vooroordeel	23
Activiteit III	27
2. Inleiding tot de normen inzake geslacht en seksuele geaardheid.....	27
Heteronormativiteit	28
Cisnormativiteit	28
Toegekend geslacht bij de geboorte	28
3. LGBTI's in migratie.....	30
3.1. LGBTI's in gedwongen migratie: Het perspectief van de EU	31
Activiteit IV	35
Activiteit V	35
4. Seksueel en gendergerelateerd geweld tegen LGBTI's	37
Activiteit VI	39
4.1 Maatregelen om tegemoet te komen aan de behoeften van LGBTI's die het slachtoffer zijn van SGBV of risico lopen op SGBV.....	40
Accommodatie	41
Standaardprocedures voor preventie en actie in gevallen die te maken hebben met SGBV	42

Opleidingen over LGBTI-kwesties en gedwongen migratie.....	42
Veilige ruimtes voor LGBTI's in gedwongen migratie.....	43
Werken met lokale LGBTI-gerelateerde ngo's.....	43
Bescherming van LGBTI's in kampen en soortgelijke instellingen.....	44
5. Niet-gouvernementele organisaties in Europa die werken met LGBTI's en/of LGBTI's in migratie	45
6. Nuttige aanvullende bronnen	45
Module 3 IDENTIFICATIE	47
Doel van de module	47
Leerdoelen	47
Benodigde materialen.....	47
Theoretische achtergrond, vragen	47
Kwetsbaarheid voor SGBV.....	47
Seksueel en gendergerelateerd geweld	49
Indicatoren voor blootstelling aan gevaar	51
Activiteiten	52
Module 4 COMMUNICATIE	53
Doel van de module	53
Leerdoelen	53
Benodigde materialen.....	54
Theoretische achtergrond.....	54
Herinnering	54
Interview	56
Aanmoedigen tot communicatie.....	59
Overdreven emotionele betrokkenheid, burn-out.....	61
Rol van de tolk, functie van de cultureel bemiddelaar.....	63
Activiteiten	66
Module 5 INTERCULTURALITEIT	66
Doel van de module	66
Leerdoelen	67
Benodigde materialen.....	67
Theoretische achtergrond, procedure, vragen	67
Het ijsbergmodel van cultuur	68
Kenmerken van cultuur	69
Geselecteerde dimensies van culturele waarden, houdingen en praktijken	70
Non-verbale communicatie.....	70
Activiteiten	72
Bijlagen.....	73

BIJLAGE I.....	73
BIJLAGE II.....	76
BIJLAGE III.....	78
BIJLAGE IV.....	79
BIJLAGE V.....	80
BIJLAGE VI.....	81
BIJLAGE VII.....	82
BIJLAGE VIII.....	84
BIJLAGE IX.....	88

OVER HET PROTECT-PROJECT

Seksueel en gendergerelateerd geweld (SGBV) is een veel voorkomende schending van de mensenrechten, zowel wereldwijd als in Europa. SGBV kan lichamelijk en psychologisch zijn; het omvat huiselijk geweld, seksuele intimidatie en geweld, schadelijke praktijken, uitbuiting en mensenhandel. Vrouwen, mannen, meisjes, jongens en LGBTI's kunnen allemaal het slachtoffer worden van dergelijk geweld.

Het project **PROTECT - Preventie van seksueel en gendergerelateerd geweld tegen migranten en versterking van de ondersteuning van slachtoffers** heeft tot doel de bestaande nationale hulpverlening rond seksueel en gendergerelateerd geweld te versterken om deze systemen beter te coördineren en toegankelijker te maken voor vluchtelingen, migranten en asielzoekers die het slachtoffer werden van SGBV en voor potentiële slachtoffers. Het project heeft ook tot doel om deze gemeenschappen bewuster en sterker te maken.

PROTECT wordt uitgevoerd door **twaalf landelijke IOM-afdelingen** (België, Bulgarije, Kroatië, Griekenland, Hongarije, Ierland, Italië, Malta, Nederland, Polen, Slovenië en Spanje) en **acht ngo-partners**, Legebitra (Slovenië), Le monde selon les femmes asbl (België), Fundación EMET Arco Iris, Asociación Rumiñahui, Movimiento por la Paz (Spanje), Arq Psychotrauma Expert Groep, Rutgers en Pharos (Nederland), en dit tussen oktober 2018 en maart 2020.

In de loop van de 18 maanden durende projectcyclus worden de volgende specifieke **doelstellingen en activiteiten** uitgevoerd. De meeste activiteiten worden afgestemd op de landspecifieke context.

1. De bestaande nationale hulpverleningsdiensten voor seksueel en gendergerelateerd geweld (SGBV) versterken en aanpassen om de coördinatie te verbeteren en zowel vluchtelingen als migranten en asielzoekers te helpen.
2. Capaciteit opbouwen voor professionals die werken met en voor vluchtelingen, migranten en asielzoekers, met als doel de behoeften van slachtoffers en potentiële slachtoffers van SGBV effectiever te identificeren en te behandelen.
3. Vluchtelingen- en migrantengemeenschappen en asielzoekers sterker maken en informeren over SGBV en de preventie ervan door middel van een regionale bewustmakingscampagne.

Het project wordt gefinancierd door het Programma Rechten, Gelijkheid en Burgerschap 2014-2020 van de Europese Unie.

Lees hier meer over het project: <https://eea.iom.int/PROTECT-project>

Opleidingshandboek

INLEIDING TOT HET OPLEIDINGSHANDBOEK

Volgens het Mapping Report on Legal Frameworks and Assistance Available to Migrant Victims of Sexual and Gender-Based Violence (SGBV), opgesteld in de beginfase van het PROTECT-project, is er bij professionals die met migranten werken een duidelijke behoefte aan gespecialiseerde opleidingen rond seksueel en gendergerelateerd geweld in een migratiecontext.

Dit handboek zal een nuttig interactief instrument zijn voor de opleiding van professionals (bv. maatschappelijk werkers, politieagenten, tolken, leerkrachten, medisch personeel) die regelmatig in aanraking komen en werken met migranten, vluchtelingen of asielzoekers die mogelijk het slachtoffer van SGBV zijn.

De belangrijkste onderwerpen die in het handboek aan bod komen, zijn de volgende:

- Module 1: Definities van SGBV
- Module 2: Migratie en LGBTI-gerelateerde kwesties
- Module 3: Herkenning
- Module 4: Communicatie
- Module 5: Interculturaliteit

Elke module van het handboek volgt dezelfde structuur: doel van de module, korte samenvatting van de leerdoelen, benodigd materiaal (indien van toepassing), theoretische achtergrond met bibliografie, en tot slot activiteiten.

Het handboek moet samen worden gebruikt met het handboek **Les violences sexuelles basées sur le genre en contexte de migration**, dat door vzw Le Monde selon les femmes en IOM België werd opgesteld in het kader van het project **PROTECT - Preventie van seksueel en gendergerelateerd geweld tegen migranten en versterking van de ondersteuning van slachtoffers**.

De publicatie is beschikbaar op <https://eea.iom.int/PROTECT-project>

Module 1 DEFINITIES

Modules 1, 3, 4, 5 zijn geschreven en bewerkt door: Zsuzsanna Vég, M. Ferdous Momand en Andrea Márcz, IOM Boedapest.

Doel van de module

Het doel van de module is de deelnemers vertrouwd te maken met het concept van seksueel en gendergerelateerd geweld en de vormen die ze kan aannemen, zowel in het algemeen als in de context van migratie. De deelnemers leren ook het internationale juridische kader kennen waarop de nationale wetgevingen zijn gebaseerd.

Het uitgangspunt is het verschil te begrijpen tussen **SEKSE**, **GENDER** en **GENDERIDENTITEIT**. Deze concepten worden in het dagelijks leven vaak verkeerd gebruikt, maar zijn niet onderling verwisselbaar.

Leerdoelen

- het concept van seksueel en gendergerelateerd geweld en de bijbehorende termen beschrijven;
- de belangrijkste internationale documenten met betrekking tot seksueel en gendergerelateerd geweld identificeren;

Theoretische achtergrond

Het Inter-Agency Standing Committee (Permanent Comité van VN-organisaties) definieert gendergerelateerd geweld (SGBV) als '**elke schadelijke daad die tegen de wil van een persoon wordt gepleegd op basis van sociaal toegeschreven verschillen (dus genderverschillen) tussen mannen en vrouwen**'. Het omvat handelingen die fysieke, seksuele of mentale schade of leed toebrengen, het dreigen met dergelijke handelingen, het uitoefenen van dwang en andere vormen van vrijheidsberoving¹

Historisch gezien werd het begrip seksueel en gendergerelateerd geweld gebruikt om geweld tegen vrouwen en meisjes te beschrijven en was het geworteld in **ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen**. De statistische gegevens omtrent het exacte aantal slachtoffers van SGBV zijn beperkt als gevolg van onderrapportage. Naar schatting kregen ongeveer 35 procent van de vrouwen

¹ Inter-Agency Standing Committee: Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Actions, 2015, p.5. https://gbvguidelines.org/wp/wp-content/uploads/2015/09/2015-IASC-Gender-based-Violence-Guidelines_lo-res.pdf.

wereldwijd op een bepaald moment in hun leven te maken met fysiek en/of seksueel/intiem geweld door de partner of seksueel geweld door een niet-partner.²

We mogen evenwel niet vergeten dat ook **mannen, jongens en LGBTI's (lesbisch, homoseksueel, biseksueel, transgender of interseksueel) het slachtoffer kunnen worden van SGBV.**

Seksueel en gendergerelateerd geweld en migratie

Seksueel en gendergerelateerd geweld kan **een reden zijn waarom iemand zijn land van herkomst verlaat**. Veel vrouwen besluiten hun huis te verlaten omwille van de ongelijke machtsverhouding tussen man en vrouw in hun samenleving of vanwege schadelijke traditionele praktijken zoals vrouwelijke genitale verminking (VGV) of gedwongen huwelijken. **Tijdens hun reis of doorreis** kunnen zij ook te maken krijgen met verschillende vormen van SGBV. Vrouwen of jongens worden vaak seksueel uitgebuit door smokkelaars of medemigranten. Bovendien neemt hun kwetsbaarheid toe **bij aankomst in het land van bestemming** als gevolg van taalbarrières, door een gebrek aan sociale netwerken en gebrek aan kennis van de verschillende hulpverleners.

Wist je dit?

- ⇒ Naar schatting zijn er wereldwijd 650 miljoen vrouwen en meisjes die uitgehuwelijkt werden vóór de leeftijd van 18.³
- ⇒ Minstens 200 miljoen vrouwen en meisjes tussen 15 en 49 jaar ondergingen vrouwelijke genitale verminking.⁴

Vormen van SGBV

Seksueel en gendergerelateerd geweld **kan vele vormen aannemen**. Dit zijn de **meest voorkomende**:

Huiselijk geweld

Deze term verwijst naar geweld dat binnenshuis of binnen het gezin plaatsvindt tussen intieme partners of tussen andere familieleden.

Intiem partnergeweld

² Feiten en cijfers: Ending violence against women, <https://unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures>.

³ Feiten en cijfers: Ending violence against women, <https://unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures>.

⁴ Feiten en cijfers: Ending violence against women, <https://unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures>.

Hiermee wordt geweld bedoeld tussen intieme partners (gehuwd, samenwonend, vriendje/vriendinnetje of andere nauwe relaties). Dit wordt gedefinieerd als gedrag van een intieme partner of ex-partner die fysieke, seksuele of psychologische schade veroorzaakt. Dit omvat daden van fysieke agressie, seksuele dwang, psychologisch/emotioneel misbruik en controlerend gedrag. Dit soort geweld kan ook bestaan in het ontzeggen van middelen, kansen of diensten.

Economisch misbruik

Hierbij controleert de misbruiker de financiën van het slachtoffer om te voorkomen dat hij of zij toegang krijgt tot middelen, kan werken, de controle over de inkomsten behoudt, zelfvoorzienend wordt en/of financieel onafhankelijk wordt.

Emotioneel misbruik

Het is een daad die mentale of emotionele pijn of schade veroorzaakt. Voorbeelden hiervan zijn: bedreigingen met fysiek of seksueel geweld, intimidatie, vernedering, gedwongen isolatie, sociale uitsluiting, stalking, verbale intimidatie, ongewenste aandacht, opmerkingen, gebaren of geschreven woorden van seksuele en/of bedreigende aard, vernietiging van dierbare spullen, en seksuele intimidatie.

Fysieke aanval

Dit is een daad van fysiek geweld die niet van seksuele aard is. Voorbeelden hiervan zijn: slaan, wurgen, snijden, duwen, verbranden, schieten of het gebruik van wapens, zuuraanvallen of elke andere handeling die leidt tot pijn, ongemak of letsel.

Seksueel misbruik

Dit is de feitelijke of dreigende fysieke indringing van seksuele aard, hetzij met geweld, hetzij onder ongelijke of dwingende omstandigheden.

Haatmisdrijf

Dit is een door vooroordelen ingegeven misdrijf dat zich voordoet wanneer een dader een slachtoffer viseert vanwege zijn of haar toebehoren (of vermeende toebehoren) aan een bepaalde sociale groep (bijvoorbeeld een aanval op iemand vanwege zijn of haar ras, religie, huidskleur of genderidentiteit).

Gevolgen

Elke vorm van geweld heeft verschillende gevolgen en dat is niet anders bij SGBV. SGBV kan tot de dood leiden, fysieke gevolgen hebben zoals ongewenste zwangerschap of seksueel overdraagbare

infecties, en mentale en psychosociale gevolgen zoals angst, depressie, sociaal stigma en isolement. Daarnaast zijn er de sociaaleconomische gevolgen zoals inkomensverlies, medische kosten en juridische gevolgen, bijvoorbeeld in landen waar relaties tussen personen van hetzelfde geslacht gecriminaliseerd worden.

Deze gevolgen hangen samen: het fysieke welzijn beïnvloedt het psychologische welzijn en vice versa. Bij de hulpverlening aan slachtoffers van SGBV is dus een holistische benadering nodig waarbij rekening wordt gehouden met alle gevolgen van SGBV voor het individu, zijn of haar familie en zijn of haar gemeenschap.⁵

Meer informatie over seksueel en gendergerelateerd geweld in de context van migratie vindt u in het handboek [Les violences sexuelles basées sur le genre en contexte de migration](#) dat door vzw Le Monde selon les femmes en IOM België werd opgesteld in het kader van het project [PROTECT - Preventie van seksueel en gendergerelateerd geweld tegen migranten en versterking van de ondersteuning van slachtoffers](#). De publicatie is hier beschikbaar: <https://eea.iom.int/PROTECT-project>

⁵ IOM Institutional Framework for Addressing Gender-Based Violence in Crises, 2018, p.10.

Activiteit I

Duur: 30 minuten

Doel

Het doel van deze activiteit is om de basisconcepten te schetsen van seksueel en gendergerelateerd geweld in de context van migratie.

Benodigde materialen

- Hetzelfde aantal pakketten met definities en woorden (zie Bijlage I) als het aantal gevormde groepen
- Flipchartpapier
- Blu Tac of een andere lijm om de bijpassende paren op de flipchartpersonen te plakken

Instructies

De deelnemers worden verdeeld in groepen (niet meer dan 4-5 personen/groep).

Elke groep krijgt een pakketje woorden en een pakketje definities.

Het is de bedoeling de woorden te koppelen aan de overeenstemmende definities.

De groepen hebben 10 minuten om de taak uit te voeren.

In de komende 20 minuten presenteren en bespreken de groepen hun resultaten. De discussie wordt geleid door de moderator, die de concepten helpt verduidelijken indien nodig en ervoor zorgt dat elke groep aan bod komt.

Er zitten 21 definities in het pakket, maar afhankelijk van de deelnemers en de tijdslimiet kan de moderator beslissen om ze niet allemaal te behandelen.

Opmerkingen voor de moderator

Het doel van deze oefening is te begrijpen wat SGBV in het algemeen en in de context van migratie betekent. In plaats van dat de moderator de juiste definities aanwijst, is het bij deze activiteit de bedoeling dat de deelnemers actief nadenken over deze concepten om ze beter te begrijpen.

Sommige concepten zijn duidelijk, andere zijn complexer. Het is van essentieel belang dat de moderator nagaat of elke definitie na de groepsdiscussie door de deelnemers wordt begrepen.

Activiteit II

Duur: 20-30 min.

Doel

Bij deze activiteit verzamelen de deelnemers situaties uit hun eigen leven of ervaringen waarin ze getuige of het slachtoffer waren van SGBV.

Benodigde materialen

- Er zijn evenveel flipchartpersonen als er groepen zijn gevormd.
- Markeringen in verschillende kleuren

Instructies

De deelnemers worden verdeeld in groepen (niet meer dan 4-5 personen/groep).

Elke groep heeft 15 minuten om te verzamelen en op te schrijven:

- ⇒ welke vormen van SGBV ze kennen,
- ⇒ waar en in welke situatie SGBV zich kan voordoen,
- ⇒ wie de mogelijke daders zijn,
- ⇒ wie de mogelijke slachtoffers zijn van SGBV.

Zij moeten nadenken over SGBV in het algemeen, niet noodzakelijkerwijs in de context van migratie.

In de volgende 10-15 minuten bespreken de deelnemers hun bevindingen samen met de moderator van de discussie.

Opmerkingen voor de moderator

Hoewel de deelnemers in deze activiteit specifieke voorbeelden geven (waarschijnlijk ook uit hun eigen leven), is het belangrijk om tijdens de discussie duidelijk te maken dat OM HET EVEN WIE een dader of een slachtoffer van SGBV kan zijn.

Wanneer alle vier de categorieën met de deelnemers zijn besproken, stelt de moderator de volgende vragen:

- ⇒ Zijn migranten kwetsbaarder voor SGBV dan anderen? Waarom?
- ⇒ In welke situatie lopen migranten meer risico op SGBV?

Module 2 Migratie en LGBTI-gerelateerde kwesties

Module 2 is geschreven door: Eva Gračanin en Lana Gobec, Legebitra

Module 2 is bewerkt door: Ivana Naceva en Iva Perhavec, IOM Slovenië; Jennifer Rumbach, IOM Washington

Doel van de module

Dienstverleners in verschillende beroepen denken misschien dat ze nog nooit diensten hebben verleend aan een LGBTI. Dit is hoogst onwaarschijnlijk. Lesbiennes, homo's, biseksuelen, transgenders en interseksuelen (LGBTI's) komen uit alle lagen van de bevolking en hebben uiteenlopende religieuze, etnische, politieke, sociaal-economische, opleidings- en andere achtergronden. Daarom is het waarschijnlijk dat elke professionele dienstverlener al eens een dienst heeft verleend aan LGBTI's, al is het dan zonder het te beseffen.

De module wil de deelnemers vertrouwd maken met de **raakvlakken tussen migratie en LGBTI-gerelateerde kwesties**, met name **in verband met seksueel en gendergerelateerd geweld (SGBV)**. De module bespreekt de specifieke behoeften van LGBTI's in migratie en van degenen die met SGBV te maken krijgen of het risico lopen ermee te maken te krijgen.

De deelnemers leren:

- de kernbegrippen bij de niet-normatieve beschrijving van seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken (SOGIESC of Sexual Orientation, Gender Identity & Expression and Sex Characteristics) en de ervaringen van personen die zich in deze situatie bevinden;
- de aspecten die kunnen worden toegepast op het werken met LGBTI's in het algemeen;
- de aspecten van het werken met LGBTI's in migratie, met name gedwongen migratie;
- de aspecten van het werken met LGBTI's in gedwongen migratie die SGBV ervaren.

Leerdoelen

Aan het einde van de module zullen de deelnemers in staat zijn:

- de huidige terminologie te gebruiken bij het beschrijven van seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken en de ervaringen van personen die zich in deze situatie bevinden;
- in het algemeen te beschrijven waarom LGBTI's discriminatie en geweld ondervinden op basis van hun genderaspecten (SOGIESC);
- de behoeften te identificeren van LGBTI's in migratie (met een focus op LGBTI's in gedwongen migratie en SGBV);

- mogelijke maatregelen te bepalen om tegemoet te komen aan de behoeften van LGBTI's in migratie (met de nadruk op LGBTI's in gedwongen migratie en SGBV).

Benodigde materialen

- PPT (computer, projector)
- Kopieën van Bijlage XX (Activiteit I)
- Kopieën van Bijlage YY (Activiteiten II en III)
- Kopieën van Bijlage ZZ (Activiteit IV)
- Pennen

Theoretische achtergrond

Holebi's, transgenders en interseksuelen (LGBTI) worden geconfronteerd met een complex scala aan uitdagingen en bedreigingen, waaronder discriminatie, vooroordelen, geweld, moeilijke toegang tot hulpdiensten en drempels voor het uiten van hun nood aan bescherming ten opzichte van hulpverleners.⁶ Dit hoofdstuk is verdeeld in drie secties die elk een andere dimensie van het onderwerp behandelen:

- Het eerste deel beschrijft aspecten die kunnen worden toegepast op het werken met LGBTI's in het algemeen.
- Het tweede deel richt zich op het werken met LGBTI's in migratie, met name gedwongen migratie.
- In het derde deel wordt uitgelegd hoe LGBTI's in gedwongen migratie seksueel en gendergerelateerd geweld (SGBV) ervaren en hoe tegemoet te komen aan de behoeften van LGBTI's die te maken kregen met SGBV of het risico lopen ermee te maken te krijgen.

Geen van deze secties pretendeert volledig te zijn, maar dient als eerste kennismaking met het raakvlak tussen migratie en LGBTI-kwesties. Intersectionaliteit wordt gebruikt om de manier te beschrijven waarop sociale identiteiten en achtergronden elkaar overlappen en kruisen. Het toont aan dat mensen die tot meer dan één gemarginaliseerde groep behoren nog meer discriminatie ervaren dan mensen die alleen vanwege een enkel aspect van hun identiteit of achtergrond worden gestigmatiseerd, en dat onderdrukking kan plaatsvinden op het snijpunt van meerdere gemarginaliseerde identiteiten en achtergronden.⁷ LGBTI's zijn geen homogene groep. Het acroniem LGBTI zelf bevat een breed scala aan identiteiten, genders, achtergronden en ervaringen, complex en

⁶ IOM-UNHCR LGBTI Opleidingspakket. Verkrijgbaar op: <https://lgbti.iom.int/lgbti-training-package>.

⁷ Fredman, Sandra (2016): Intersectional discrimination in EU gender equality and non-discrimination law. Europese Commissie, Directoraat-generaal Justitie en Consumentenzaken. Verkrijgbaar op: <https://equalitylaw.eu/downloads/3850-intersectional-discrimination-in-eu-gender-equality-and-non-discrimination-law-pdf-731-kb>.

uiteenlopend, die een verscheidenheid aan behoeften vertegenwoordigen die elk een specifieke aanpak vereisen. Diversiteit is de enige constante.

1. Taal en basisterminologie⁸

Het gebruik van taal is een krachtige manier om gendergelijkheid en -diversiteit te bevorderen en een instrument om gendervooroordelen uit te roeien. Op interpersoonlijk niveau stelt het ons in staat om betrouwbare relaties te vormen op basis van respect, wat vooral belangrijk is bij de ondersteuning van slachtoffers van SGBV.

De terminologie voor het beschrijven van seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken (SOGIESC) is gevarieerd en niet-gestandaardiseerd. Ze kan verschillen tussen landen, regio's en culturen, van context tot context, en tussen verschillende groepen, bewegingen, gemeenschappen en individuen binnen eenzelfde economische, geografische of sociale eenheid. Ze kan ook veranderen in de loop van de tijd wanneer activisten, onderzoekers en experts in verschillende gebieden de betekenissen beter afstemmen en termen ontwikkelen die diversiteit nauwkeuriger en inclusiever beschrijven.

In de oorspronkelijke talen van veel migranten en personen die gedwongen worden te migreren, is er geen uniforme terminologie. De terminologie is soms ontoereikend en onevenwichtig. Het gebrek aan (genuanceerde) terminologie kan in verband worden gebracht met het gebrek aan sociale aanvaarding van diverse vormen van seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken, en met het sociaal isolement van LGBTI's met uiteenlopende achtergronden, met als gevolg een diep schaamtegevoel dat mensen ervan weerhoudt om zich te uiten.⁹ De terminologie die in Europese landen veel wordt gebruikt, kan in andere talen andere, soms negatieve of afkeurende connotaties hebben, waardoor sommige personen zich soms liever niet met dergelijke termen identificeren. Het Europees Ondersteuningsbureau voor asielzaken (EASO)¹⁰ meldt dat sociaal-economische factoren, kennis van vreemde talen en toegang tot elektronische communicatie een rol spelen in de termen die een persoon zal gebruiken. Zo zullen geschoolde, rijke personen die in

⁸Dit subhoofdstuk is bijna volledig gebaseerd op de volgende bronnen, tenzij anders gespecificeerd: EASO – Research situation of lesbian, gay and bisexual persons in countries of origin – Practical guides series (April 2015). Verkrijgbaar op: <https://easo.europa.eu/sites/default/files/public/Researching-the-situation-of-LGB-in-countries-of-origin-FINAL-080515.pdf>; The Yogyakarta principles, Yogyakarta principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity (March 2007). Verkrijgbaar op: <http://yogyakartaprinciples.org/principles-en/>; The Yogyakarta principles plus 10, Additional principles and state obligations on the application of international human rights law in relation to sexual orientation, gender identity, gender expression and sex characteristics to complement the Yogyakarta principles (November 2017). Verkrijgbaar op: http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf; ILGA-Europe's Glossary. Verkrijgbaar op: <https://ilga-europe.org/resources/glossary>.

⁹ EASO – Research situation of lesbian, gay and bisexual persons in countries of origin – Practical guides series (April 2015), pagina 13. Verkrijgbaar op: <https://easo.europa.eu/sites/default/files/public/Researching-the-situation-of-LGB-in-countries-of-origin-FINAL-080515.pdf>.

¹⁰ Idem, pagina 14.

stedelijke gebieden wonen en over de mogelijkheid beschikken om te reizen eerder termen als *lesbisch, homo, biseksueel, transgender* gebruiken dan minder geschoolde, arme personen die op het platteland wonen met minder mogelijkheden om te reizen.¹¹

Ongeacht de taal van herkomst kunnen personen met wie we werken of die we helpen bekend zijn met de onderstaande terminologie. De termen worden in groepjes gezet op basis van hoe ze zich tot elkaar verhouden. De lijst is niet volledig. De definities komen mogelijk niet volledig overeen met de betekenis die deze termen in verschillende talen en contexten hebben. Ze kunnen ook worden herzien in de loop van de tijd als de kennis over verschillende seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken toeneemt. Het doel van deze lijst is om de gebruiker van dit handboek een startpunt te geven voor het gebruik van een LGBTI-gerelateerde taal.

1.1. Kernbegrippen

Seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken zijn verschillende categorieën. Ze kunnen elkaar dan wel overlappen, maar staan los van elkaar. Zo kan iemand die zich als een transseksuele man identificeert heteroseksueel, homo, biseksueel zijn, of zijn seksuele geaardheid op een andere manier aanduiden. Op dezelfde manier kan een interseksuele persoon zich identificeren met gelijk welk gender en kan hij of zij lesbisch, homo, biseksueel, heteroseksueel of van een andere seksuele geaardheid zijn. We kunnen iemands seksuele geaardheid, genderidentiteit of geslachtskenmerken niet afleiden op basis van onze kennis van andere factoren.

LGBTI is een acroniem voor 'lesbian, gay, bisexual, transgender & intersex' (lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgenders en interseksuelen). Andere organisaties en (in)formele groepen kunnen verschillende formuleringen gebruiken om hun eigen werkveld nauwkeuriger te beschrijven, bijvoorbeeld: soms is 'intersex' niet opgenomen en is het acroniem LGBT; soms is 'queer' of 'questioning' opgenomen (voor mensen die niet in een hokje willen worden geplaatst) en is het acroniem LGBTQ of LGBTIQ; en soms is 'ally' (gebruikt voor sympathisanten), 'aromantic' of 'asexual' opgenomen en is het acroniem LGBTQA of LGBTIQA.¹²

SOGIESC is een acroniem dat verwijst naar sexual orientation (SO), gender identity (GI), gender expression (E) en sex characteristics (SC) – seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken. Het wordt meestal gebruikt in verband met de rechten van mensen met uiteenlopende seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken.¹³

¹¹ Ibid.

¹² De woordenlijst van IOM en UNHCR is beschikbaar op: https://lgbti.iom.int/sites/default/files/LGBTI_Glossary_2017.pdf.

¹³ De ILGA-Europe's SOGIESC Asylum Mailing List is beschikbaar op: <https://ilga-europe.org/sogiesc-asylum>.

Seksuele geaardheid

Seksuele geaardheid verwijst naar het blijvende vermogen van een persoon om diepgaande romantische, emotionele en/of fysieke gevoelens voor of aantrekking tot individu(en) van een ander geslacht of gender, of hetzelfde geslacht of gender, of meer dan één geslacht of gender te hebben.¹⁴

Hoe individuen hun seksuele geaardheid beschrijven en benoemen maakt deel uit van hun recht om zich al dan niet te identificeren. Hierbij moet ook worden opgemerkt dat intieme handelingen en seksuele relaties geen noodzakelijke voorwaarde zijn voor een persoon om zich te identificeren als van een bepaalde seksuele geaardheid, en dat dergelijke handelingen ook niet verwacht mogen worden om iemands seksuele geaardheid te bevestigen.¹⁵

Homoseksueel verwijst naar een persoon wiens blijvende romantische, emotionele en/of lichamelijke aantrekking gericht is op mensen van hetzelfde geslacht. De term verwijst traditioneel naar mannen, maar iedereen die zich aangetrokken voelt tot hetzelfde geslacht of tot meerdere geslachten kan zichzelf ook definiëren als homoseksueel.¹⁶

Een lesbienne is een vrouw bij wie de blijvende romantische, emotionele en/of fysieke aantrekking op andere vrouwen is gericht.¹⁷

Homoseksueel verwijst naar personen bij wie de blijvende romantische, emotionele en/of lichamelijke aantrekking gericht is op personen van hetzelfde geslacht (ook wel 'homo' genoemd). Merk op dat de term 'homosexual' in het Engels door veel mensen wordt beschouwd als een verouderde klinische term die moet worden vermeden.¹⁸

Biseksueel verwijst naar een persoon die zich romantisch, emotioneel en/of lichamenlijk aangetrokken kan voelen tot personen zowel van hetzelfde geslacht als van een ander geslacht¹⁹, niet noodzakelijkerwijs op hetzelfde moment en niet noodzakelijkerwijs in gelijke mate²⁰.

Pansexueel verwijst naar een persoon die zich romantisch, emotioneel en/of lichamenlijk aangetrokken kan voelen tot personen van alle geslachten of ongeacht hun geslacht.²¹

¹⁴ De woordenlijst van IOM en UNHCR is beschikbaar op:

https://lgbti.iom.int/sites/default/files/LGBTI_Glossary_2017.pdf.

¹⁵ De woordenlijst van Legebitra is beschikbaar (in het Sloveens) op: <https://legebitra.si/lgbtq-slovar/>; de woordenlijst van Institute TransAkcija is beschikbaar (in het Sloveens) op <http://transakcija.si/2017/03/13/slovar-izrazov/>.

¹⁶ De woordenlijst van Legebitra is beschikbaar (in het Sloveens) op: <https://legebitra.si/lgbtq-slovar/>.

¹⁷ De woordenlijst van IOM en UNHCR is beschikbaar op:

https://lgbti.iom.int/sites/default/files/LGBTI_Glossary_2017.pdf.

¹⁸ Idem, p. 1.

¹⁹ Idem, p. 1.

²⁰ De woordenlijst van Legebitra is beschikbaar (in het Sloveens) op: <https://legebitra.si/lgbtq-slovar/>; de woordenlijst van Institute TransAkcija is beschikbaar (in het Sloveens) op <http://transakcija.si/2017/03/13/slovar-izrazov/>.

²¹ De woordenlijst van IOM en UNHCR is beschikbaar op:

https://lgbti.iom.int/sites/default/files/LGBTI_Glossary_2017.pdf.

Heteroseksueel verwijst naar een persoon die zich romantisch, emotioneel en/of lichamelijk aangetrokken kan voelen tot personen van het andere geslacht (ook wel 'hetero' genoemd).²² Heteroseksuele personen hebben een normatieve seksuele geaardheid en ondergaan dus geen discriminatie en/of geweld op basis van hun seksuele geaardheid.²³

Genderidentiteit en genderexpressie

Genderidentiteit verwijst naar de diepere interne en individuele genderbeleving van een persoon, die al dan niet overeenkomt met het geslacht dat hem/haar bij de geboorte is toegekend of dat hem/haar door de samenleving wordt toegeschreven, met inbegrip van het persoonlijke aanvoelen van het lichaam (wat, indien vrijwillig, een wijziging van het uiterlijk of van de lichaamsfunctie via medische, chirurgische of andere middelen kan inhouden) en andere vormen van genderexpressie, met inbegrip van kleding, spraak en manieren.²⁴ De genderidentiteit van sommige mensen valt buiten het binaire gendermodel en de daarmee samenhangende normen.

Genderexpressie verwijst naar de manier waarop mensen hun genderidentiteit aan anderen kenbaar maken, bijvoorbeeld aan de hand van hun naam, gebruikte voornaamwoorden, kleding, spraak en manieren.²⁵ De genderexpressie van mensen kan al dan niet overeenkomen met hun genderidentiteit, of met het geslacht en het corresponderende gender dat ze bij hun geboorte toegekend kregen. Het is belangrijk om in gedachten te houden dat de heersende opvattingen omtrent welke genderexpressie overeenkomt met welke genderidentiteit en/of welk geslacht sociaal bepaald zijn.²⁶

Transgender of 'trans' is een overkoepelende term die wordt gebruikt door mensen wier genderidentiteit en in sommige gevallen genderexpressie verschilt van wat typisch wordt geassocieerd met het geslacht dat hen bij hun geboorte werd toegekend, met inbegrip van mensen wier toegekend geslacht verschilt van hun genderidentiteit en mensen wier genderidentiteit noch mannelijk, noch vrouwelijk is zoals traditioneel gedefinieerd. 'Transgender' heeft de voorkeur boven 'transseksueel', omdat het transseksuele en andere genderidentiteiten omvat.²⁷

De term kan omvatten, maar is niet beperkt tot: transgender, niet-binair, androgyn, polygender, 'genderqueer', 'agender', gendervariant, gender non-conform, of om het even welke andere

²² Idem, p. 1

²³ De woordenlijst van Legebitra is beschikbaar (in het Sloveens) op: <https://legebitra.si/lgbtq-slovar/>.

²⁴ De woordenlijst van IOM en UNHCR is beschikbaar op: https://lgbti.iom.int/sites/default/files/LGBTI_Glossary_2017.pdf.

²⁵ Idem, p. 2.

²⁶ De woordenlijst van Legebitra is beschikbaar (in het Sloveens) op: <https://legebitra.si/lgbtq-slovar/>; de woordenlijst van Institute TransAkcija is beschikbaar (in het Sloveens) op <http://transakcija.si/2017/03/13/slovar-izrazov/>.

²⁷ De woordenlijst van IOM en UNHCR is beschikbaar op: https://lgbti.iom.int/sites/default/files/LGBTI_Glossary_2017.pdf.

genderidentiteit en/of -expressie die niet beantwoordt aan de maatschappelijke en culturele verwachtingen en normen inzake genderidentiteit.²⁸

BELANGRIJK!

⇒ Transgenders kunnen gezondheidsbehoeften hebben die verband houden met het feit dat ze transgenders zijn en hun transitie, of met hun fysieke lichaam. Deze behoeften kunnen al dan niet overeenkomen met de verwachtingen en aannames die we hebben op basis van hun genderexpressie. Het is dus belangrijk om voor elk individu het volledige mogelijke spectrum van zorg in overweging te nemen. Zo kan een transseksuele man die bij de geboorte het geslacht van een vrouw kreeg toegekend, gynaecologische gezondheidsbehoeften hebben die verband houden met zijn fysieke lichaam.

Transitie is het proces waarbij het uiterlijke gendervoorkomen wordt aangepast om meer in lijn te zijn met de eigen genderidentiteit. Dit is een complex proces dat doorgaans over een lange periode plaatsvindt. De transitie omvat een aantal of alle van de volgende persoonlijke, medische en juridische stappen: het vertellen aan familie, vrienden en collega's, gebruik van een andere naam en nieuwe voornaamwoorden, zich anders kleden, veranderen van de naam en/of het geslacht op wettelijke documenten, hormoontherapie en mogelijk (maar niet altijd) een of meerdere soorten operaties. De stappen in een transitie variëren van persoon tot persoon.²⁹

Genderherkenning is een proces waarbij het gender van een persoon dat verschilt van het bij de geboorte toegekende geslacht, wordt erkend in de wet, of de voltooiing van dit proces.³⁰

Voornaamwoorden zijn woorden die verwijzen naar de persoon die praat (ik of jij) of naar iemand of iets waarover gepraat wordt (zij, hij, het, ze of dit)³¹. Om respectvol naar iemand te verwijzen, moeten we weten welk(e) voornaamwoord(en) ze gebruiken om naar zichzelf te verwijzen.

We zijn sociaal geconditioneerd om te denken dat we kunnen afleiden welk(e) voornaamwoord(en) een persoon gebruikt op basis van zijn of haar genderexpressie. De genderexpressies zijn echter uiteenlopend en vallen niet altijd onder het binaire 'vrouwelijk/mannelijk'-model. Sommige personen

²⁸ De woordenlijst van Legebitra is beschikbaar (in het Sloveens) op: <https://legebitra.si/lgbtq-slovar/>; de woordenlijst van Institute TransAkcija is beschikbaar (in het Sloveens) op <http://transakcija.si/2017/03/13/slovar-izrazov/>.

²⁹ De woordenlijst van IOM en UNHCR is beschikbaar op: https://lgbti.iom.int/sites/default/files/LGBTI_Glossary_2017.pdf.

³⁰ De woordenlijst van ILGA-Europe is beschikbaar op: <https://ilga-europe.org/resources/glossary>.

³¹ De woordenlijst van IOM en UNHCR is beschikbaar op: https://lgbti.iom.int/sites/default/files/LGBTI_Glossary_2017.pdf.

kunnen er ook voor kiezen hun genderidentiteit niet te uiten, om hun welzijn, job en/of sociale status niet op het spel te zetten.

Daarom is het raadzaam om een persoon te vragen naar zijn/haar voornaamwoord of te luisteren naar hoe deze persoon naar zichzelf verwijst. In een groep personen die je niet kent, kun je beter iedereen vragen naar zijn of haar voornaamwoord, dus niet alleen aan diegene bij wie je twijfelt aan het voornaamwoord. Zorg ervoor dat je ook je eigen voornaamwoord te kennen geeft.

Een transseksuele vrouw kan bijvoorbeeld 'hij' worden genoemd door mensen die niet weten dat ze zich als vrouw identificeert en de voorkeur geeft aan het voornaamwoord 'zij', of door mensen die in de war zijn door haar genderidentiteit of die haar opzettelijk willen kwetsen. In het Engels worden vaak de genderneutrale voornaamwoorden 'they', 'them' en 'theirs' gebruikt. Minder vaak gebruikte vormen zijn 'ze', 'hir' en 'hirs' (uitgesproken als 'zie', 'hier' en 'hiers'). Voorbeeld: 'Caleb really likes their new bike. It's a great fit and they saved up to buy it themselves!' of 'Linh prefers to make hir food by hirself, but ze is always happy to share hir meal.' Sommige talen hebben geen voornaamwoorden nodig om het geslacht aan te geven of hebben een geslachtsneutrale optie, zoals het Japans, Swahili, Zweeds en Turks. Zweden heeft aan zijn taal het geslachtsneutrale voornaamwoord 'hen' toegevoegd als aanvulling op 'han' (hij) en 'hon' (zij). Andere talen geven het geslacht helemaal niet aan, waaronder het Armeens, Fins, Hongaars, Perzisch en Yoruba.³²

Geslacht, gender en geslachtskenmerken

Geslacht: Het geslacht van een persoon is een combinatie van lichamelijke kenmerken,³³ waaronder:

- chromosomen, die variaties als XXX, XXY, XYY en X0 kunnen bevatten, naast de meer gebruikelijke XX- en XY-varianties;
- hormonen;
- interne voortplantingsorganen (zoals eierstokken en teelballen);
- uitwendige genitaliën (zoals de vulva en de penis);
- secundaire geslachtskenmerken (zoals borsten, adamsappel, beharing of het ontbreken ervan op bepaalde delen van het lichaam).

Over het algemeen bepaalt een arts, verloskundige of andere persoon die een baby ter wereld brengt, het geslacht van het kind enkel op basis van de uitwendige geslachtsdelen en van het binaire geslachtsmodel (mannelijk/vrouwelijk), wat geen rekening houdt met interseksuelen. De informatie over het geslacht staat meestal op de geboorteakte en andere persoonlijke identificatiedocumenten, zodat het geslacht een wettelijk begrip wordt.

³² Idem, p. 3.

³³ Idem, p. 1.

Maar, zoals hierboven uitgelegd, is het geslacht een combinatie van verschillende lichaamskenmerken. Bovendien is het proces van het toekennen van het geslacht van een zuigeling ook genderbepalend, aangezien we ze een naam geven, ons gedrag ten opzichte van hen aanpassen en bepaalde verwachtingen ontwikkelen en kenbaar maken op basis van het toegewezen geslacht. Deze gedragswijzigingen en uitingen van verwachtingen zijn vaak zeer subtiel en zo diep ingesleten dat we het moeilijk beseffen.

Gender verwijst naar de sociaal geconstrueerde rollen, gedragingen, activiteiten en attributen die binnen een bepaalde maatschappelijke context als gepast worden beschouwd voor individuen op basis van het geslacht dat ze bij hun geboorte hebben gekregen.³⁴

Geslachtskenmerken verwijzen naar iemands chromosomen, anatomie, hormonale structuur en voortplantingsorganen. Organisation Intersex International Europe (OI Europe)³⁵ en haar aangesloten organisaties bevelen de bescherming van interseksuele personen aan door geslachtskenmerken als beschermde grond op te nemen in de antidiscriminatie wetgeving. Dit komt omdat veel van de problemen waarmee interseksuele mensen te maken krijgen niet worden gedekt door de bestaande wetten, die alleen betrekking hebben op seksuele geaardheid en genderidentiteit. Dit wordt door veel interseksuele activisten gezien als een meer inclusieve term dan 'interseksueel', omdat het verwijst naar een spectrum van mogelijke kenmerken in plaats van een enkele homogene status of beleving van interseksualiteit.³⁶

'**Endosex**' het tegenovergestelde van 'intersex' (*zie hieronder*).

Interseksualiteit³⁷ is een overkoepelende term die wordt gebruikt om een breed scala aan natuurlijke lichaamsvariëaties te beschrijven. Interseksuele personen worden geboren met geslachtskenmerken die ofwel vrouwelijk en mannelijk tegelijk zijn, of niet helemaal vrouwelijk of mannelijk, of noch vrouwelijk noch mannelijk. De geslachtskenmerken en het lichaam van interseksuele mensen zijn gezonde variëaties van het menselijk geslacht. Voor sommige interseksuelen wordt hun interseksuele lichaam zichtbaar bij de geboorte, voor sommigen tijdens de kindertijd en voor anderen tijdens de adolescentie of pas als volwassene. Voor sommigen zijn de verschillen zo klein dat ze zich misschien nooit zullen realiseren dat ze interseksueel zijn.

Er bestaan veel vormen van interseksualiteit; het is een spectrum of een overkoepelende term, eerder dan een enkele categorie. Daarom geven interseksuele activisten vaak de voorkeur aan de term geslachtskenmerken (bijvoorbeeld als het gaat om gronden voor bescherming tegen discriminatie). Er

³⁴ Idem, p. 2.

³⁵ OII Europa is de enige interseksuele koepelorganisatie die zich inzet voor de mensenrechten van interseksuele mensen in Europa. Meer info op: <https://oiieurope.org/>.

³⁶ De woordenlijst van ILGA-Europa is beschikbaar op: <https://ilga-europe.org/resources/glossary>.

³⁷ Deze definitie wordt gebruikt door OII Europe, de enige overkoepelende organisatie van interseksuelen die zich inzet voor de rechten van interseksuelen in Europa. Meer info op: <https://oiieurope.org/>.

is geen statische 'interseksuele status'. Het gebruik van de term 'geslachtskenmerken' weerspiegelt het feit dat interseksualiteit een lichamelijke ervaring is en slechts een deel van de identiteit van een persoon.

In een rapport van 2013 merkte de speciale VN-rapporteur inzake foltering op dat kinderen die met atypische geslachtskenmerken worden geboren vaak het voorwerp zijn van onomkeerbare geslachtstoewijzing, onvrijwillige sterilisatie of onvrijwillige genitale normaliserende chirurgie, zonder hen te hebben geïnformeerd en zonder hun toestemming of die van hun ouders, zagezegd 'om hun geslacht te herstellen', waardoor ze blijvende, onomkeerbare onvruchtbaarheid en ernstige geestelijke letsels oplopen.³⁸ In februari 2019 heeft het Europees Parlement een resolutie aangenomen waarin de lidstaten worden opgeroepen om de rechten van interseksuele personen te beschermen en waarin wordt benadrukt dat er een einde moet komen aan medisch onnodige operaties bij zuigelingen.³⁹

Persoonlijke ontwikkeling

De coming-out is een levenslang proces van zelfaanvaarding van de eigen seksuele geaardheid en/of genderidentiteit, en kan het vertellen aan anderen inhouden. De beslissing om de identiteit openbaar bekend te maken kan worden beïnvloed door geïnternaliseerde en/of structurele en aanhoudende homofobie, bifobie en/of transfobie in de samenleving. De coming-out kan direct zijn, bijvoorbeeld door de woorden '*Ik ben lesbisch*' uit te spreken, of meer indirect, bijvoorbeeld door iemand van hetzelfde geslacht in het openbaar te kussen of door over de eigen gevoelens omtrent gender te praten. Indirecte uitingen van coming-out zijn ook inherent aan heteroseksuele mensen, maar door de vanzelfsprekendheid van deze seksuele geaardheid worden ze meestal niet als coming-out ervaren.⁴⁰

Veilige ruimtes zijn ruimtes waar een individu het gevoel heeft dat zijn identiteit welkom is en aanvaard wordt en waar hij informatie over zichzelf kan delen zonder te moeten vrezen voor geweld of om lastiggevallen te worden.

Vooroordeel

Homofobie, bifobie of transfobie: Angst of haat voor homo's, lesbiennes, biseksuelen en/of transgenders. Dit kan zich uiten in sociale uitsluiting, discriminatie en geweld tegen LGBTI's.⁴¹

³⁸ Verslag van de speciale rapporteur inzake foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing, Juan E. Méndez (2013). UNHCR (Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties). Verkrijgbaar op:

https://ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A.HRC.22.53_English.pdf.

³⁹ Resolutie van het Europees Parlement over de rechten van interseksuele personen (2018/2878(RSP)). Verkrijgbaar op: https://europarl.europa.eu/doceo/document/B-8-2019-0101_NL.html.

⁴⁰ Klančar, Tilka en anderen (2013): Rainbow Ljubljana. Gemeente Ljubljana. Pagina 19. Verkrijgbaar op: <https://ljubljana.si/assets/Uploads/Mavricna-Ljubljana4.pdf>.

⁴¹ De woordenlijst van IOM en UNHCR is beschikbaar op: https://lgbti.iom.int/sites/default/files/LGBTI_Glossary_2017.pdf.

Outing: Het openbaar maken van iemands geslacht, seksuele geaardheid of de genderidentiteit, tegen zijn wil of zonder zijn medeweten en vaak uit kwaadwillig opzet.⁴² Outing is een vorm van geweld die voortkomt uit homofobie, bifobie en/of transfobie.

Overige termen

Mannen die seks hebben met mannen (MSM) is een term die verwijst naar seksueel gedrag en slaat op mannen die seksuele activiteiten aangaan met andere mannen, ongeacht hoe zij zich identificeren.⁴³ Het is een term die veel gebruikt wordt met betrekking tot hiv en andere seksueel overdraagbare aandoeningen (soa's), onder andere door deskundigen, activisten en beleidsmakers.

Vrouwen die seks hebben met vrouwen (WSW) is een term die verwijst naar seksueel gedrag en slaat op vrouwen die seksuele activiteiten aangaan met andere vrouwen, ongeacht hoe ze zich identificeren.⁴⁴

Queer was een denigrerende term om te verwijzen naar LGBTI's in de Engelse taal. De term 'queer' werd gerecupereerd door mensen die zich identificeren buiten de traditionele gendercategorieën en heteronormativiteit. Afhankelijk van de context kunnen sommige mensen de term echter nog steeds beledigend vinden. Het verwijst ook naar 'queer theory', een academische stekking die de heteronormativiteit met betrekking tot gender en seksualiteit in vraag stelt.⁴⁵

Questioning: Term voor mensen die niet zeker zijn van hun geslacht, seksuele geaardheid of genderidentiteit.⁴⁶

Intersectionaliteit⁴⁷: 'Intersectionaliteit' is een term die in 1989 werd gecreëerd door de Amerikaanse wetenschapster op het vlak van rassenvraagstukken en burgerrechtenactiviste Kimberlé Crenshaw. De term wordt gebruikt om de manier te beschrijven waarop sociale identiteiten elkaar overlappen en kruisen. De term benadrukt het feit dat mensen die tot meer dan één gemarginaliseerde groep behoren nog meer discriminatie ervaren dan mensen die alleen maar gestigmatiseerd worden vanwege een enkel aspect van hun identiteit, en dat onderdrukking kan plaatsvinden op het snijpunt van meerdere gemarginaliseerde identiteiten. Over het algemeen zijn er drie belangrijke manieren waarop intersectionele discriminatie zich kan manifesteren:

⁴² Idem, p. 3.

⁴³ Idem, p. 4.

⁴⁴ Idem, p. 4.

⁴⁵ De woordenlijst van Legebitra is beschikbaar (in het Sloveens) op: <https://legebitra.si/lgbtq-slovar/>; de woordenlijst van Institute TransAkcija is beschikbaar (in het Sloveens) op <http://transakcija.si/2017/03/13/slovar-izrazov/>.

⁴⁶ De woordenlijst van IOM en UNHCR is beschikbaar op: https://lgbti.iom.int/sites/default/files/LGBTI_Glossary_2017.pdf.

⁴⁷ Fredman, Sandra (2016): Intersectional discrimination in EU gender equality and non-discrimination law. Europese Commissie, Directoraat-generaal Justitie en Consumentenzaken. Verkrijgbaar op: <https://equalitylaw.eu/downloads/3850-intersectional-discrimination-in-eu-gender-equality-and-non-discrimination-law-pdf-731-kb>.

- 1.) Wanneer een persoon op verschillende gronden en bij verschillende gelegenheden wordt gediscrimineerd. Deze vorm van discriminatie wordt *'opeenvolgende meervoudige discriminatie'* genoemd. Zo kan een lesbische rolstoelgebruikster de toegang tot een openbaar gebouw worden ontzegd, omdat het gebouw niet is aangepast aan personen met een handicap. Dezelfde persoon kan de toegang tot een openbare dienst (bijvoorbeeld biomedisch geassisteerde voortplanting) worden ontzegd op grond van haar seksuele geaardheid.
- 2.) Wanneer een persoon wordt gediscrimineerd bij dezelfde gelegenheid, maar op twee verschillende manieren. Een lesbische vrouw kan bijvoorbeeld melding maken van intimidatie, zowel omdat ze een vrouw is als omdat ze lesbisch is. Deze discriminatie kan als 'additief' worden beschouwd, in die zin dat elke vorm van discriminatie onafhankelijk kan worden aangetoond. Dit soort discriminatie zou *'additieve meervoudige discriminatie'* kunnen worden genoemd.
- 3.) Discriminatie bestaat niet alleen uit de toevoeging van twee bronnen van discriminatie; het resultaat is kwalitatief verschillend, of, zoals Crenshaw⁴⁸ het noemt, *'synergetisch'*. Zo kunnen vrouwen met een donkere huidskleur bijvoorbeeld worden gediscrimineerd op een manier die kwalitatief verschilt van blanke vrouwen of van mannelijke kleurlingen. Vrouwelijke kleurlingen delen enkele ervaringen met zowel blanke vrouwen als mannelijke kleurlingen, maar hun ervaringen verschillen ook op belangrijke punten. Zo kunnen blanke vrouwen het slachtoffer zijn van discriminatie op grond van geslacht, maar ze kunnen ook de bevoordeelde of de pleger van racisme zijn. Omgekeerd kunnen mannen met een huidskleur racisme ervaren, maar kunnen ze ook de bevoordeelde of de pleger van seksisme zijn. Deze vorm van discriminatie wordt meestal aangeduid als *'intersectionele discriminatie'*.

VOORBEELDEN VAN GEPAST TAALGEBRUIK:

De meeste LGBTI-bewegingen in Europa en in andere Engelstalige landen gebruiken het voornaamwoord 'they/them' en het bezittelijke voornaamwoord 'their' als geslachtsneutrale enkelvoudsvorm, ter vervanging van een gestandaardiseerde versie van 'he or she', 'him or her', 'his or hers'. De geslachtsneutrale voornaamwoorden 'they'/'them' en het bezittelijk voornaamwoord 'their' worden in dit hoofdstuk gebruikt.

Door te letten op de betekenis van de verschillende termen die seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken beschrijven, kunnen op basis van respect betrouwbare relaties worden gevormd. Zo is het gebruik van de term 'huwelijk tussen personen van hetzelfde geslacht' meer inclusief voor mensen met een andere seksuele geaardheid dan de term 'homohuwelijk'. 'Homohuwelijk' houdt in dat beide partners zich identificeren als

⁴⁸ Crenshaw, Kimberle. 1989. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. University of Chicago Legal Forum 139:139–142.

homoseksueel, wat misschien niet het geval is, omdat ook biseksuelen een formele relatie kunnen aangaan.

TIPS:

'Ga er niet zomaar vanuit, vraag het.' Dit is een nuttige richtlijn om in gedachten te houden bij het omgaan met LGBTI's. Het is vooral belangrijk voor transgenders, want genderexpressie zegt niet noodzakelijkerwijs iets over iemands naam of voornaamwoorden. Door te vragen naar een voornaamwoord kun je respectvol communiceren met iemand. Geef tegelijkertijd ook je eigen voornaamwoord aan.

Sommige mensen kunnen ook een andere naam gebruiken dan deze die op hun officiële documenten staat. Door naar de persoon te verwijzen met de naam die hij/zij gebruikt, kan er respectvol met hem/haar gecommuniceerd worden.

Vermijd vragen die je ook niet aan een heteroseksueel, cisgender en/of endoseksuele persoon zou stellen, tenzij de vraag noodzakelijk is om vitale informatie te verkrijgen voor het organiseren van ondersteuning voor de persoon in kwestie, bijvoorbeeld in een medische context. Een cisgender en/of endoseksuele persoon een vraag stellen over zijn of haar genitaliën, of een hetero vragen naar de manier waarop hij of zij seks heeft, is respectloos en een inbreuk op zijn/haar privacy.

Zo kan men een LGBTI niet zomaar vragen om alle noodzakelijke achtergrondinformatie over LGBTI-rechten of -ervaringen op een bepaalde plaats te verstrekken, noch verwachten dat ze deze informatie kunnen verstrekken. Het is ook verkeerd te veronderstellen dat bijvoorbeeld een homoseksueel de beleving van personen die lesbisch of transgender zijn, zou begrijpen of beseft zou hebben van de specifieke vormen van discriminatie en geweld waarmee ze te maken hebben. Vanuit een intersectioneel standpunt kan één bepaalde LGBTI niet spreken voor veel verschillende gemeenschappen en personen, net zoals één heteroseksueel niet kan spreken voor alle heteroseksuelen. Heb je nood aan meer uitgebreide informatie over de rechten of ervaringen van LGBTI's in een bepaald land, maak dan gebruik van beschikbare onlinebronnen⁴⁹ of vraag advies aan een lokale LGBTI-organisatie.

Luisteren naar hoe mensen over SOGIESC spreken, en naar welke termen, voornaamwoorden en namen ze gebruiken is een subtiele en betrouwbare manier om vertrouwd te raken met hoe iemand zichzelf identificeert.

⁴⁹ De meest betrouwbare bronnen over de rechten en ervaringen van LGBTI's in de verschillende landen zijn doorgaans te vinden bij lokale LGBTI- en/of mensenrechtenorganisaties en bij internationale organisaties zoals International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA-World), Amnesty International, Human Rights Watch enzovoort. Voor een lijst van lokale LGBTI-organisaties kun je de lijst van ILGA-Europe raadplegen, beschikbaar op de website van ILGA-Europe: <https://ilga-europe.org/who-we-are/members>. ILGA World publiceert een homofobierapport, een wereldwijd onderzoek naar de wetgeving inzake seksuele geaardheid dat elk jaar wordt gepubliceerd en dat beschikbaar is op <https://ilga.org/state-sponsored-homophobia-report>. ILGA-Europe's Rainbow Europe is een reeks onlinetools die de wettelijke index van LGBTI-gelijkheid op basis van de Rainbow Europe Map weergeven, naast een overzicht van het sociale klimaat voor LGBTI's in elk land op basis van een jaarlijkse evaluatie van de mensenrechtensituatie van lesbische, homoseksuele, biseksuele, trans- en interseksuele personen in Europa. Het is beschikbaar op <https://rainbow-europe.org/>. Raadpleeg het gedeelte Handige aanvullende bronnen van dit hoofdstuk voor meer informatie.

Activiteit III

Instructies:

Verdeel de groep in vier kleinere groepen. Elke groep krijgt een lijst van drie tot zes woorden waarvoor ze definities moeten schrijven, die ze in 5 tot 10 minuten onderling bespreken. Daarna brengt elke groep verslag uit aan de hele groep. Na elke presentatie toont de moderator de slides met de definities uit de handleiding. Het doel van deze activiteit is om een discussie op gang te brengen en zicht te krijgen op de mate waarin een groep al vertrouwd is met de termen.

GROEP A bespreekt de volgende termen (seksuele geaardheid): Homo, Lesbisch, Homoseksueel, Biseksueel, Panseksueel, Heteroseksueel

GROEP B bespreekt de volgende termen (genderidentiteit en genderexpressie): Transgender, Transitie, Gendererkenning

GROEP C bespreekt de volgende termen (persoonlijke ontwikkeling en vooroordelen): Coming-out, Veilige ruimtes, Homofobie, Bifobie of Transfobie, Outing

GROEP D bespreekt de volgende termen (overige termen): Mannen die seks hebben met mannen, Vrouwen die seks hebben met vrouwen, Queer, Questioning

Wijs erop dat de lijst met termen niet volledig is en dat de definities kunnen verschillen van land tot land, van regio tot regio en in de loop van de tijd.

2. Inleiding tot de normen inzake geslacht en seksuele geaardheid⁵⁰

We hebben allemaal een seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken. De diversiteit onder ons komt voort uit de manier waarop elk individu deze identiteit en kenmerken voor zichzelf ervaart en tot uiting brengt in een sociale omgeving en de manier waarop anderen ze waarnemen. Sommige varianten van seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken worden in een bepaalde samenleving als norm gedefinieerd; andere als een afwijking van die norm.

De meeste samenlevingen zijn voornamelijk opgebouwd rond de volgende normen: heteronormativiteit, cisnormativiteit, genderbinariteit en endoseksualiteit. Om inzicht te krijgen in de diversiteit van seksuele geaardheden, genderidentiteiten, genderexpressies en geslachtskenmerken, moeten we de heersende normen in de meeste samenlevingen kennen en omschrijven. Deze normen

⁵⁰Dit hoofdstuk is gebaseerd op verschillende bronnen: De woordenlijst van Legebitra is beschikbaar (in het Sloveens) op: <https://legebitra.si/lgbtq-slovar/>; de woordenlijst van Institute TransAkcija is beschikbaar (in het Sloveens) op <http://transakcija.si/2017/03/13/slovar-izrazov/>.

lijken vanzelfsprekend en onbetwistbaar, je zou bijna zeggen 'natuurlijk', in die mate dat de meeste mensen de woorden om ze te beschrijven niet eens kennen.

De menselijke seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken zijn echter divers. Dat is al sedert mensenheugenis zo en zal ook in de toekomst zo blijven.

Heteronormativiteit

Heteronormativiteit is een set van sociale normen en alledaagse praktijken die zich in de loop van de geschiedenis hebben ontwikkeld rond heteroseksualiteit en gebaseerd zijn op een binaire tegenstelling tussen vrouwelijk en mannelijk. Een van de uitingen van heteronormativiteit is de veronderstelling dat alle personen heteroseksueel zijn, waarbij heteroseksualiteit wordt gedefinieerd als de enige sociaal aanvaardbare seksuele geaardheid. Dit heeft een negatief effect op het dagelijks leven van homo's, lesbiennes, biseksuelen en andere mensen met een niet-normatieve seksuele geaardheid. Deze negatieve effecten variëren van onzichtbaarheid en de veronderstelling dat iemands vrouw een vriendin is, tot structurele en systematische discriminatie en geweld, bijvoorbeeld het criminaliseren van seksuele relaties tussen instemmende volwassenen van hetzelfde geslacht.

Cisnormativiteit

Waar heteronormativiteit verband houdt met de seksuele geaardheid, heeft cisnormativiteit te maken met de genderidentiteit. Als het geslacht van de persoon overeenkomt met het geslacht dat bij de geboorte is toegewezen, is de persoon cisgender. Het Latijnse voorvoegsel 'cis' betekent 'aan dezelfde kant'. Als je jezelf in deze beschrijving herkent, betekent dit niet dat je je genderidentiteit met dit woord moet identificeren. Het is echter belangrijk om de betekenis ervan te begrijpen en de privileges te kennen die ermee samengaan. Deze privileges houden bijvoorbeeld in dat je geslacht herkend wordt op officiële formulieren en dat je niet bang hoeft te zijn om gearresteerd te worden omdat de foto op je identiteitskaart niet overeenkomt met je uiterlijk.

Cisnormativiteit is daarom een set van sociale normen en alledaagse praktijken die leiden tot de veronderstelling dat alle personen cisgender zijn en gemakshalve binnen het binaire vrouwelijk/mannelijk-model vallen. Cisnormativiteit heeft een zeer negatieve invloed op het leven van transgenders en personen wier genderidentiteit verschilt van het geslacht dat hen bij hun geboorte werd toegewezen.

Toegekend geslacht bij de geboorte

Artsen, verpleegkundigen, verloskundigen en/of familieleden wijzen meestal het geslacht van een kind bij de geboorte toe door de geslachtsdelen van het kind te inspecteren. Op basis van alleen deze informatie wordt het kind meestal aangeduid als een meisje of een jongen. Voor dit doel heeft de

Westerse reguliere geneeskunde een reeks metingen en een beschrijving van kenmerken ontwikkeld die het medisch personeel helpen om bijvoorbeeld te definiëren wat een clitoris en wat een penis is; welke niveaus van een specifiek geslachtshormoon 'normaal' zijn voor vrouwen en mannen; welke koppeling van chromosomen consistent is met vrouwelijk of mannelijk zijn. Onderzoek van deskundigen op het gebied van gender en van sociologen, psychologen, artsen heeft evenwel – samen met de ervaringen van transgenders en interseksuelen – uitgewezen dat genitaliën niet bepalend zijn voor de genderidentiteit van een persoon. Daarom is het niet (altijd) mogelijk om iemands genderidentiteit te bepalen op basis van lichamelijke verschijningsvormen.

Het huidige proces voor de toekenning van geslacht en dus ook gender meteen na de geboorte getuigt van cisnormativiteit. Door de sociale normen die bestaan omtrent specifieke genders wordt verwacht dat alle mensen hun genderidentiteit, genderexpressie en seksuele rollen volgens dat model ontwikkelen.

Het genderbinaire systeem is een sociaal geconstrueerd systeem dat de mensheid in twee verschillende groepen verdeelt: vrouwen of mannen. De genderbinariteit is onlosmakelijk verbonden met geslachtskenmerken, waaronder de interne anatomie, de geslachtsorganen en de chromosomen. Veel mensen gaan ervan uit dat geslachtskenmerken de genderidentiteit, genderexpressie en genderrollen bepalen.

Er zijn echter meer geslachten dan alleen maar mannen en vrouwen, en iemands genderidentiteit komt niet noodzakelijkerwijs overeen met diens geslachtskenmerken. Er zijn honderden samenlevingen die tradities hebben ontwikkeld waarin vele geslachten worden erkend.⁵¹

TIPS:

Houd er rekening mee dat er niet slechts één manier is om lesbisch, homo, biseksueel, transgender en/of interseksueel te zijn.

Zo is een man die zich als homo identificeert en met een vrouw getrouwd is nog steeds homo, want mensen trouwen om verschillende redenen, waaronder culturele en/of sociale verwachtingen en normen, omwille van meer economische of fysieke veiligheid of om 'normaal' over te komen.

Een ander voorbeeld is dat een transgendervrouw niet aan de sociale normen van vrouwelijke genderexpressie hoeft te voldoen om als dusdanig te gelden. De redenen waarom ze niet aan die normen voldoet, kunnen variëren. Zo kan het afstemmen van haar genderexpressie op haar identiteit betekenen dat ze haar welzijn en fysieke en/of economische veiligheid op het spel zet.

Zoals eerder vermeld vormen LGBTI's geen homogene groep. Ze definiëren hun seksuele geaardheid en genderidentiteit anders, drukken hun gender anders uit en hebben uiteenlopende

⁵¹ Een kaart van de culturen met verschillende genders (PBS, Independent lens) is beschikbaar op: http://pbs.org/independentlens/content/two-spirits_map-html/.

geslachtskenmerken. Ze verschillen ook qua leeftijd, ras, etniciteit, religie, politieke overtuiging, sociaal-economische status, opleiding en andere factoren. Bij het uitwerken van een ondersteuningsplan voor een individu moet rekening worden gehouden met alle persoonlijke omstandigheden van die persoon.

3. LGBTI's in migratie

LGBTI's migreren om verschillende redenen en onder verschillende omstandigheden. Zelfs als LGBTI's migreren om hun opleiding of carrière voort te zetten, worden ze meer dan anderen geconfronteerd met verschillende obstakels. Gaande van een gebrek aan adequate, toegankelijke medische diensten (bijvoorbeeld hormoonvervangende behandelingen) tot een gastland dat partners van hetzelfde geslacht niet erkent. Een voorbeeld hiervan is een recent arrest (juni 2018) van het Europees Hof van Justitie (HvJ-EU) in de zaak Relu Adrian Coman e.a. tegen de Roemeense immigratie- en binnenlandse-autoriteiten⁵². Met dit arrest maakt het HvJ een einde aan de juridische onduidelijkheid over de vraag of de term 'echtgeno(o)t(e)' in de Richtlijn Burgerschap betrekking heeft op echtgeno(o)t(e) van hetzelfde geslacht van EU-onderdanen, ook bij het verlenen van verblijfsvergunningen⁵³.

Wanneer LGBTI's onder dwang worden ontheemd, zijn ze nog kwetsbaarder doordat de wettelijke, sociale en culturele discriminatie van LGBTI's wereldwijd verspreid is. LGBTI's in gedwongen migratie lopen vaak het risico op extra gevaren tijdens hun reis, bij aankomst of tijdens hun verblijf in transit- of bestemmingslanden. Deze kunnen de vorm aannemen van intimidatie, uitsluiting, seksueel geweld of andere vormen van geweld. Daarom worden zij vaak maar niet altijd beschouwd als kwetsbare personen met specifieke behoeften op het gebied van rechtsbijstand, opvangvoorzieningen, gezondheidszorg enzovoort.⁵⁴ Het VN-rapport van het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen van december 2015, het allereerste wereldwijde rapport over LGBTI-asielkwesties, toonde duidelijk aan dat LGBTI's in opvangcentra, en vooral in kampen, blootgesteld zijn aan ernstige sociale uitsluiting en geweld.⁵⁵ Fysiek, seksueel en psychologisch geweld tegen personen die als overtreders van de toegeschreven genderrollen worden beschouwd, zoals mannen die seks hebben met mannen,

⁵² Arrest van het Hof (Grote kamer) van 5 juni 2018. Relu Adrian Coman e.a. tegen Inspectoratul General pentru Imigrări en Ministerul Afacerilor Interne. Verzoek om een prejudiciële beslissing van de Curtea Constituțională a României. Volledig arrest beschikbaar op: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0673>.

⁵³ Avetisyan, Arpi en Teoh, Juliana (2019): Together we can make the Coman judgment a reality: the freedom of movement of same-sex couples across the EU. ILGA-Europe. Verkrijgbaar op: <https://ilga-europe.org/blog/together-we-can-make-coman-judgment-reality>.

⁵⁴ Seeking refuge without harassment, detention or return to a "safe country" ILGA Europe Briefing on LGBTI Refugees and Asylum (February 2016). Verkrijgbaar op: https://ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/ilga_europe_briefing_on_lgbti_asylum_issues_-_february_2016.pdf.

⁵⁵ Protecting persons with diverse sexual orientations and gender identities: A Global Report on UNHCR's Efforts to Protect Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Asylum Seekers and Refugees (December 2015). Verkrijgbaar op: <https://refworld.org/docid/566140454.html>.

transgenders en jongens die niet voldoen aan de verwachte mannelijkheidsnormen, zijn bijzonder kwetsbaar in kampen en dergelijke situaties⁵⁶.

Sommige LGBTI's zijn op de vlucht voor vervolging die geen verband houdt met hun SOGIESC, terwijl anderen vervolgd worden of het risico lopen om vervolgd te worden vanwege hun SOGIESC. Uit de gegevens die de International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans en Intersex Association (ILGA-World) in 2018 verzamelde, blijkt dat zes landen, of delen daarvan, nog steeds de doodstraf⁵⁷ hanteren voor consensuele seksuele betrekkingen tussen personen van hetzelfde geslacht, en in nog vijf andere landen is een dergelijke straf mogelijk⁵⁸. Meer dan 70 andere landen criminaliseren relaties tussen personen van hetzelfde geslacht of met een andere genderidentiteit. Het UNHCR-rapport merkt op dat wetten die gericht zijn tegen LGBTI's misschien specifieke seksuele handelingen strafbaar willen stellen eerder dan de bredere identiteit van personen met een andere genderidentiteit, maar sommige UNCHR-agentschappen stelden vast dat dergelijke wetten desalniettemin gebruikt kunnen worden om personen te vervolgen die zich als LGBTI⁵⁹ identificeren.

Het bepaalt ook dat wetten van algemene toepassing, met inbegrip van wetten met betrekking tot openbaar fatsoen, huwelijk en sekswerk, soms in onevenredige mate worden toegepast op LGBTI's. En zelfs wanneer er juridische bescherming bestaat voor LGBTI's, merken sommige UNCHR-agentschappen op dat deze waarborgen in de praktijk niet altijd worden toegepast.⁶⁰

3.1. LGBTI's in gedwongen migratie: Het perspectief van de EU

In de afgelopen jaren ontwikkelde de EU een aantal positieve beleidsmaatregelen voor LGBTI's die internationale bescherming vragen. De EU-wetgeving verplicht de EU-lidstaten om seksuele geaardheid en genderidentiteit te erkennen als geldige gronden voor internationale bescherming. Het verplicht hen ook om te zorgen voor adequate opvangvoorzieningen, rechtsbijstand enzovoort.⁶¹ Deze wetgeving en de omzetting ervan door de lidstaten hebben echter nog niet geleid tot een bevredigende situatie op het terrein.

⁵⁶ IOM, NRC, UNHCR (juni 2008). *Camp Management Toolkit*, pag. 145

⁵⁷ Deze landen zijn: Eritrea, Soedan, Noord-Nigeria, Jemen, Iran en Saoedi-Arabië. De volledige gegevens zijn beschikbaar op: https://ilga.org/sites/default/files/ilga_sexual_orientation_laws_map_2019.jpg.

⁵⁸ Deze landen zijn: Mauritanië, Verenigde Arabische Emiraten, Qatar, Afghanistan en Pakistan. De volledige gegevens zijn beschikbaar op: https://ilga.org/sites/default/files/ilga_sexual_orientation_laws_map_2019.jpg.

⁵⁹ Protecting persons with diverse sexual orientations and gender identities: A Global Report on UNHCR's Efforts to Protect Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Asylum Seekers and Refugees (December 2015). Verkrijgbaar op: <https://refworld.org/docid/566140454.html>.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Dit werd bevestigd door het Hof van Justitie van de EU in december 2014, in de A-, B- en C-zaak die beschikbaar is op de website: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=160244>.

Er zijn nog steeds grote verschillen op het vlak van de behandeling van verzoeken om internationale bescherming van LGBTI in de verschillende EU-lidstaten en van het waarborgen van adequate opvangvoorzieningen.

ILGA-Europe stelde de volgende belangrijke uitdagingen vast voor LGBTI's in gedwongen migratie⁶²:

- de relevantie van wetten in het land van herkomst die consensuele seksuele handelingen tussen personen van hetzelfde geslacht of de uitdrukking van seksuele of genderidentiteiten die niet standaard zijn, strafbaar stellen;
- het feit dat LGBTI's die een aanvraag doen, hun seksuele geaardheid of genderidentiteit bij terugkeer in het land van herkomst moeten verbergen om geen geweld en discriminatie 'uit te lokken';
- de nood aan bescherming tegen homo- of transfobe autoriteiten in het land van herkomst;
- de groeiende trend van afwijzingen gebaseerd op ongeloof tegenover de seksuele geaardheid of de genderidentiteit zelf, vaak op basis van stereotypen;
- het probleem van de laattijdige coming-out aan de migratie-autoriteiten, wat leidt tot nog meer ongeloof omtrent de niet-normatieve seksuele geaardheid, de genderidentiteit en/of de geslachtskenmerken van de persoon in kwestie. Er is weinig of geen aandacht voor de taboes of de stigmatisering in de landen van herkomst, waardoor personen die internationale bescherming zoeken, hun seksuele geaardheid, genderidentiteit en/of geslachtskenmerken niet vanaf het begin van de beschermingsprocedure⁶³ bekendmaken;
- de discriminatie en het geweld waarmee LGBTI's die bescherming aanvragen worden geconfronteerd in opvangfaciliteiten.⁶⁴

Geweld omvat ook seksueel en gendergerelateerd geweld (SGBV) of overlevingsseks bij gedwongen migratie, zoals de UNHCR in zijn wereldwijd rapport⁶⁵ opmerkt.

BELANGRIJK!

⁶² De volledige lijst is beschikbaar op: <https://ilga-europe.org/what-we-do/our-advocacy-work/asylum-europe>.

⁶³ Het Hof van Justitie van de EU heeft geoordeeld dat dit geen voldoende reden kan zijn om een aanvraag voor het statuut van vluchteling af te wijzen. Dit werd bevestigd door het Hof van Justitie van de EU in december 2014, in de A-, B- en C-zaak die beschikbaar is op de website: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=160244>.

⁶⁴ Seeking refuge without harassment, detention or return to a "safe country" ILGA Europe Briefing on LGBTI Refugees and Asylum (February 2016). Verkrijgbaar op: https://ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/ilga_europe_briefing_on_lgbti_asylum_issues_-_february_2016.pdf.

⁶⁵ Protecting persons with diverse sexual orientations and gender identities: A Global Report on UNHCR's Efforts to Protect Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Asylum Seekers and Refugees (December 2015). Verkrijgbaar op: <https://refworld.org/docid/566140454.html>.

De tot nog toe enige Europese LGBT-enquête⁶⁶, die in 2012 door het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten (FRA) werd uitgevoerd, wijst op de alarmerend lage meldingsgraad van recente haatmisdrijven bij de politie. Het EU-gemiddelde bedraagt slechts vier (4) procent van dergelijke meldingen.

De redenen van de respondenten om dergelijke incidenten niet bij de politie te melden zijn onder andere: het incident was te klein, niet ernstig genoeg om te worden gemeld; zij dachten niet aan de mogelijkheid om het te melden; ongeveer een derde van de respondenten dacht dat de politie niets aan het incident zou willen of kunnen doen; bijna een op de vijf vreesde een homofobe of transfobe reactie van de politie; bij de ernstigste incidenten gaf 20 procent van de respondenten aan geen aangifte te doen bij de politie omdat ze zich schaamden en het geheim wilden houden; ongeveer een op de acht slachtoffers van haatmisdrijven verkoos om geen aangifte te doen bij de politie omdat ze bang waren voor mogelijke represailles van de daders.

Negen van de tien respondenten die last hadden van haatmisdrijven hebben het incident niet gemeld bij een andere organisatie of instelling, zoals een ngo, een LGBT-organisatie, een algemene organisatie voor slachtofferhulp, een staats- of nationale instelling zoals een centrum voor gelijke kansen, een ziekenhuis of andere medische dienst, een crisiscentrum voor slachtoffers van verkrachting of een andere organisatie.

Hoewel de enquête niet gericht was op LGBTI's in gedwongen migratie of vragen stelde over het ervaren van SGBV, kunnen we stellen dat deze gegevens ook relevant zijn voor LGBTI's in gedwongen migratie die te maken hadden met SGBV-incidenten. Voor LGBTI's kan het nog moeilijker zijn om over hun ervaringen te spreken, vooral als ze SGBV hebben ondergaan. Het gebrek aan inzicht in de verschillende SOGIESC-ervaringen in diverse culturele en sociale contexten kan de beoordeling van de behoeften van LGBTI's in gedwongen migratie ernstig beïnvloeden. LGBTI's verschillen ook qua leeftijd, ras, etniciteit, religie, politieke overtuiging, sociaal-economische status en opleidingsniveau. Bij het uitwerken van een ondersteuningsplan voor een individu moet rekening worden gehouden met alle persoonlijke omstandigheden van die persoon.

VOORBEELDEN:

Een homoseksuele man heeft in een EU-lidstaat internationale bescherming aangevraagd omdat hij in een land in het Zuiden werd vervolgd op grond van zijn seksuele geaardheid. Uit angst dat zijn claim als ongeldig zou worden beschouwd, heeft hij de asielinstanties niet verteld dat hij met een vrouw getrouwd was, omdat hij dat in zijn land van herkomst nu eenmaal moest doen. Hij krijgt het vluchtelingenstatuut. Later komen de asielautoriteiten achter zijn huwelijk en heropenen ze zijn zaak.

De man in kwestie neemt contact op met een lokale LGBTI-organisatie die een rapport schreef voor de asielinstanties over de situatie in zijn land van herkomst, waarin de rol van het huwelijk en de betrokkenheid van de man bij de lokale LGBTI-beweging wordt beschreven. Een vertegenwoordiger van de LGBTI-organisatie is ook aanwezig bij het gesprek met de asielinstanties om psychosociale hulp te bieden. Dankzij beide interventies behoudt hij zijn vluchtelingenstatuut.

Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) worden we, dertig jaar na de eerste beschrijving van hiv bij mannen die seks hebben met mannen in Noord-Amerika, geconfronteerd

⁶⁶Europese LGBT-enquête van het FRA - Voornaamste resultaten (2014). Verkrijgbaar op: https://fra.europa.eu/sites/default/files/memo-fra-s-eu-lgbt-survey_nl.pdf.

met een nieuwe, gedocumenteerde, hiv-epidemie bij mannen die seks hebben met mannen, met een geschatte hiv-prevalentie die varieert van 4,3% in Zuidoost-Azië tot 14,9% in de Afrikaanse regio⁶⁷ (gegevens over 2015)⁶⁸.

Op sommige plaatsen heeft de criminalisering van consensuele seksuele betrekkingen tussen personen van hetzelfde geslacht, de stigmatisering, discriminatie en het geweld tegen mannen die seks hebben met mannen, een omgeving gecreëerd die de mensenrechten van sommige personen in gevaar brengt en waardoor ze minder snel toegang hebben tot essentiële hiv- en gezondheidsdiensten.

Het bekendmaken van iemands hiv-status kan diens toegang tot gezondheidszorg en andere diensten bemoeilijken en de uitslag van een verzoek om internationale bescherming negatief beïnvloeden. Aan de andere kant lopen deze personen, wanneer ze hun hiv-status niet bekendmaken aan het relevante medische personeel, het risico geen toegang te krijgen tot adequate gezondheidszorg, zoals antiretrovirale behandeling.

Een transseksuele vrouw heeft internationale bescherming aangevraagd in een EU-lidstaat. Haar officiële documenten zijn niet in overeenstemming met haar feitelijke genderidentiteit; daarom vraagt ze om wettelijke gendererkenning in het betreffende EU-land. Aangezien dit specifieke land geen wettelijke bepalingen heeft inzake gendererkenning voor niet-staatsburgers en personen die niet in dat land geboren zijn, besluit de vrouw naar een andere EU-lidstaat te reizen, ondanks de beperkingen die in de Overeenkomst van Dublin zijn vastgelegd.

Documenten die het gender van een persoon weerspiegelen zijn essentieel voor een leven zonder angst voor aanhoudende ondervraging, geweld en discriminatie. We worden regelmatig gevraagd om onze documenten voor te leggen: bijvoorbeeld in een post- of bankkantoor, in de bibliotheek, bij het ondertekenen van een contract, zoals een arbeids- of leasecontract, en bij de inschrijving op een school.

Een transseksuele man heeft internationale bescherming aangevraagd in een EU-lidstaat. Zijn officiële documenten zijn al in overeenstemming met zijn genderidentiteit. Hij maakt zijn medische problemen bekend aan een verpleegster en een maatschappelijk werker van de accommodatie, en zegt dat hij een hormoonvervangende behandeling nodig heeft. De verpleegster en de maatschappelijk werker negeren deze informatie. Pas nadat verschillende ngo's tussenbeide zijn gekomen, maken de migratieautoriteiten zijn toegang tot een hormoonvervangende behandeling mogelijk.

In veel landen, waaronder de EU-lidstaten, hebben transgenders die onderdaan zijn van deze landen geen volledige toegang tot respectvolle gezondheidszorg specifiek voor transgenders. Ofwel zijn ze onbestaande ofwel zijn ze niet beschikbaar binnen de algemene ziekteverzekering. Transgenders kunnen ook worden gediscrimineerd bij de toegang tot de algemene gezondheidszorg. Daarom is het raadzaam om bij LGBTI-gerelateerde ngo's, zorgverleners, verzekeraars en/of wettelijk bindende besluiten na te gaan:

- welke transgenderspecifieke gezondheidsdiensten beschikbaar zijn in een bepaald land, als die er zijn;
- of dergelijke diensten ook toegankelijk zijn voor transseksuelen die om internationale bescherming vragen;
- of een dergelijke dienst onder spoedhulp valt of een andere vorm van gezondheidszorg die een ernstige verslechtering van de gezondheid moet tegengaan.

⁶⁷ De Wereldgezondheidsorganisatie definieert de Afrikaanse regio als de landen in Afrika met uitzondering van Libië, Tunesië, Djibouti, Egypte, Marokko, Somalië en Soedan.

⁶⁸ Website van de Wereldgezondheidsorganisatie: <https://who.int/hiv/topics/msm/about/en/>.

Bijvoorbeeld: In Slovenië hebben de internationale beschermingszoekers krachtens de International Protection Act⁶⁹ recht op spoedzorg, waaronder 'diensten in het geval van chronische ziekten en aandoeningen, waarvan verzuim op korte termijn tot invaliditeit, andere permanente gezondheidsschade of overlijden zou leiden' (artikel 86, lid 1, streepje 4). Hormoonvervangings therapie valt onder deze bepalingen en daarom heeft de bovengenoemde transgender in Slovenië volgens de nationale wetgeving recht op hormoonvervangings therapie.

Activiteit IV

Instructies:

Verdeel de groep in kleine groepen van drie tot vijf deelnemers. Vraag hen om gedurende vijf minuten te bespreken waarom LGBTI's kunnen besluiten om bepaalde persoonlijke informatie niet aan de migratie-autoriteiten door te geven. Laat het voorbeeld zien van een homoseksuele man in gedwongen migratie.

Vraag na de discussie in kleine groepjes om hun gedachten met de rest te delen.

Concentreer je bij de discussie op de feiten:

- *mensen trouwen om verschillende redenen (bijvoorbeeld om economische of culturele redenen);*
- *sommige mensen kunnen gedwongen worden om te trouwen als gevolg van familiale of sociale druk;*
- *getrouwd zijn met een persoon van een ander geslacht is een wijdverspreid gegeven en definieert niet de seksuele geaardheid van een persoon.*

Het doel van de activiteit is niet om een oplossing te vinden of tot een definitief antwoord te komen, maar om te bespreken met welke specifieke obstakels LGBTI's in gedwongen migratie te maken krijgen.

Activiteit V

Instructies:

Verdeel de groep opnieuw in kleine groepjes van drie tot vijf deelnemers. Vraag hen om het getoonde geval gedurende vijf minuten te bespreken (PowerPoint-presentatie, slide 39).

Vraag na de discussie in kleine groepjes om hun gedachten met de rest te delen.

Wijs er tijdens de discussie op dat documenten die iemands gender weerspiegelen essentieel zijn voor een leven zonder angst voor aanhoudende ondervraging, geweld en discriminatie. We worden regelmatig gevraagd om onze documenten voor te leggen: bijvoorbeeld in een post- of bankkantoor,

⁶⁹ Official Gazette, nr. 16/2017. Beschikbaar op: <https://uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2017-01-0803?sop=2017-01-0803>.

in de bibliotheek, bij het ondertekenen van een contract, zoals een arbeids- of leasecontract, en bij de inschrijving op een school.

Het doel van de activiteit is niet om een oplossing te vinden of tot een definitief antwoord te komen, maar om te bespreken met welke specifieke obstakels LGBTI's in gedwongen migratie te maken krijgen.

4. Seksueel en gendergerelateerd geweld tegen LGBTI's

Zoals hierboven vermeld, vormen LGBTI's geen homogene groep. Ze definiëren hun seksuele geaardheid en genderidentiteit anders, drukken hun gender anders uit en hebben uiteenlopende geslachtskenmerken. Ze verschillen ook in leeftijd, ras, etniciteit, religie, politieke overtuiging, sociaal-economische status, opleiding en andere kenmerken. Al deze verschillende persoonlijke omstandigheden en kenmerken zijn van invloed op de kwetsbaarheid van elke persoon, ook met betrekking tot seksueel en gendergerelateerd geweld.

LGBTI's kunnen SGBV ervaren in alle stadia en aspecten die verband houden met gedwongen migratie, zoals:

- onderweg naar een ander land;
- in opvangfaciliteiten (waaronder asielcentra, kampen en soortgelijke instellingen en detentiecentra);
- bij hun toegang tot de gezondheidszorg (bijvoorbeeld gynaecologische zorg voor lesbiennes, biseksuele vrouwen en transgenders; gepaste zorg voor chronische aandoeningen (zoals hartaandoeningen, diabetes); antiretrovirale behandeling voor personen met hiv en andere diensten voor preventie of behandeling van soa; geestelijke gezondheidszorg; hulp bij soa- of overlevingsseksgerelateerde aandoeningen);
- bij hun toegang tot nationale, provinciale of gemeentelijke juridische instellingen, met inbegrip van orde- en rechtsdiensten, voor SOGIESC-gerelateerde problemen;
- bij hun toegang tot elke andere vorm van ondersteuning.

De daders kunnen leden van hun familie of gemeenschap zijn, andere personen in gedwongen migratie, politiemensen, militairen, migratie-autoriteiten, personeel in opvangfaciliteiten en anderen. Hieronder enkele voorbeelden van mogelijke uitingen van SGBV tegen LGBTI's (in gedwongen migratie):

Lesbiennes kunnen te maken krijgen met vervolging op grond van hun gender en seksuele geaardheid en zijn soms vaker blootgesteld aan eerwraak en verkrachting door individuen, onder wie familieleden en leden van hun gemeenschap. De daders kunnen mannen of vrouwen zijn, en de meldingsgraad van misdrijven waarbij de dader een vrouw is, ligt soms lager. Lesbiennes kunnen ook het slachtoffer zijn van 'corrigerende verkrachting', die wordt gepleegd in een poging om de seksuele geaardheid van een individu te 'genezen'. Hun sociaal-economische status kan hun toegang tot internationale beschermingsprocedures, politie en andere vormen van bescherming en ondersteuning in andere landen belemmeren. Als een lesbienne bijvoorbeeld ook een handicap heeft die haar afhankelijkheid van andere mensen vergroot, loopt ze mogelijk een groter risico op SGBV.

Door bedreigingen, stigma's en schaamtegevoelens worden lesbiennes soms gedwongen om te zwijgen over hun SGBV-ervaringen. Daders kunnen hen het zwijgen opleggen door te dreigen hun seksuele geaardheid aan anderen bekend te maken als zij besluiten om het ondergane seksueel of gendergerelateerd geweld te melden of niet willen gehoorzamen.

Lesbiennes kunnen ook belemmeringen ondervinden bij de toegang tot gynaecologische diensten als gevolg van het wijdverspreide stereotype dat lesbiennes geen penetratieve vaginale seks hebben en daarom geen nood hebben aan gynaecologische controles. Dit kan een negatieve invloed hebben op de gezondheid van hun geslachts- en voortplantingsorganen.

Koppels van hetzelfde geslacht kunnen door de autoriteiten van het land van opvang of verblijf niet als gezinsleden worden erkend. Zij lopen dus het risico om in aparte voorzieningen te worden ondergebracht. Het niet erkennen van koppels van hetzelfde geslacht als gezinsleden verhindert deze koppels er ook van om het recht op gezinseenheid en -hereniging te claimen. De gedwongen scheiding van dergelijke koppels kan een negatief effect hebben op hun geestelijke gezondheid en sociaal-economische status, wat het risico op SGBV nog kan vergroten. De niet-erkenning van koppels van hetzelfde geslacht wordt nog meer gecompliceerd wanneer ze kinderen hebben.

Homo's hebben de neiging om zich meer in het openbaar te uiten en lopen daardoor vaak meer risico op geweld, vooral door overheidsmensen in landen waar seksuele betrekkingen tussen mannen van hetzelfde geslacht strafbaar zijn. Homo's kunnen terughoudend zijn om aan autoriteiten of dienstverleners te onthullen dat ze SGBV hebben doorstaan, vanwege bedreigingen, stigma's of schaamtegevoelens. Soms schrikken ze er ook voor terug om SGBV te melden omdat ze dan hun seksuele geaardheid moeten bekendmaken.

Er wordt vaak gedacht dat mannen niet het slachtoffer van SGBV kunnen zijn, alleen de daders ervan. Daarom ervaren homoseksuele mannen die het slachtoffer zijn van SGBV soms extra stigma's en schaamtegevoelens wanneer ze te maken hebben met fysieke en psychische trauma's veroorzaakt door SGBV. Soms worden ze ook het zwijgen opgelegd over hun SGBV-ervaringen doordat de daders ermee dreigen hun seksuele geaardheid aan anderen bekend te maken als zij besluiten de SGBV-incidenten te melden of weigeren hen te gehoorzamen. Ze kunnen ook gedwongen worden om SGBV te plegen op andere personen, bijvoorbeeld om te bewijzen dat ze '*echte mannen*' zijn (dat wil zeggen: heteroseksuele mannen).

Biseksuele personen: Biseksualiteit wordt in veel landen niet goed begrepen. In sommige landen is een meerderheid van de mensen, ook in machtsposities, geneigd de seksuele geaardheid van

biseksuele personen als flexibel te beschouwen, waardoor de misvatting ontstaat dat hun seksualiteit een kwestie van keuze is, en niet onlosmakelijk deel uitmaakt van hun identiteit. Hoewel biseksuele personen zich aangetrokken voelen tot mensen van meer dan één geslacht, worden ze vervolgd omwille van hun betrekkingen met personen van hetzelfde geslacht.

De ervaringen van biseksuele vrouwen, met name in verband met SGBV of het risico erop, zijn soms vergelijkbaar met die van lesbiennes. De ervaringen van biseksuele mannen, met name in verband met SGBV of het risico erop, zijn soms vergelijkbaar met die van homoseksuele mannen.

Transgenders kunnen bijzonder zwaar worden vervolgd op grond van hun geslacht, genderidentiteit en/of seksuele geaardheid. Vaak worden ze vervolgd volgens de wetten die betrekkingen tussen personen van hetzelfde geslacht strafbaar stellen. Ze worden vaak gemeden door hun familie, vrienden en gemeenschap.

Mede naargelang van hun zichtbaarheid kunnen zij vaker worden blootgesteld aan eerwraak en verkrachting door individuen, waaronder familieleden of leden van hun gemeenschap. Hun sociaal-economische status kan hun toegang tot internationale beschermingsprocedures, politie en andere vormen van bescherming en ondersteuning in veiligere landen belemmeren. Als een transseksueel door structurele en alomtegenwoordige transfobie ook niet in staat is om geld te verdienen of mee te voorzien in het levensonderhoud van het gezin, kan dit zijn/haar afhankelijkheid van andere mensen en zijn risico op SGBV vergroten.

Interseksuelen kunnen het slachtoffer zijn van vervolging op basis van hun geslachtskenmerken. Vervolging in de vorm van uitsluiting, lastigvallen en geweld kan al beginnen wanneer de persoon nog een baby of een kind is, vanwege de traditionele opvattingen in sommige samenlevingen dat interseksuele mensen 'onnatuurlijk' of zelfs kwaadaardig zijn. Humanitaire hulpverleners, artsen en anderen kunnen onbekend zijn met interseksuele variaties, waardoor personen die misbruik ervaren ook nog het slachtoffer zijn van ongeïnformeerde of ongepaste zorg, medisch misbruik, of outing tegenover anderen. Ook het hele gezin van een interseksueel kan worden getroffen, omdat hun gemeenschap hen mijdt of vervolgt voor het hebben van een interseksueel kind of familielid. Interseksuelen ondergaan soms intiem partnergeweld wanneer hun partner zich niet bewust was van het feit dat ze interseksueel waren.

Activiteit VI Instructies:

Verdeel de groep in zes kleinere groepjes. Vraag ze om gedurende vijf tot tien minuten voorbeelden te bespreken van mogelijke vormen van SGBV die door LGBTI's in gedwongen migratie worden ervaren.

GROEP A: Lesbiennes

GROEP B: Koppels van hetzelfde geslacht

GROEP C: Homo's

GROEP D: Biseksuelen

GROEP E: Transgenders

GROEP F: Interseksuelen

Vraag na de discussie in kleine groepjes om hun gedachten met de rest te delen. Wanneer elke groep zijn conclusies heeft gepresenteerd, worden de respectievelijke slides getoond.

Het doel van de oefening is om de situaties te bespreken waarin LGBTI's in gedwongen migratie te maken kunnen krijgen met specifieke en bijkomende risico's van SGBV, en specifieke obstakels bij de aanpak van SGBV. Het is niet de bedoeling om een uitputtende lijst op te stellen.

4.1 Maatregelen om tegemoet te komen aan de behoeften van LGBTI's die het slachtoffer zijn van SGBV of risico lopen op SGBV

Zoals hierboven besproken hebben LGBTI's uiteenlopende en specifieke behoeften als gevolg van de alomtegenwoordige hetero- en cisnormativiteit in onze samenlevingen. Deze behoeften zijn gebaseerd op de basisbehoeften van ieder mens, ongeacht zijn of haar persoonlijke omstandigheden en/of achtergrond. Enkele van deze behoeften zijn:

- **Respect voor de privacy:** (1) LGBTI's moeten geloofd worden wanneer zij hun seksuele geaardheid, genderidentiteit en/of geslachtskenmerken bekendmaken, zonder dat zij enige vorm van conformering hoeven te ondergaan door derden (zoals psychologen, psychiaters, LGBTI-gerelateerde ngo's) of invasieve en/of vernederende ondervragingen of onderzoeken (zoals psychologische tests). (2) Hun seksuele geaardheid, genderidentiteit en/of geslachtskenmerken mogen alleen met toestemming van de betrokken persoon aan derden worden bekendgemaakt, of in functie van het tegemoetkomen aan andere behoeften (zoals het melden aan een arts dat iemand transseksueel en/of interseksueel is). (3) Respect voor hun voornaamwoorden en naam of namen, ongeacht wat er op hun documenten staat. Houd echter rekening met de mate waarin deze persoon al dan niet uit de kast is gekomen (coming-out).
- **Respect voor de vrijheid van meningsuiting:** (1) LGBTI's mogen niet worden gedwongen om hun seksuele geaardheid, genderidentiteit en/of geslachtskenmerken te verbergen om aan de

verwachtingen van hun omgeving te voldoen. Het is zeer aan te bevelen om ze alle beschikbare informatie te geven over de mate van homofobie, bifobie en transfobie in hun huidige omgeving, zodat ze doordacht kunnen beslissen waar en hoe ze zich moeten uitdrukken. (2) Zij mogen niet verantwoordelijk worden gesteld voor de homofobie, bifobie of transfobie die zij mogelijk ervaren, ongeacht hun gedrag of uiterlijk. (3) LGBTI's moeten in staat worden gesteld om veilige ruimtes te bezoeken of te vormen die uitsluitend voor hen zijn bestemd, zowel binnen als buiten hun accommodatie (bijvoorbeeld steunpunten voor lesbiennes, homo's, biseksuelen, transgenders en/of interseksuelen), indien zij aangeven daar behoefte aan te hebben.

- **Toegang tot de gezondheidszorg:** LGBTI's moeten toegang hebben tot alle gezondheidszorg die zij nodig hebben en die beschikbaar is in het land waar zij (op dat moment) verblijven. Lesbiennes mogen bijvoorbeeld niet worden ontmoedigd om gynaecologische onderzoeken te doen vanwege het stereotiepe idee dat zorg van geslacht- en voortplantingsorganen alleen nodig is voor vrouwen die penetratieve vaginale seks hebben. Zie meer voorbeelden onder paragraaf 3.1 LGBTI's in gedwongen migratie: Het perspectief van de EU.
- **Toegang tot ondersteunende diensten (zoals psychosociale begeleiding):** LGBTI's moeten toegang hebben tot alle beschikbare ondersteunende diensten om de problemen aan te pakken die volgens hen moeten worden aangepakt. Als een transseksueel bijvoorbeeld aangeeft dat het nodig is een hulpverlener te spreken voor iets wat geen verband houdt met zijn of haar genderidentiteit, dan moet deze dienst aan hem of haar worden verleend, indien beschikbaar, zonder dat de genderidentiteit tijdens de dienstverlening in twijfel wordt getrokken.
- **Veilige(re) accommodatie:** Zie de paragraaf hieronder.

Accommodatie

Adequate huisvesting kan bijdragen aan het genezingsproces van slachtoffers van SGBV en kan de risico's op SGBV-incidenten beperken.

In sommige landen zijn er speciale accommodaties voor LGBTI's in gedwongen migratie. Het is belangrijk om in gedachten te houden dat niet alle LGBTI's de voorkeur zullen geven aan een verblijf in dergelijke faciliteiten. Om verschillende redenen zullen sommigen liever verblijven in opvangfaciliteiten voor de 'algemene' groep van personen in gedwongen migratie. Elke situatie moet individueel worden geanalyseerd wanneer wordt overwogen welk type accommodatie het meest geschikt is voor iemand.

In veel landen is het echter (nog) niet mogelijk om dergelijke faciliteiten op te zetten. In deze landen kun je ad-hocoplossingen zoeken die tegemoetkomen aan de behoeften van de LGBTI, samen met de

betrokkene zelf, de migratieautoriteiten en relevante ngo's (zoals LGBTI-gerelateerde ngo's, mensenrechtenorganisaties en/of dienstverleners aan personen die internationale bescherming zoeken). Je kunt ook een lijst opmaken van verschillende oplossingen in samenwerking met LGBTI's, migratieautoriteiten en relevante ngo's.

Rekening houdend met de beschikbare middelen kunnen deze oplossingen bestaan uit:

- particuliere accommodatie/eenpersoonskamers;
- huisvesting door LGBTI-gerelateerde en andere ngo's;
- het opvangen van LGBTI's in voorzieningen voor gezinnen in gedwongen migratie (een dergelijke oplossing kan alleen beschikbaar zijn voor vrouwen of personen die als vrouw worden beschouwd en kan bijvoorbeeld transseksuele vrouwen uitsluiten van wie de officiële documenten niet overeenstemmen met hun feitelijke genderidentiteit).

Standaardprocedures voor preventie en actie in gevallen die te maken hebben met SGBV

Als er al standaardprocedures (SOP's) voor preventie en actie in verband met SGBV bestaan, ga dan na of deze rekening houden met de uiteenlopende behoeften van LGBTI's. Is dit niet het geval, of zijn er wel procedures, maar zonder specifieke informatie en maatregelen, stel dan voor ze te herzien in samenwerking met relevante LGBTI-gerelateerde ngo's en andere relevante instanties.

Probeer indien mogelijk een bepaling op te nemen die LGBTI's toegang geeft tot safehouse(s). Dit is vooral belangrijk voor transgendervrouwen, omdat ze vaak ten onrechte worden gezien als mannen, en voor homo- en biseksuele mannen, omdat er meestal een gebrek is aan veilige accommodatie voor mannen die SGBV hebben ondergaan.

Indien mogelijk moet(en) de LGBTI-gerelateerde ngo('s) worden opgenomen in de lijst van hulpverleners en andere organen die de SOP's beogen.

Is een herziening van de SOP's niet mogelijk, dan kun je samen met de relevante spelers informele operationele richtlijnen opstellen die specifiek kunnen worden afgestemd op de behoeften van LGBTI's die het slachtoffer zijn van SGBV.

Soms kan alleen al het opschrijven van de problemen die moeten worden aangepakt en van de mogelijke oplossingen een krachtig instrument zijn om te pleiten voor een adequate verandering op systeemniveau.

Opleidingen over LGBTI-kwesties en gedwongen migratie

Overweeg het gebruik of de ontwikkeling van opleidingsmateriaal en standaard documentatie waarin operationele uitdagingen zijn opgenomen. Probeer LGBTI-gerelateerde ngo's in het proces te betrekken. Het uitgebreide opleidingspakket van IOM, *Working with LGBTI Persons in the*

*Humanitarian Context*⁷⁰, is online beschikbaar en is breed toepasbaar voor verschillende organisaties en overheidsinstanties. Deskundige opleiders bij IOM kunnen adviseren en assisteren bij het geven van opleidingen, afgestemd op de locatie en het programma.

Opleiding is vooral belangrijk voor ngo's die niet specifiek met LGBTI's en andere belanghebbenden op het gebied van migratie werken.

Veilige ruimtes voor LGBTI's in gedwongen migratie

Veilige ruimtes creëren voor LGBTI's in gedwongen migratie. Dit houdt bijvoorbeeld in dat er (een) steungroep(en) worden opgericht voor LGBTI's die slachtoffers zijn van SGBV of risico lopen, waar zij verschillende aspecten van SGBV of andere onderwerpen kunnen bespreken. Deze groepen kunnen bijeenkomen bij de lokale LGBTI-gerelateerde ngo, als die ruimte heeft voor dergelijke bijeenkomsten en LGBTI's zich daar op hun gemak voelen, of bij een andere ngo.

Maak visueel informatiemateriaal zoals posters die duidelijk aangeven dat deze plek alle mensen verwelkomt en respecteert, ongeacht hun ras, religie, seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie of geslachtskenmerken.

Een andere mogelijkheid om een veilige ruimte te creëren is het tonen van een regenboogvlag en andere bekende symbolen van LGBTI-ondersteuning in kantoren en andere ruimtes. Regenboogvlaggen of andere symbolen zijn echter niet universeel en veel migranten zijn misschien niet bekend met de betekenis ervan. Daarom kun je ook materiaal tonen of beschikbaar hebben met foto's van bijvoorbeeld koppels van hetzelfde geslacht. Medewerkers van jouw organisatie kunnen LGBTI-kwesties vermelden in hun mondelinge inleiding. Zorg eventueel voor anonieme commentaar- en klachtenboxen in de accommodaties en regel bezoeken van gemeenschapsdiensten aan gebieden waar LGBTI-populaties samenkomen, zet verschillende activiteiten op, bied ondersteunende diensten aan (zoals ruimtes van LGBTI-organisaties of van andere ngo's waar LGBTI-populaties welkom zijn, jeugdcentra, cafés en andere ruimtes met georganiseerde activiteiten over LGBTI-kwesties).

Werken met lokale LGBTI-gerelateerde ngo's

Werken met lokale LGBTI-gerelateerde ngo's en ze betrekken bij verschillende processen en acties wordt als een goede praktijk beschouwd. Houd er echter rekening mee dat veel van deze ngo's geleid worden door vrijwilligers of als (in)formele groep(en) functioneren, waardoor ze misschien niet alle steun en informatie kunnen bieden waar jouw organisatie of de LGBTI's nood aan heeft. Zorg ervoor dat het soort steun dat door LGBTI-gerelateerde ngo's en/of (in)formele groepen kan worden verleend, duidelijk wordt gedefinieerd.

⁷⁰ Het opleidingspakket is verkrijgbaar op: <https://lgbti.iom.int/lgbti-training-package>.

Sommige LGBTI's willen misschien niet geassocieerd worden met LGBTI-gerelateerde ngo's in het algemeen of met een specifieke LGBTI-gerelateerde ngo of (in)formele groep. Dat is hun goed recht. Open communiceren met LGBTI-gerelateerde ngo's en/of (in)formele groepen om zoveel mogelijk informatie te verkrijgen.

Bescherming van LGBTI's in kampen en soortgelijke instellingen

In een kampsituatie, zoals opvang- en transitcentra voor migranten en vluchtelingen, zijn zowel de kwetsbaarheid die vóór de crisis bestond als de kwetsbaarheid als gevolg van de crisis van invloed op de behoeften van de kampbewoners. Wanneer de vertrouwde mechanismen om met hun problemen om te gaan worden verstoord, kunnen sommige mensen met specifieke behoeften een verhoogd risico lopen binnen de kampbevolking. Zo kan een LGBTI die door de gemeenschap is geaccepteerd, kwetsbaarder zijn als hij/zij van hen wordt gescheiden en kan hij/zij te maken krijgen met stigmatisering en discriminatie, naast de problemen die als gevolg van de crisis ontstaan, zoals ontheemding. Daarnaast kunnen problemen als overbevolking, slechte verlichting, ontoereikende sanitaire voorzieningen en de algemene onveiligheid, ontbering en spanningen in het kamp het risico op SGBV vergroten.

Omwille van stigmatisering, nationale wetten die LGBTI's strafbaar stellen en negatieve houdingen, ook onder humanitaire hulpverleners en dienstverleners, worden LGBTI's soms uitgesloten van bijstand en hebben ze mogelijk geen veilige en waardige toegang tot diensten. Als de kwetsbaarheid van personen met bijzondere behoeften niet wordt erkend en/of de gevolgen ervan niet worden begrepen, kunnen de gevolgen voor hun fysieke en psychische gezondheid, hun algemeen welzijn en hun toegang tot mensenrechten ernstig en soms zelfs levensbedreigend zijn.

Om bij te dragen aan de bescherming van LGBTI's, moeten de agentschappen en organisaties die het kamp beheren en de bewoners bijstaan, zich inzetten om alle belanghebbenden bewust te maken van de genuanceerde en uiteenlopende beschermingskwesties waarmee LGBTI's te maken hebben. Bovendien kunnen ze lokale ngo's zoeken die ervaring hebben met LGBTI's en gespecialiseerd advies geven om de bijstand te verbeteren, bijvoorbeeld door het creëren van aparte veilige ruimtes, de beschikbaarheid van één-op-één begeleiding, gezondheidszorg en psychosociale ondersteuning en het verstrekken van advies over hoe ze SGBV kunnen aangeven bij de politie of de autoriteiten, gesteld dat dit veilig is en ze beslissen om dit te doen.⁷¹

⁷¹ IOM, NRC, UNHCR (juni 2008). *Camp Management Toolkit*, hoofdstuk 11.

5. Niet-gouvernementele organisaties in Europa die werken met LGBTI's en/of LGBTI's in migratie

Het aantal ngo's in een bepaald land en/of regio hangt grotendeels af van maatschappelijke acceptatie van de diverse SOGIESC-ervaringen in dat land en/of regio en de mate waarin de ngo-sector ontwikkeld is.

Sommige landen hebben een goed ontwikkeld netwerk van LGBTI-organisaties die zich richten op verschillende zaken, waaronder gedwongen migratie. Er zijn echter ook landen met slechts een handvol organisaties of (in)formele groepen. Hoe dan ook is het raadzaam om te proberen een samenwerking tot stand te brengen die aan je behoeften voldoet en rekening houdt met de capaciteiten van lokale LGBTI-gerelateerde ngo's.

De ledenlijst van ILGA-Europe is een waardevolle informatiebron omtrent LGBTI-gerelateerde ngo's in Europa en is beschikbaar op: <https://ilga-europe.org/who-we-are/members>

6. Nuttige aanvullende bronnen

Hieronder vind je een niet-uitputtende lijst van nuttige bronnen:

SOGICA Database bevat links naar rechtszaken, onderzoek en andere SOGICA-gerelateerde bronnen. 'SOGICA – Sexual Orientation and Gender Identity Claims of Asylum: A European human rights challenge' is a four-year project funded by a Starting Grant of the European Research Council (ERC). Verkrijgbaar op: <http://sogica.org/en/sogica-database/>

ILGA-Europe's⁷² bronnen omtrent asielkwesties beschikbaar op: <https://ilga-europe.org/resources/thematic/asylum>

ILGA-Europe's Rainbow Europe, een onlineverzameling van instrumenten die een overzicht geeft van de wettelijke gelijkheidsindex van LGBTI's op basis van de Rainbow Europe Map en van het sociale klimaat voor LGBTI's in elk land, op basis van het Jaarverslag omtrent de mensenrechtensituatie van lesbische, homoseksuele, biseksuele, trans- en interseksuele personen in Europa. Verkrijgbaar op: <https://rainbow-europe.org/>

⁷² ILGA-Europe is een onafhankelijke internationale niet-gouvernementele overkoepelende organisatie die bijna 600 organisaties uit 54 landen in Europa en Centraal-Azië verenigt. De organisatie streeft naar een wereld waarin ieders waardigheid, vrijheden en mensenrechten worden beschermd en gewaarborgd, ongeacht de feitelijke of vermeende seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken van een persoon. Ze maakt deel uit van de bredere internationale organisatie ILGA. ILGA-Europe werd in 1996 opgericht als een aparte regio van ILGA en een onafhankelijke juridische entiteit. ILGA zelf werd opgericht in 1978.

ILGA's⁷³ **State-Sponsored Homophobia report**, een wereldwijd onderzoek naar de wetten inzake seksuele geaardheid dat elk jaar wordt gepubliceerd. Verkrijgbaar op: <https://ilga.org/state-sponsored-homophobia-report>

Transgender Europe (TGEU)⁷⁴ bronnen omtrent asielkwesties, beschikbaar op: <https://tgeu.org/issues/asylum/>

IIO Europe's⁷⁵ bronnen op het gebied van interseksualiteit zijn beschikbaar op: <https://oiieurope.org/>

The Yogyakarta Principles, beginselen inzake de toepassing van de internationale mensenrechtenwetgeving met betrekking tot seksuele geaardheid en genderidentiteit (maart 2007), beschikbaar op: <http://yogyakartaprinciples.org/>

The Yogyakarta Principles plus 10, aanvullende beginselen en overheidsverplichtingen inzake de toepassing van de internationale mensenrechtenwetgeving met betrekking tot seksuele geaardheid, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken, als aanvulling op de Yogyakarta-beginselen (november 2017), beschikbaar op: http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf

⁷³ ILGA - de International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans en Intersex Association - is de wereldfederatie van nationale en lokale organisaties die zich inzetten voor gelijke rechten voor lesbiennes, homo's, biseksuelen, transseksuelen en interseksuelen (LGBTI) over de hele wereld.

⁷⁴ TGEU is een koepelorganisatie die in 2005 werd opgericht. Sindsdien is TGEU uitgegroeid tot de legitieme spreekbuis van de transgendergemeenschap in Europa en Centraal-Azië, met 112 ledenorganisaties in 44 verschillende landen.

⁷⁵ OII Europa is de enige door interseksuelen gerunde koepelorganisatie die zich inzet voor de mensenrechten van interseksuelen in Europa.

Module 3 IDENTIFICATIE

Modules 1, 3, 4, 5 zijn geschreven en bewerkt door: Zsuzsanna Vég, M. Ferdous Momand en Andrea Márcz, IOM Boedapest.

Doel van de module

De **module heeft tot doel** de deelnemers **vertrouwd te maken** met het fenomeen van de **kwetsbaarheid** zelf, met de classificatie van **kwetsbare groepen** (vooral in de context van migratie) en met de **vormen van bescherming** van de slachtoffers.

De **module bespreekt** ook het concept van **Seksueel en gendergerelateerd geweld**, de **indicatoren**, de **soorten risico's** en de **gevolgen** van het ondergaan ervan.

Leerdoelen

- de patronen van kwetsbaarheid kunnen beschrijven met betrekking tot de kenmerken van de persoon, de ervaringen in het land van herkomst/ tijdens de reis/in het gastland
- de indicatoren voor SGBV, risicogroepen en de soorten geweld die worden ondergaan, kunnen identificeren

Benodigde materialen

- PPT
- hand-outs van vragen/opdrachten, casestudy's, rollenspellen
- wit bord, stiften, borstel

Theoretische achtergrond, vragen

Kwetsbaarheid voor SGBV

Sommige mensen lopen meer kans om het slachtoffer te zijn van haatmisdrijven dan anderen doordat ze aan meer risico's zijn blootgesteld. De aard van het **geweld kan psychologisch, fysiek, omgevingsgebonden... zijn**.

Kwetsbaarheid⁷⁶ is een **complex begrip**; er is **geen overeengekomen juridische definitie van**⁷⁷ het **concept afhankelijk van het vakgebied of de context**. Doorgaans wordt het omschreven als een **aantasting van iemands vermogen om zijn/haar belangen te vertegenwoordigen** vanwege zijn/haar

⁷⁶ Mouzourakis, K. P., Fierens, R., Woollard, C.: The concept of vulnerability in European asylum procedures (ECRE, 2017)

http://asylumineurope.org/sites/default/files/shadow-reports/aida_vulnerability_in_asylum_procedures.pdf.

⁷⁷ Manzoni, M.L.P., Timmer, A.: Vulnerable groups: the promise of an emerging concept in European Human Rights Convention law (Icon-International Journal of Constitutional Law, 2013)

<https://biblio.ugent.be/publication/4430710>.

leeftijd; gender; seksuele geaardheid; fysieke, mentale, psychologische, intellectuele conditie; ras, etniciteit, religie, geloof; medische, educatieve, wettelijke, sociale behoeften.

In de context van migratie omvatten bovengenoemde **groepen onder meer**⁷⁸ kinderen, niet-begeleide kinderen, ouderen, zwangere vrouwen, alleenstaande ouders met minderjarige kinderen, mensen die behoren tot seksuele minderheden (LGBTI), mensen met een handicap, mensen met geestelijke gezondheidsproblemen, slachtoffers van mensenhandel, mensen die zijn onderworpen aan martelingen of andere ernstige vormen van psychologisch, fysiek, seksueel of gendergerelateerd geweld.

Een andere lezing van het fenomeen 'kwetsbaarheid' omvat de **aantasting van de toegankelijkheid/ontoegankelijkheid van bescherming** (mensenrechten, wettelijke, fysieke, sociale en humanitaire bescherming; bescherming van kinderen, vrouwen, vluchtelingen, bescherming van personen met een handicap, LGBTI's, slachtoffers van mensenhandel).

IOM hanteert de volgende **definitie** van kwetsbare migranten⁷⁹:

Kwetsbare migranten zijn 'personen die **niet in staat zijn om effectief hun mensenrechten te genieten**, die een **verhoogd risico lopen op schendingen** en misbruik en die daarom het recht hebben beroep te doen op de verhoogde zorgplicht⁸⁰ van een plichtsdrager.'

Het merendeel van de wetgevingen, richtlijnen en discussies over het onderwerp kwetsbaarheid benadrukt het **belang van het vroegtijdig vaststellen van de specifieke behoeften**⁸¹. De behoeften van migranten die kwetsbaar zijn voor geweld, uitbuiting en misbruik moeten worden beoordeeld bij het eerste contact met hun dossierbeheerder, en ook daarna regelmatig.

Kwetsbare migranten kunnen unieke behoeften aan gezondheidszorg hebben die voortvloeien uit bestaande omstandigheden of uit verwondingen of een ziekte die zij tijdens hun reis of bij aankomst op een transitzone of op hun bestemming hebben opgelopen. Zij **kunnen te maken hebben gehad**

⁷⁸ Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees (UNHCR, 1992)
<https://unhcr.org/4d93528a9.pdf>.

⁷⁹ IOM Handbook, Protection and Assistance for Migrants Vulnerable to Violence, Exploitation and Abuse (IOM, 2018)
https://unodc.org/documents/human-trafficking/GLO-ACT/IOM_Handbook_on_Protection_ADV_COPY_1.PDF.

⁸⁰ Global Migration Group Principles and Guidelines, supported by practical guidance, on the human rights protection of migrants in vulnerable situations (GMG, 2017)
<https://ohchr.org/en/issues/migration/pages/vulnerablesituations.aspx>.

⁸¹ EASO Training Curriculum: Module voor het interviewen van kwetsbare personen.

met geweld, uitbuiting of misbruik met gevolgen voor hun gezondheid, zowel lichamelijk als geestelijk.

Het IOM-handboek voor bescherming van en bijstand aan migranten die kwetsbaar zijn voor geweld, uitbuiting en misbruik⁸² **geeft een overzicht van de soorten gezondheidsrisico's** die kwetsbare migranten kunnen lopen **en ook van de mogelijke gevolgen voor hun gezondheid:**

Ervaring - 1⁸³: fysieke mishandeling

Gevolg - 1: kneuzingen, snijwonden, brandwonden, gebroken botten, verwondingen aan weke delen; psychisch leed, geestelijke gezondheidsproblemen

Ervaring - 2: bedreigingen, intimidatie, psychologisch misbruik

Gevolg - 2: depressie; angst, vijandigheid, agressie; isolement, teruggetrokken gedrag; psychische nood, geestelijke gezondheidsproblemen; slaapstoornissen

Ervaring - 3: seksueel geweld, seksueel misbruik

Gevolg - 3: seksueel overdraagbare aandoeningen; zwangerschap, onveilige abortus; seksuele disfunctie; vaginale of anale fistels; blauwe plekken, snijwonden, brandwonden, gebroken botten, verwondingen aan weke delen; psychisch leed, geestelijke gezondheidsproblemen

Vragen die je na afloop van het hoofdstuk (en vooraf) kunt stellen:

- ⇒ Wat betekent het begrip 'kwetsbaarheid'?
- ⇒ Welke elementen beïnvloeden het vermogen van een persoon om zijn of haar belangen te behartigen? (in het algemeen, in het kader van migratie)
- ⇒ Welke vormen van bescherming kun je onderscheiden?
- ⇒ Wat houdt 'vroege identificatie' in?
- ⇒ Waar ondergaan migranten (mogelijk) een schending van hun rechten?
- ⇒ Welke soorten gezondheidsrisico's kun je onderscheiden? Met welke gevolgen voor hun gezondheid worstelen de overlevenden/slachtoffers?

Seksueel en gendergerelateerd geweld

Seksueel en gendergerelateerd geweld is een uiting van historisch **ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen**, die hebben **geleid tot onderdrukking en discriminatie van vrouwen door mannen**. Genderdiscriminatie heeft echter niet alleen betrekking op vrouwen: de term 'SGBV'

⁸² IOM Handbook, Protection and Assistance for Migrants Vulnerable to Violence, Exploitation and Abuse (IOM, 2018)

https://unodc.org/documents/human-trafficking/GLO-ACT/IOM_Handbook_on_Protection_ADV_COPY_1.PDF.

⁸³ De opdracht is niet volledig, omvat alleen de categorieën die relevant zijn voor SGBV.

wordt steeds vaker gebruikt om bepaalde **vormen van geweld tegen mannen, jongens en transseksuelen te beschrijven**⁸⁴.

Gendergerelateerd geweld is een van de meest voorkomende schendingen van de mensenrechten in de wereld, die voor een individu gevolgen heeft die verder reiken dan het individu en een **impact kunnen hebben op het hele gezin of de hele gemeenschap**.

Gendergerelateerd geweld is een overkoepelende term voor elke schadelijke daad die tegen de wil van een persoon wordt gepleegd en die gebaseerd is op maatschappelijk toegeschreven verschillen tussen mannen en vrouwen. SGBV omvat handelingen die fysieke, seksuele of mentale schade of leed toebrengen, het dreigen met dergelijke handelingen, dwang en andere vormen van vrijheidsberoving⁸⁵.

Op basis van het verminderde vermogen om hun eigen belangen te behartigen, **zijn bepaalde groepen van individuen kwetsbaarder voor schade** dan andere leden van de bevolking. Deze individuen hebben minder macht in de samenleving en zijn meer afhankelijk van anderen om te overleven. **Wanneer bronnen van kwetsbaarheid** (leeftijd, handicap, seksuele geaardheid, religie, etniciteit enz.) **samengaan met discriminatie op grond van geslacht, kan bij bepaalde groepen de kans op blootstelling aan SGBV toenemen**.

Bepaalde **omstandigheden in verband met migratie, kwetsbaarheid, houdingen, overtuigingen, normen en structuren die discriminatie op grond van gender bevorderen, kunnen het risico op SGBV vergroten**.

Er zijn verschillende systemen ontworpen om het concept van SGBV te categoriseren. De **indeling die in de UNHCR-documenten**^{86 87 88} wordt gebruikt, omvat de volgende vormen en niveaus:

fysiek, seksueel, psychologisch geweld binnen de familie

- **seksuele uitbuiting** (daad van misbruik zonder instemming van de seksualiteit van een ander met het oog op seksuele bevrediging, financieel gewin, persoonlijk voordeel enz.)
- **seksueel misbruik van kinderen** (seksuele daad die een kind zonder diens instemming wordt opgedrongen)

⁸⁴ Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action (GPC, IASC) https://gbvguidelines.org/wp/wp-content/uploads/2015/09/2015-IASC-Gender-based-Violence-Guidelines_lo-res.pdf.

⁸⁵ Institutional Framework for Addressing Gender-based Violence in Crises (IOM, 2018) <https://publications.iom.int/books/institutional-framework-addressing-gender-based-violence-crises>.

⁸⁶ Standard Operating Procedures for Prevention and Response to SGBV, Hongarije (UNHCR, 2011).

⁸⁷ Standard Operating Procedures for Prevention and Action in Cases Involving SGBV, Slovenië (UNHCR, 2015).

⁸⁸ Standard Operating Procedures for Prevention of and Response to SGBV, Griekenland (UNHCR, 2017).

- verkrachting **binnen het huwelijk** (geslachtsgemeenschap met de echtgeno(o)t(e) zonder diens instemming)
- **vrouwelijke genitale verminking** (vrouwenbesnijdenis)
- **gedwongen gezinsplanning / gedwongen huwelijk** (huwelijk van een individu tegen zijn/haar wil)
- **eerwraak** (continuüm van geweldsvormen waarbij het voorkomen of het herstellen van een schending van de seksuele en familiale eer – waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te geraken – het hoofdmotief vormt. Het kan daarbij gaan om de eer van een individu, de familie of de gemeenschap en het geweld kan uitgaan of ondersteund worden door meerdere personen en gericht zijn op meerdere slachtoffers.)

fysiek, seksueel, psychologisch geweld binnen een gemeenschap

- **verkrachting** (fysiek opgedrongen penetratie zonder instemming)
- **seksueel misbruik** (seksuele daad die een vrouw, man of kind wordt opgedrongen zonder hun instemming)
- **seksuele intimidatie op het werk of in onderwijsinstellingen** (ongewenste seksuele avances, verzoeken om seksuele gunsten en ander verbaal of fysiek gedrag van seksuele aard)
- **mensenhandel** (rekruteren, vervoeren, overplaatsen, huisvesten, ontvangen van personen door middel van bedreiging, geweld, ontvoering, fraude, het geven/ontvangen van betaling om de toestemming te verkrijgen van een persoon die controle heeft over een andere persoon met het oog op uitbuiting)
- **gedwongen prostitutie** (uitwisseling van seksuele gunsten voor materiële middelen)

fysiek, seksueel, psychologisch geweld door de overheid,

maatschappelijke en juridische discriminatie, haatmisdrijven, misdrijven gebaseerd op vooroordelen en andere misdrijven tegen leden van de LGBTI-gemeenschap.

Vragen die je na afloop van het hoofdstuk (en vooraf) kunt stellen:

- ⇒ Welke groepen zijn het doelwit van SGBV?
- ⇒ Welke soorten handelingen vallen onder SGBV?
- ⇒ Kun je uitleggen welke elementen het risico op SGBV verhogen?
- ⇒ Welke vormen van SGBV kun je onderscheiden? Op welke niveaus doen deze vormen zich voor?

Indicatoren voor blootstelling aan gevaar

Het **zelfbeeld** van slachtoffers van mensenrechtenschendingen kan ernstige schade **ondervinden**. Ze kunnen zich schamen, waardeloos, schuldig en besmet voelen. **Op het somatische niveau** kunnen ze last hebben van duizeligheid, hoofdpijn, buikpijn, constipatie, verstoorde menstruatie, seksueel overdraagbare aandoeningen. **Op sociaal niveau** is de positie van slachtoffers van SGBV vaak sterk aangetast: de eer van henzelf of hun familie kan worden geschaad en het leven van henzelf of hun familie kan in gevaar komen. **Op het gebied van communicatie** vertaalt het zich in terughoudendheid om zich als lid van een gemeenschap te uiten, wantrouwende houding, angst voor morele oordelen, sancties.

Vragen die je na afloop van het hoofdstuk (en vooraf) kunt stellen:

⇒ Op welke soorten symptomen/indicatoren moet je letten als je met overlevenden/slachtoffers van SGBV praat?

Activiteiten

- ⇒ Verhaal van Anna (Bijlage II)
- ⇒ Verhaal van Mirjana (Bijlage III)
- ⇒ Rollenspel op basis van de bovenstaande verhalen (of vergelijkbaar qua relevantie en gebruikte hulpmiddelen) (Bijlage IV)

Module 4 COMMUNICATIE

Modules 1, 3, 4, 5 zijn geschreven en bewerkt door: Zsuzsanna Vég, M. Ferdous Momand en Andrea Márcz, IOM Boedapest.

Doel van de module

Als gevolg van de doorstane ervaring kan de **informatieverwerking** van slachtoffers van SGBV ernstig **verstoord** zijn. Het **opslaan** en **terugvinden** in het **geheugen** wordt **beïnvloed door psychologische en fysieke factoren**. Om **de moeilijkheden** die worden veroorzaakt door de belemmerde informatieverwerking tegen **te gaan, moet de interviewer zich bewust zijn van de factoren die de werking van het geheugen kunnen veranderen**.

Omgaan met slachtoffers van SGBV vereist vaardigheden, kennis, een adequate houding en een goede communicatiestrategie. Er zijn verschillende **interviewmethoden ontwikkeld voor een betere communicatie** met cliënten die niet zo goed in staat zijn om hun eigen belangen te behartigen. De onderzochte **communicatiemethoden** en aanvullende hulpmiddelen (cognitieve methoden, dialogische gespreksmethode, aanmoedigingstechnieken) **helpen de interviewer om misinterpretaties tot een minimum te beperken** en **om kwalitatief en kwantitatief optimale herinneringen te verzamelen**.

Het interviewen van kwetsbare personen kan leiden tot een overmatige emotionele betrokkenheid. Daarom **moeten interviewers hun gedrag voortdurend monitoren** en **verschillende strategieën toepassen** (observatie, intervisie, supervisie).

Migranten en vluchtelingen krijgen in elke fase van hun traject te maken met moeilijkheden die voortvloeien uit een wederzijds gebrek aan vertrouwdheid. Om **deze verschillen te overbruggen** is het van cruciaal belang de hulp van een **tolk en/of interculturele bemiddelaar in te roepen**. Naast de taalkundige en culturele problemen moeten zowel de **tolk** als de **interculturele bemiddelaar** de problemen in verband met de **kwetsbaarheid aanpakken**. Om **de taak** van de genoemde interveniënten te **ontlasten, moet de interviewer vertrouwd zijn met de uitdagingen waar tolken en culturele bemiddelaars mee te maken hebben**.

Leerdoelen

- kunnen uitleggen hoe verschillende factoren de werking van het geheugen verstoren, en dus welke factoren van invloed zijn op de werking van het geheugen
- de betekenis, systematiek en toepassing van goede communicatiepraktijken kunnen beschrijven

- overmatige emotionele betrokkenheid en bepaalde problematische verwerkingstechnieken kunnen bespreken
- het onderscheid kunnen maken tussen de rol van een tolk en de functie van een interculturele bemiddelaar, en kennis hebben van de structuur en de aard van hun werk

Benodigde materialen

- PPT
- wit bord, stiften, borstel
- hand-outs van opdrachten, casestudy's, rollenspellen

Theoretische achtergrond

Herinnering

Bij het interviewen van slachtoffers van SGBV zijn er **verschillende omstandigheden** die **van invloed** kunnen **zijn op de interviewsituatie**, zoals de fysieke, cognitieve, psychische, sociale toestand van de ondervraagde.

Aangezien het coderen, opslaan en opdiepen uit het geheugen door bovengenoemde factoren worden beïnvloed, is het belangrijk om dieper in te gaan op het proces van de informatieverwerking⁸⁹⁹⁰.

Het geheugen is de mogelijkheid om informatie te coderen, te consolideren, op te slaan en terug te vinden.⁹¹

Codering is de eerste stap om een nieuwe herinnering te creëren. Dit maakt het mogelijk om een bepaald gegeven of feit dat als interessant wordt waargenomen om te zetten in een constructie die in de hersenen kan worden opgeslagen en later opnieuw uit het korte- of langetermijngeheugen kan worden opgeroepen.

Consolidatie is het proces van het stabiliseren van een geheugenspoor na de initiële verwerving.

Opslag is het zo goed als passief proces van het bewaren van informatie in de hersenen.

⁸⁹ Squire, L.R.: Memory and Brain Systems (The Journal of Neuroscience, 2009) <http://jneurosci.org/content/29/41/12711>.

⁹⁰ Baddeley, A.: Working Memory, Thought, and Action (Oxford University Press, 2007) <http://oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780198528012.001.0001/acprof-9780198528012>.

⁹¹ Craik, F.I.M., Lockhart, R.S.: Levels of processing: A framework for memory research (Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior, 1972) <https://sciencedirect.com/science/article/pii/S002253717280001X>.

Het **oproepen** (of terugvinden) van herinneringen verwijst naar het opnieuw ophalen van gebeurtenissen of informatie uit het verleden die eerder werden gecodeerd en opgeslagen in de hersenen.

Wat men doorgaans onder geheugen verstaat, is het langetermijngeheugen. In feite zijn er **drie** verschillende **soorten geheugen**⁹². Hoewel ze elk hun eigen manier van werken hebben, werken ze samen in het proces van memoriseren en worden ze beschouwd als drie noodzakelijke stappen in de vorming van een blijvende herinnering.

Het menselijk **geheugen bestaat uit het sensorische of zintuiglijke geheugen** (<1 sec), **het kortetermijngeheugen** (<1 min) en het **langetermijngeheugen** (levenslang).

Het **zintuiglijke geheugen** is de kortstetermijncomponent van het geheugen. Het is het vermogen om indrukken van zintuiglijke informatie (prikkel ontvangen via de vijf zintuigen: zicht, gehoor, reuk, smaak en tast) te bewaren nadat de oorspronkelijke prikkels zijn beëindigd.

Het **kortetermijngeheugen** is het vermogen om informatie te onthouden en tegelijkertijd te verwerken. Het houdt een kleine hoeveelheid informatie (5 tot 7 items) in de geest in een actieve, direct beschikbare staat, en dit voor een korte periode (10-60 seconden).

Het **langetermijngeheugen** is bedoeld voor de opslag van informatie over een lange periode.

Het **langetermijngeheugen is onderverdeeld in**⁹³ **impliciet** (of procedureel) **geheugen** (vaardigheden, taken) en **expliciet** (of declaratief) **geheugen** (feiten, gebeurtenissen).

Het **impliciet geheugen** is het onbewuste geheugen van vaardigheden en hoe dingen te doen, met name het gebruik van voorwerpen of de bewegingen van het lichaam.

Het **expliciet geheugen** is de herinnering aan feiten en gebeurtenissen en verwijst naar herinneringen die bewust kunnen worden opgeroepen (of verklaard).

Vragen die je na afloop van het hoofdstuk (en vooraf) kunt stellen:

- ⇒ Welke omstandigheden kunnen van invloed zijn op de interviewsituatie?
- ⇒ Wat zijn de stadia van informatieverwerking?
- ⇒ Welke soorten geheugen kun je onderscheiden?

⁹² The Brain, Learning and Memory, Types of Memory
<https://qbi.uq.edu.au/brain-basics/memory/types-memory>.

⁹³ Graf P., Schacter D.L.: Implicit and Explicit Memory for New Associations in Normal and Amnesic Subjects (Journal of Experimental Psychology, 1985)
<http://scholar.harvard.edu/files/schacterlab/files/grafschacter1985.pdf>.

Interview

Slachtoffers van SGBV zijn vaak zeer kwetsbaar en moeten daarom met bijzondere aandacht worden behandeld. Als gevolg van het trauma dat ze hebben doorgemaakt, **kan hun informatieverwerking ernstig verstoord zijn**. Er zijn verschillende interviewmethoden ontwikkeld (P.E.A.C.E.⁹⁴, Conversation Management⁹⁵, Enhanced Cognitive Interview⁹⁶ enzovoort) om de communicatie te optimaliseren met cliënten die minder goed in staat zijn om hun belangen te behartigen. Het onder A/ beschreven **cognitieve interviewpatroon vormt de basis voor het overgrote deel van deze methoden. De dialogische gespreksmethode (B/)** die hieronder wordt besproken, wordt in Europa als de beste techniek beschouwd – en dus ook **gebruikt – voor het interviewen van kwetsbare personen**⁹⁷.

A/ **Het cognitieve interview**^{98 99} is een **methode om slachtoffers te interviewen over wat zij zich herinneren van het gebeurde**. Deze methode helpt om misinterpretaties tot een minimum te beperken, evenals de onzekerheid die er vaak is in interviewsituaties. Cognitieve interviews zijn een bewezen methode voor het proces van het terugvinden en ophalen van herinneringen.

Het cognitieve interview omvat de volgende stappen¹⁰⁰:

- het tot stand brengen van een relatie tussen het slachtoffer en de interviewer;
- de interviewer geeft het slachtoffer de gelegenheid om zonder onderbreking te vertellen over wat hij/zij heeft meegemaakt;
- ondertussen is de interviewer in staat om een strategie uit te werken voor de rest van het interview;
- vervolgens leidt de interviewer het slachtoffer door een aantal informatierijke geheugenrepresentaties, waarna de interviewer de herinneringen van de getuige beoordeelt;
- na deze laatste stap wordt het interview afgerond.

⁹⁴ Investigative Interviewing Techniques: The P.E.A.C.E. model

<https://i-sight.com/resources/investigative-interviewing-techniques-the-peace-model/>.

⁹⁵ Sheperd, E., Griffiths, A.: Investigative Interviewing: The Conversation Management Approach (Oxford University Press, 2013)

<https://global.oup.com/academic/product/investigative-interviewing-9780199681891?cc=huang=en>.

⁹⁶ Rui M.P., Albuquerque P.B., Bull, Ray: The Enhanced Cognitive Interview: Towards a Better Use and Understanding of this Procedure (International Journal of Police Science and Management, 2013)

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1350/ijps.2013.15.3.311>.

⁹⁷ EASO Practical Guide: Personal Interview

<https://easo.europa.eu/news-events/easo-practical-guide-personal-interview>.

⁹⁸ Loftus, E.F., Zanni, G.: Eyewitness testimony: The influence of the wording of a question (Bulletin of the Psychonomic Society, 1975)

<https://link.springer.com/article/10.3758/BF03336715>.

⁹⁹ Geiselman, E., Fisher, R.P., Firstenberg, I., Hutton, L.A., Sullivan, S.J., Avetissain, I.V., Prosk, A.L.: Enhancement of Eyewitness Memory: An Empirical Evaluation of the Cognitive Interview (Journal of Police Science and Administration, 1984)

<https://ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=93116>.

¹⁰⁰ Dr. Milne, B.: The Enhanced Cognitive Interview – A Step-by Step Guide (2004)

https://researchportal.port.ac.uk/portal/files/3890630/ECI_Handout_1_.doc.

Enkele technieken¹⁰¹ die de effectiviteit **van het cognitieve interview** vergemakkelijken:

- de interviewer moet **het slachtoffer aanmoedigen om terug te keren naar zijn of haar gemoedstoestand** op het moment van de gebeurtenis
- de interviewer **moedigt het slachtoffer aan om na te denken over eventuele externe factoren** (weersomstandigheden), **emotionele factoren** (angstgevoelens) en **cognitieve factoren** (relevante gedachten) die er op dat moment waren
- de interviewer moet alles in het werk stellen om **het slachtoffer te helpen in een staat van gerichte concentratie te blijven**, want bij afleiding wordt het terugvinden van de herinnering bemoeilijkt
- om de getuigen aan te moedigen, **maakt de interviewer het best gebruik van open vragen**
- een efficiënte interviewer probeert het interview zoveel mogelijk af te stemmen op het slachtoffer; **interviewers moeten dus flexibel zijn en hun aanpak aanpassen aan de behoeften van elk slachtoffer** in plaats van een vaste, uniforme manier van ondervragen te gebruiken.

B/ De **dialogische gespreksmethode (Dialogical Communication Method of DCM)**^{102 103} is een **gestructureerde methode voor het voeren van interviews met kwetsbare mensen** met speciale behoeften. De methode gaat uit van de veronderstelling dat de **verschillende partijen elkaar wederzijds beïnvloeden**. Het dialogisch perspectief houdt in dat de daad van **communicatie een gezamenlijke constructie is**. De uitleg van communicatie is gebaseerd op een theorie van menselijke handelingen en activiteiten in cognitieve en sociale contexten. In het dialogische kader is het **contextuele karakter van de interactie dus essentieel**.

Slachtoffers van SGBV bevinden zich in een onveilige situatie. De relatie die ontstaat tussen de interviewer en de slachtoffers kan deze laatste positief of negatief beïnvloeden. Om positief te kunnen zijn, vraagt het praten met mensen een bewuste organisatie. Het **DCM-model bestaat uit zes onderling afhankelijke fasen met een 'voorbereidingsfase' en een fase met 'activiteiten na het interview'**¹⁰⁴. De twee aanvullende fasen zijn geen organisch onderdeel van het gesprek.

De acht stappen zijn de volgende:

¹⁰¹ Fisher, R.P., Geiselman, R.E.: Memory-enhancing techniques for investigative interviewing: The Cognitive Interview (1992)

<https://psycnet.apa.org/record/1992-98595-000>.

¹⁰² Jakobsen, K.K., Langballe, Å., Schultz J-H.: Trauma-Exposed Young Victims: Possibilities and Constraints for Providing Trauma Support within the Investigative Interview (Psychology and Crime and Law, 2016)

https://researchgate.net/publication/311732406_Trauma-Exposed_Young_Victims_Possibilities_and_Constraints_for_Providing_Trauma_Support_Within_the_Investigative_Interview.

¹⁰³ Schultz J-H, Langballe, Å.: 'I couldn't tell such things to others': trauma-exposed youth and the investigative interview (Police Practice and Research, 2016)

https://researchgate.net/publication/308093504_'I_kon_zulke_dingen_tellen_naar_andere'_trauma-blootgesteld_jeugd_en_het_onderzoeksinterview.

¹⁰⁴ EASO Interviewing Vulnerable People, <https://asylum-curriculum.eu/eac/courses>.

I. Voorbereiding van het interview (aanvullende fase): omvat een mentale voorbereiding

- nadenken over de algemene mentale toestand (interviewer)
- zich richten op het interview
- zich richten op de juiste attitude

fysieke voorbereiding

- de locatie kiezen voor het interview
- de duur van het interview inschatten
- de logistiek uitwerken
- IT regelen
- infomateriaal aanschaffen
- nadenken over de dresscode

de case voorbereiden

- nadenken over de kaders
- nadenken over de rollen
- informatie verzamelen over de cliënt
- informatie verzamelen over het land van herkomst
- een tolk kiezen.

1. De openings- en contactfase omvat:

- de betrokken partijen stellen zich voor
- een sfeer van vertrouwen creëren door neutrale onderwerpen aan te kaarten
- duidelijkheid geven over de geïnformeerde toestemming en het recht om zich terug te trekken.

2. De inleidende fase omvat:

- tot wederzijds begrip komen
- informatie verstrekken (kaders, rollen, regels)
- de cliënt uitnodigen om na te denken over de verstrekte informatie.

3. De inleiding tot het onderwerp houdt in:

- de context schetsen (thema's, reden van het gesprek) om er zeker van te zijn dat de cliënt het goed begrepen heeft.

4. De vrije verhaalfase houdt in:

- de cliënt de kans geven om ononderbroken zijn/haar verhaal te doen
- spontane, gedetailleerde en coherente informatie verkrijgen
- proberen om geen vragen te stellen
- gebruikmaken van aanmoedigingstechnieken
- het onderwerp uitdiepen.

Uitdiepen van het onderwerp

Om een optimaal resultaat in de communicatie te bereiken **vraagt de interviewer de cliënt om de voorgestelde onderwerpen uit te werken op drie verschillende semantische niveaus:**

- het **ervaringsniveau** bestaat uit subjectieve beschrijvingen ('Wat voelde je toen het gebeurde?'; 'Hoe voel je je als je dit ziet?')
- het **niveau van de beschrijving van het gebeurde** bestaat uit de beschrijving in detail van situaties en acties ('Leg uit hoe het gebeurd is!'; 'Wat heeft hij/zij met jou gedaan?')
- het **contextuele niveau** bestaat uit contextuele beschrijvingen en details ('Waar is het gebeurd?'; 'Hoe zag het eruit?').

5. De fase van het peilen naar de validiteit houdt in:

- bredere informatie verkrijgen over het (de) hoofdthema('s) dat (die) in de vrije verhaalfase wordt (worden) genoemd
- peilen naar de onderwerpen van de vrije verhaalfase.

6. De afrondende fase omvat:

- de belangrijkste punten samenvatten
- nagaan of alle noodzakelijke informatie werd uitgelegd en uitgewerkt
- het interview afsluiten met een gevoel van voldoening.

II. De activiteiten na het interview (aanvullende fase) omvatten:

contact opnemen met de specifieke zorginstellingen (indien nodig)

- geneeskundige verzorging
- psycholoog

contact opnemen met de verantwoordelijke autoriteiten, organisaties, ngo's (indien nodig)

- op het gebied van mensenhandel
- op het gebied van seksueel misbruik
- op het gebied van haatmisdrijven tegen LGBTI's

zelfanalyse (indien nodig)

- observatie
- intervisie
- supervisie.

Aanmoedigen tot communicatie

Het **doel van de dialogische gespreksmethode is tot** een evenwichtig, spontaan en **vrij verhaal te komen zonder gebruik te maken van repressieve, dwingende patronen**. Naast de hierboven beschreven gestructureerde methode zijn er aanvullende technieken en attitudes die het bereiken van dit doel vergemakkelijken.

Hulpmiddelen om communicatie aan te moedigen zijn empathische communicatie, open vragen, niet-sturende vragen, actief luisteren.

Empathie vs. sympathie¹⁰⁵

- **Empathie** is het vermogen om zich in te leven in de situatie van een ander en de emoties, ideeën of meningen van de ander te ervaren. Doordat empathie een vermogen is om emoties in een ander persoon te ontdekken, is het een middel om contact te leggen.
- **Sympathie** beschrijft de eigen emotionele staat (het overbrengen van medelijden, gevoelens van verdriet) met betrekking tot een andere persoon die tegenslag ondervindt.

Open vs. gesloten vragen¹⁰⁶

- **Open vragen** bevatten formuleringen die de deur openlaten voor verschillende antwoorden. ('YX, leg dat eens uit als je wil ...'; 'AB, kun je dat eens voor me beschrijven?')
- **Gesloten vragen** verwijzen naar een vraag waarop het antwoord een van de te kiezen opties is. ('Kun je me er iets over vertellen?'; 'Wil je me vertellen wat er toen gebeurd is ...?')

Niet-sturende vs. sturende vragen¹⁰⁷

- **Niet-sturende vragen** verwachten geen specifiek antwoord, maar geven structuur aan het antwoord. ('Kun je wat dieper ingaan op de vorige gedachte?'; 'Beschrijf me de situatie!')
- **Sturende vragen** suggereren dat het verwachte antwoord aangepast is aan het concept van de vraagsteller. ('Was het pijnlijk om ...?'; 'Was het spannend om ...?')

Actief luisteren vs. passief luisteren

- **Actief luisteren** is een aandachtige en gevoelige mentale aanwezigheid, terwijl een andere persoon verbale of non-verbale signalen geeft. Patronen van actief luisteren zijn:
 - korte beschouwingen
 - verificaties ('Oké.' 'Dat begrijp ik.' 'Hm.')
 - vervolgvragen om ergens dieper op in te gaan
 - meteen nog eens alles opsommen.
- **Passief luisteren** is een houding die aangeeft dat de aandacht niet (of niet volledig) gericht is op de ander. Een gebrek aan betrokkenheid dat zich onder meer als volgt kan uiten:
 - twijfelen
 - ontkennen
 - veranderen van onderwerp
 - druk uitoefenen
 - onderhandelen.

Vragen die je na afloop van het hoofdstuk (en vooraf) kunt stellen:

- ⇒ Welke interviewmethode dient als basis voor de andere interviewmethoden die zijn ontwikkeld voor het communiceren met kwetsbare personen?
- ⇒ Waarin bestaat de DCM-filosofie?
- ⇒ Kun je de structuur van de dialogische gespreksmethode beschrijven?

¹⁰⁵ Rothschild, B.: Help for the Helper: The Psychophysiology of Compassion Fatigue and Vicarious Trauma (W. Norton & Company, 2006)

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ch.322X>.

¹⁰⁶ Worley, P.: Open thinking, closed questioning: Two kinds of open and closed question (Journal of Philosophy in Schools, 2015)

<https://ojs.unisa.edu.au/index.php/jps/article/view/1269>.

¹⁰⁷ Loftus, E. F.: Leading questions and eyewitness report (Cognitive Psychology, 1975)

<https://psycnet.apa.org/record/1976-08916-001>.

- ⇒ Wat is de uitdaging bij het uitdiepen van een onderwerp? Op welke niveaus gaat de cliënt dieper in op de onderwerpen?
- ⇒ Wat wordt bedoeld met 'aanmoedigen tot communicatie'? Welke zijn de aanmoedigingstechnieken voor communicatie?

Overdreven emotionele betrokkenheid, burn-out

Een **professionele houding** is essentieel voor een effectieve communicatie met kwetsbare personen. Om goed te kunnen omgaan met de eigen emoties moet de interviewer de volgende aspecten **bewust beheersen en sturen**: het **niveau van flexibiliteit**, geduld, kalmte; het vermogen **om te luisteren**; om **emotionele afstand** te bewaren; om te accepteren, **om zich te onthechten** (vrij te zijn van vooroordelen); **om empathie te tonen**; **om zelfreflectie toe te passen**; **om observatie**, intervisie, supervisie aan te nemen als **hulpmiddelen voor zelfreflectie**.

Gezien het feit dat het interviewen van kwetsbare personen soms tot overmatige emotionele betrokkenheid lijkt te leiden, **moeten interviewers hun attitude permanent in de gaten houden**.

De symptomen van overmatige emotionele betrokkenheid¹⁰⁸ **uiten zich in verschillende vormen en gradaties**, van onthechting tot overmatige betrokkenheid in attitude of woordgebruik (verveling, arrogantie), fysieke reacties (duizeligheid, afschuw), verlies van aandacht, scepsis, verlies van controle, leegte.

Afhankelijk van de mate van impact kunnen verschillende strategieën worden toegepast om dit aan te pakken, van diep ademhalen en een pauze inlassen tot het inschakelen van externe hulp^{109,110}.

Observatie is een eenvoudige en effectieve maatregel. Hierbij doet men beroep op een ervaren medewerker om een moeilijke zaak te observeren en feedback te geven.

Intervisie is een gestructureerde coaching methode die gebaseerd is op de eigen ervaringen. Hierbij legt de betrokken collega zijn of haar zaak voor aan een groep medewerkers. Een andere collega treedt op als moderator. Elke medewerker denkt na over de gegeven presentatie, zonder te oordelen, en stelt eventueel vragen.

¹⁰⁸ Ruotsalainen J.H., Verbeek J.H., Mariné A., Serra C.: Preventing occupational stress in healthcare workers (The Cochrane Database of Systematic Reviews, 2015)

https://cochrane.org/CD002892/OCCHEALTH_preventing-occupational-stress-in-healthcare-workers.

¹⁰⁹ EASO Interviewing Vulnerable People, <https://www.asylum-curriculum.eu/eac/courses>.

¹¹⁰ Intervisio Guidelines (UNODC Project Office for the Baltic States, 2010)

<https://unodc.org/documents/balticstates/Library/PharmacologicalTreatment/IntervisioGuidelines/IntervisioGuidelines.pdf>.

Het doel van deze aanpak is om de zaak vanuit verschillende kanten te bekijken om te helpen omgaan met de problemen die zich voordoen bij moeilijke situaties. Een groot voordeel van de methode is dat de informatie binnen de groep blijft.

Supervisie kan zowel individueel als in groepsverband worden toegepast. De supervisor is een externe gekwalificeerde expert in supervisie. Naast de beroepsgerelateerde kwesties kan het voorgestelde onderwerp van de supervisie ook verband houden met groepsdynamiek en psychologische (bijv. burn-out) of ethische (bijv. vooroordelen) kwesties.

De interviewer is verplicht om te luisteren en empathie aan de dag te leggen. **Wanneer ze lange tijd luisteren naar verhalen van getraumatiseerde mensen**, worden **interviewers** ongetwijfeld **blootgesteld aan extreme emotionele betrokkenheid**. De reactie van zelfverdediging tegen deze langetermijneffecten **kan leiden tot een burn-out**¹¹¹. Er zijn tal van **indicatoren** voor problemen die gerelateerd zijn aan een burn-out, zoals het zich terugtrekken (het vermijden van oogcontact, het zich onthouden van smalltalk), depersonalisatie (het cynisch bejegenen van cliënten of collega's), emotionele uitputting, prikkelbaarheid, fysieke reacties (hoofdpijn, vermoeidheid, slaapstoornissen), concentratieverlies, cognitieve vermoeidheid, gesloten denkpatroon, onthechting, wantrouwen, secundaire traumatisering.

Beroepsgerelateerde burn-out¹¹² is het gevolg van een onoplosbare werkstress. Burn-out wordt gekenmerkt door een reeks symptomen die zowel uitputting als gevolg van overmatige werkbelasting als fysieke symptomen omvat. Op basis van waarnemingen zien werknemers met een burn-out er depressief uit, ook in hun manier van doen.

Secundaire trauma's¹¹³ kunnen zich voordoen wanneer een persoon wordt blootgesteld aan personen die zelf getraumatiseerd zijn. Ze treden soms op na schokkende beschrijvingen van traumatische gebeurtenissen door slachtoffers of van wreedheden. De symptomen van secundair trauma zijn

¹¹¹ Maslach, Ch, Jackson S.E., Leiter, M.: The Maslach Burnout Inventory Manual (The Scarecrow Press, 1997) https://researchgate.net/profile/Christina_Maslach/publication/277816643_The_Maslach_Burnout_Inventory_Manual/links/5574dbd708aeb6d8c01946d7.pdf.

¹¹² Freudenberger, H.J.: Staff burnout (Journal of Social Issues, 1974) <https://spssi.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1540-4560.1974.tb00706.x>.

¹¹³ Cieslak R., Shoji K., Douglas A., Melville E., Luszczynska A., Benight C.C.: A meta-analysis of the relationship between job burnout and secondary traumatic stress among workers with indirect exposure to trauma, Psychological Services, 2014, https://uccs.edu/~Documents/thhc/faculty_publications/CieslakShojiDouglas2014.pdf.

vergelijkbaar met PTSS-symptomen¹¹⁴ (bijv. het ongewild herbeleven van het traumatische materiaal, het vermijden van traumatische triggers/emoties, negatieve veranderingen in overtuigingen en gevoelens, verhoogde prikkelbaarheid). Secundaire trauma's worden waargenomen bij eerstelijns hulpverleners, werkers in de geestelijke gezondheidszorg, maatschappelijk werkers, dossierbeheerders enzovoort. De voortdurende vraag naar medeleven bij het helpen van anderen kan ook leiden tot **medelevensvermoeidheid of plaatsvervangend trauma's**¹¹⁵ die het psychologische, fysieke en spirituele welzijn van de betrokkene kunnen beïnvloeden.

Vragen die je na afloop van het hoofdstuk (en vooraf) kunt stellen:

- ⇒ Welke elementen moet de interviewer beheersen om goed te kunnen omgaan met zijn of haar eigen emoties?
- ⇒ Wat zijn de indicatoren voor een te grote emotionele betrokkenheid?
- ⇒ Wat voor soort strategieën kun je toepassen om beter om te gaan met een overmatige emotionele betrokkenheid?
- ⇒ Wat zijn de mogelijke gevolgen als een interviewer langdurig wordt blootgesteld aan een te grote emotionele betrokkenheid? Wat zijn de symptomen van de ...?
- ⇒ Wat betekent secundair trauma?

Rol van de tolk, functie van de cultureel bemiddelaar

Tolken is het overzetten van een boodschap van de ene naar de andere taal. In deze subtiele procedure is de eerste stap het **ontvangen van de boodschap** in de ene taal; de tweede fase is het **vatten van de betekenis** en de intentie ervan; en het proces eindigt met het **overbrengen van de boodschap naar de andere taal**. De **taak van de tolk is het wegnemen van taalbarrières**.

Om dit doel te bereiken **moet de tolk beschikken over** een grondige **kennis van** zowel de **bron-** als de **doeltaal** (en vaak ook nog het juiste dialect); kennis over het **gespreksonderwerp**; kennis over de **culturele achtergrond** van de geïnterviewde en over de culturele kenmerken die met de doeltaal samengaan. Naast de voorgaande factoren **kan** bij de keuze van de juiste tolk ook het **geslacht** en de **leeftijd van de tolk een belangrijke kwestie** zijn^{116,17}.

De **communicatie** tussen de partijen kan **verstoord worden** om redenen van uiteenlopende aard: fysiek, psychisch, opleiding, sociaal, economisch, omgeving enzovoort.

¹¹⁴ American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (5th ed., American Psychiatric Publishing, pp. 271–280., 2013).

¹¹⁵ 'Understanding and addressing vicarious trauma' Pearlman and McKay, 2008, https://headington-institute.org/files/vtmoduletemplate2_ready_v2_85791.pdf

¹¹⁶ Government Decree no. 301/2007 (XI. 9.) on the implementation of Act LXXX of 2007 on asylum 66.§ (1), (3), (3a) section <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700301.kor>.

Het tolken voor kwetsbare personen, met name slachtoffers van SGBV die omwille van fysieke en psychologische problemen hun belangen minder goed kunnen behartigen, **impliceert vaardigheden en kennis van hoe om te gaan met dergelijke moeilijke situaties**. Niet alleen moeten tolken vertrouwd zijn met onsamenhangende verhalen, **ook moeten ze** kunnen omgaan met **emotionele uitbarstingen, agressie, huilen** enzovoort.

Om de bovenvermelde **probleemfactoren te vermijden**, moeten **de tolken** en alle betrokken partijen:

- **zich bewust zijn van de kaders**, betekenis en **rollen** in de **gegeven situatie**;
- ervoor zorgen dat de tolken op voorhand **voldoende informatie** krijgen omtrent de geïnterviewde (gender, leeftijd, gezinsstructuur, opleiding, gezondheidstoestand, aard van de kwetsbaarheid enzovoort);
- beseffen dat het ongepast is om een opdracht **te aanvaarden in geval van een** directe of indirecte **relatie met de geïnterviewde**;
- volledige **onpartijdigheid** en **vertrouwelijkheid** respecteren.

Tolken is een vertaalactiviteit. De twee meest voorkomende **manieren van tolken** zijn **simultaanvertaling**, die plaatsvindt tijdens het beluisteren van de boodschap in de brontaal, en **consecutief tolken**, waarbij de tolk begint te tolken wanneer de spreker pauzeert.

Voordelen van simultaanvertaling zijn de tijdwinst en het feit dat de natuurlijke flow van de spreker niet wordt onderbroken. Consecutief tolken heeft dan weer het voordeel dat de tolk voldoende tijd heeft om de inhoud van de boodschap in zijn geheel te analyseren.

Bij het werken **met kwetsbare personen** wordt de **voorkeur gegeven aan consecutief tolken**.

Multiculturele communicatie staat centraal bij het vertalen van de boodschap van de doelgroep. **Ook gendergerelateerde of culturele taboes vragen** bijzondere aandacht tijdens het tolken.

Hoewel er een nauw verband bestaat tussen cultuur en taal is de **tolk geen cultuurexpert** en behoort het interpreteren van de culturele context niet tot zijn verantwoordelijkheden. De optimale praktijk is het gebruik van een onpartijdig taalkundig model, waarbij **de tolk** zich beperkt tot het nauwkeurig **vertolken van wat er gezegd wordt**, en alleen tussenkomt wanneer het nodig is om het te verduidelijken of te herhalen.

Culturele bemiddeling is een middel om de culturele verschillen^{118 119} tussen de partijen **te overbruggen**. De cultureel bemiddelaar beheerst zowel de bron- als de doeltaal en de culturele achtergrond.

¹¹⁸ Phelan, M., Martín, M.: Interpreters and cultural mediators—different but complementary roles (Dublin City University, 2010), <http://doras.dcu.ie/16481/>.

¹¹⁹ Kruis, T., Bazron, B.J., Dennis, K.W., Isaacs M.R.: Towards a Culturally Competent System of Care (Georgetown University Child Development Center, 1989).

Het doel van de culturele bemiddeling is om te assisteren bij interacties, zodat de hulpbehoevende toegang kan hebben tot diensten, zijn/haar rechten kan behartigen, zijn/haar verantwoordelijkheden begrijpt en zich in de maatschappij kan integreren.

Tolken en culturele bemiddeling hebben een verschillende setting. Waar het **tolken** zich voornamelijk **in formele situaties** afspeelt, is het kader van **culturele bemiddeling** eerder **informeel**.

De taak van de **cultureel bemiddelaar** omvat naast het tolken – wat hij dus gemeen heeft met de taak van de tolk – ook **informereren, herformuleren, uitleggen, onderhandelen, wegwijs maken en ondersteunen**.

Non-verbale communicatie is gevoelig voor misinterpretaties. Het **omzetten in taal** van iemands toon, lichaamstaal of gezichtsuitdrukkingen is **misleidend**; de tolk heeft de **taak om de intonatie van de geïnterviewde over te brengen**.

De capaciteit van het **geheugen is beperkt**. De interviewer vergemakkelijkt het geheugenwerk van de tolk door de **zinnen** tijdens het gesprek **kort, eenvoudig en duidelijk te houden** en van tijd tot tijd een pauze **voor te stellen**.

Het **verhaal van sommige geïnterviewden** kan **onsamenhangend of gefragmenteerd** zijn, soms zonder betekenis. Desondanks is het **doel** om **kwalitatief en kwantitatief optimale informatie te verkrijgen**. Om dit te bereiken:

- moet de manier van **uitdrukken** van de geïnterviewde **via verbale middelen** worden vertolkt, en zo **nauwkeurig** mogelijk;
- **moet juridische en officiële terminologie** worden **vermeden**;
- **moet de** simultane toelichting **van** linguïstische **discrepanties** door de tolk worden vermeden, omdat dit tot wantrouwen kan leiden;
- moet de **relatie** die de tolk met de geïnterviewde aangaat **binnen het kader van de empathie** blijven.

In sommige situaties raakt de tolk emotioneel betrokken, wat de kwaliteit van de vertaling kan beïnvloeden. Als de **tolk ontmoedigd**, nerveus of gestresseerd overkomt, is het raadzaam om **een pauze in te lassen** of zelfs de mogelijkheid te overwegen hem of haar **te vervangen**.

Vragen die je na afloop van het hoofdstuk (en vooraf) kunt stellen:

- ⇒ Wat betekent tolken?
- ⇒ Wat is de taak van de tolk? Wat is de plicht van de cultureel bemiddelaar? (verschillen, werkterreinen)
- ⇒ Over welke extra kennis en vaardigheden moet een competente tolk/cultureel bemiddelaar beschikken?
- ⇒ Welke informatie moet een tolk vóór het interview krijgen?

⇒ Welke vertaalmethoden zijn het meest toepasbaar/aangewezen bij het werken met kwetsbare personen?

Activiteiten

- ⇒ Het verhaal van Zahra (Bijlage V)
- ⇒ Het verhaal van Biniam (Bijlage VI)
- ⇒ Rollenspel gebaseerd op de verhalen (Bijlage VII)

Module 5 INTERCULTURALITEIT

Modules 1, 3, 4, 5 zijn geschreven en bewerkt door: Zsuzsanna Vég, M. Ferdaus Momand en Andrea März, IOM Boedapest.

Doel van de module

Bij het **interviewen van slachtoffers van SGBV** zijn er **veel factoren** die **de situatie** kunnen **beïnvloeden**. Naast de **persoonlijke ervaringen** kan men **geconfronteerd worden** met de gevolgen van **verschillende geografische** en **culturele achtergronden**. Zo zullen de **deelnemers** eerst **kennismaken** met de materie en het **belang van cultureel bewustzijn**, daarna leren ze **hoe ze de culturele kloof tussen de verschillende culturen kunnen overbruggen**. Tegen het einde van de

module zullen de deelnemers in staat zijn om de **concepten** en potentiële **obstakels van interculturele communicatie te categoriseren**, met name binnen de context van communicatie met migranten die slachtoffer waren van SGBV, en om de **technieken te beschrijven die** potentiële **misverstanden** omwille van de diversiteit helpen te beperken.

Leerdoelen

- de belangrijkste culturele kenmerken en aspecten kunnen beschrijven
- de verschillende dimensies van culturele waarden, houdingen en praktijken kunnen identificeren
- begrijpen dat cultuur invloed heeft op de identiteit, het gedrag en de overtuigingen, maar dat het slechts een van de verschillende mogelijke interpretatielagen is
- zich bewust zijn van de eigen culturele invloeden
- inzicht hebben in het belang van non-verbale signalen en veel voorkomende misverstanden

Benodigde materialen

- PPT
- Script voor moderatoren
- Hand-out 'Cirkels van mijn multiculturele zelf'
- Draagbare toestellen van de deelnemers (smartphone, tablet, laptop enz.)
- Draadloos internet

Theoretische achtergrond, procedure, vragen

De sessie begint met de activiteit 'Cirkels van mijn multiculturele zelf'. Gedetailleerde instructies en nota's voor moderators worden verstrekt in een brochure (BIJLAGE VIII).

De deelnemers worden gevraagd na te denken over **wat cultuur** voor hen **betekent** en krijgen de kans om hun gedachten met de groep te delen. Het moet duidelijk worden dat cultuur verschillende dingen vertegenwoordigt voor verschillende individuen. Vervolgens **presenteren de moderatoren** enkele gangbare **definities** uit de literatuur, **verklaren ze de analogie van cultuur als een ijsberg** en lichten ze geselecteerde **dimensies van culturele waarden, houdingen en praktijken** toe aan de hand van een PPT. Zij geven voorbeelden die relevant zijn voor de context van de deelnemers, hetzij uit het voorziene script voor moderatoren, hetzij uit hun eigen ervaring. Daarna volgt een **presentatie** van enkele aspecten in **verband met non-verbale communicatie**, met voorbeelden (PPT).

In het volgende deel van de sessie moeten **de deelnemers** de volgende **vragen voor zichzelf beantwoorden op een blanco vel papier** (vragen gepresenteerd op PPT-slide):

Vragen die je na afloop van het hoofdstuk (en vooraf) kunt stellen:

- ⇒ Hoe definieer je jouw cultuur?
- ⇒ Wat betekent dat voor jou (voor- en nadelen)?
- ⇒ Hoe geeft het vorm aan je houding en gedrag (voorbeeld)?
- ⇒ Som vier kwaliteiten/eigenschappen op die je associeert met een andere cultuur dan jouw eigen cultuur.
- ⇒ Waar heb je bovenstaande meningen vandaan (d.w.z. ervaring uit de eerste hand, of heeft iemand het je verteld, of heb je het ergens gelezen, of weet je het niet zeker)?

Na ongeveer **5-10 minuten** worden de **deelnemers gevraagd om hun reacties met de rest van de groep te delen**. De moderatoren leiden de discussie en behandelen de volgende onderwerpen: hoe ieder van ons zijn eigen culturele invloeden heeft die onze houding en ons gedrag bepalen; hoe intolerantie en gebrek aan kennis de praktijk en een doeltreffende manier van werken in hun vakgebied beïnvloeden; mogelijke manieren om intolerantie en gebrek aan begrip voor verschillende culturen aan te pakken.

Het ijsbergmodel van cultuur

Het 'ijsbergmodel' is een van de meest bekende en gebruikte modellen om het begrip cultuur te beschrijven. Deze **ijsberg heeft een zichtbare top**. Dit zijn de **cultuurgebieden die we kunnen waarnemen** in fysieke zin. Doordat we ze zien, kunnen we erop reageren. Het **grootste deel van de cultuur is verborgen onder het oppervlak**; deze **onzichtbare regels en waarden bepalen een cultuur**. Het kan bijvoorbeeld zichtbaar zijn dat een persoon zich op een bepaalde manier gedraagt, maar waarom die persoon zich zo gedraagt, maakt deel uit van het onzichtbare deel van de cultuur.

"Vaak **zijn dit de elementen waarmee we eerst in aanraking komen** als we in een nieuw land of een nieuwe cultuur duiken. Dergelijke '**zichtbare**' **elementen** omvatten zaken als muziek, klederdracht, dans, architectuur, taal, voedsel, gebaren, begroetingen, gedrag, geloofspraktijken, kunst en nog veel meer. Andere mogelijke elementen zijn bepaalde vormen van gedrag zoals mensen die rode stoplichten negeren, spuwen op de vloer, roken in het openbaar of in de rij staan voor een bus. Alles kan, afhankelijk van je eigen cultuur, vreemd, onbeleefd, dom of gewoon onnozel overkomen. **Geen van de zichtbare elementen is echt goed te begrijpen zolang je niet de achterliggende elementen begrijpt, en deze zijn verborgen aan de onderkant van de ijsberg, de onzichtbare kant** dus. Deze **onzichtbare elementen** zijn de **onderliggende oorzaken van wat zich aan de zichtbare kant manifesteert**. Dus wanneer we een cultuur beschouwen, zal de onderkant van de ijsberg dingen bevatten zoals religieuze overtuigingen, wereldbeelden, omgangsregels, een bepaalde visie op het gezin, onderliggende motieven, openheid voor verandering, een bepaalde houding ten opzichte van

regels, communicatiestijlen, manieren van denken en van omgaan met risico's, een bepaalde invulling van het verschil tussen publiek en privé, genderverschillen en nog veel meer.¹²⁰

Moeilijkheden ontstaan wanneer de regels van de ene cultuur worden gebruikt om het gedrag van een andere cultuur met een andere set van culturele regels te interpreteren. Het **niet begrijpen** en herkennen van de **onzichtbare culturelementen en de verschillende lagen waaruit ze bestaan**, en hoe die elementen elkaar kunnen beïnvloeden, is de **voornaamste oorzaak van misverstanden en misinterpretaties van bepaald gedrag**. Dit kan van cruciaal belang zijn bij het werken met vluchtelingen/migranten, ook voor het herkennen van gevallen van seksueel en gendergerelateerd geweld of bepaalde vormen van uitbuiting.

Kenmerken van cultuur

Bepaalde kenmerken zijn gemeenschappelijk in alle culturen. Veel van de leercultuur is onbewust. We leren cultuur vanuit het gezin en van leeftijdsgenoten, instellingen en media. Hoewel alle mensen dezelfde biologische basisbehoeften hebben, zoals voedsel en slaap, **varieert de manier waarop we in de verschillende culturen** in die behoeften voorzien. Een cultuur wordt gedeeld met de andere leden van onze groep. Daarom zijn we in staat om op sociaal gepaste wijze te handelen en te voorspellen hoe andere leden van onze culturele groep zich zullen gedragen.

Symbolen variëren in de verschillende culturen en zijn arbitrair. Ze **hebben alleen betekenis als mensen in een cultuur het eens zijn over het gebruik ervan**. Taal, geld en kunst zijn allemaal symbolen. **Taal is de belangrijkste symbolische component van een cultuur**. Culturen werken op elkaar in en veranderen in de loop van de tijd, omdat de meeste culturen in contact staan met andere culturen en ideeën en symbolen uitwisselen.

Het is belangrijk om te benadrukken dat ieder mens een individu is met zijn eigen behoeften en dat niet alle mensen zich identificeren met hun culturele of religieuze achtergrond. Sommige mensen worden gedwongen te migreren of hun thuisland te verlaten vanwege hun culturele, raciale of religieuze achtergrond. Anderen verlaten het land vanwege hun botsing en verschillen met hun eigen cultuur en religie.

¹²⁰ Deze paragraaf is overgenomen uit: Culture Vulture. 2016. *Intercultural Training and the Iceberg Model*. Commisceo Global Blog <https://commisceo-global.com/blog/intercultural-training-and-the-iceberg-model>.

Geselecteerde dimensies van culturele waarden, houdingen en praktijken

Dimensies zoals **leeftijd, gender, etniciteit, religie, gezin, communicatie, lichaamstaal, ruimte, culturele praktijken, tijd, groepsdynamiek, autoriteit en relaties kunnen binnen het kader van cultuur worden geïnterpreteerd**. Het is van essentieel belang om erop te wijzen hoe **houdingen en praktijken in elke cultuur anders worden gepercipieerd**.

Leeftijd is een van de bovengenoemde dimensies, die **in verschillende culturen anders wordt ervaren**.

In Europa wordt men bijvoorbeeld beschouwd als een kind tot 18 jaar, terwijl in sommige Midden-Aziatische samenlevingen, zoals Afghanistan, tieners soms als volwassenen worden beschouwd. Van hen wordt verwacht dat ze al op 14-jarige leeftijd voor zichzelf zorgen en een gezin stichten.

Een andere belangrijke dimensie is 'het gezin'. De volgende definitie past heel goed bij het concept: **"Het gezin is de fundamentele structuur van elke samenleving**, omdat deze sociale entiteit, naast andere, individuen vanaf hun geboorte tot aan hun volwassenheid het gevoel geeft erbij te horen en economische steun, verzorging, onderwijs en socialisatie biedt."¹²¹ Het concept van het **kerngezin** slaat op een gezin **dat bestaat uit de ouders en hun kinderen**. Het concept van het kerngezin komt steeds vaker voor, vooral in Europa, Noord-Amerika enzovoort. Het begrip '**familie**' daarentegen omvat indirecte familieleden zoals **grootouders, ooms, tantes, neven en nichten**, die vaak in hetzelfde huishouden of in de buurt wonen. Grote families blijken vaker voor te komen in delen van Azië, het Midden-Oosten, Zuid-Amerika en Afrika.

Verschillende samenlevingen kunnen verschillende percepties hebben van genderrollen en -relaties binnen een familie. Wanneer bijvoorbeeld grote families de norm zijn en er een erkend familiehoofd is, kan die persoon worden beschouwd als de hoogste autoriteit, die beslissingen neemt voor de familieleden of verwacht te worden geraadpleegd voordat de familieleden zelf beslissingen nemen. Ook kan de sociale status van broers en zussen worden bepaald door hun leeftijd en geslacht, en dit kan worden weerspiegeld in de volgorde waarin ze het woord nemen in een publieke context.

Non-verbale communicatie

Non-verbale communicatie verwijst naar het gebruik van lichaamstaal om een boodschap over te brengen door middel van toon en volume van de stem, fysieke gebaren, gezichtsuitdrukkingen, fysieke aanraking, lichaamshouding, oogcontact, voorkomen enzovoort. Non-verbale communicatie moet goed worden begrepen om te voorkomen dat er verkeerde boodschappen worden verzonden of

¹²¹ Canary, H., & Canary, D. J. (2013). *Family conflict* (Key themes in family communication). Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press, 2013.

ontvangen. De volgende lijst bevat voorbeelden van non-verbale communicatie en hoe deze communicatievormen in verschillende culturen worden ervaren.

Oogcontact: Het belang van oogcontact mag nooit worden onderschat. Het vasthouden of vermijden van oogcontact is in sommige contexten cruciaal. In sommige culturen kan het vermijden van oogcontact worden geïnterpreteerd als desinteresse en gebrek aan respect, terwijl het in andere culturen net wordt beschouwd als respect voor het gezag of voor de ouderen.

⇒ **Voorbeeld:** In oosterse samenlevingen, zoals in het Midden-Oosten en in Afghanistan, kijken jongeren nooit rechtstreeks in de ogen van ouderen. Het houden van lang oogcontact wordt als ongepast beschouwd. Niet in de ogen van de ouderen kijken is een teken van respect. Oogcontact houden met een vrouw of haar in de ogen kijken wordt door mannelijke leden van de maatschappij vermeden, omdat het als intiem wordt beschouwd.

Aanrakingen: Aanrakingen en fysieke gebaren brengen verschillende tekens en betekenissen over in verschillende culturen. Sommige culturen verbieden het aanraken tussen verschillende geslachten, andere culturen geloven dat het hoofd heilig is en niet aangeraakt mag worden tenzij er toestemming voor wordt gegeven en nog andere culturen beschouwen aanrakingen als troostend.

⇒ **Voorbeeld:** In de moslimwereld, vooral in het openbaar, mogen mannen en vrouwen elkaar niet aanraken. Zelfs als een paar getrouwd is, zullen ze niet in het openbaar hand in hand lopen of elkaar knuffelen of genegenheid tonen met fysieke gebaren. Aan de andere kant zie je personen van hetzelfde geslacht wel hand in hand rondlopen.

Stem: Sommige culturen beschouwen luidruchtig spreken als oneerbiedig.

⇒ **Voorbeeld:** In het Midden-Oosten staan de mensen erom bekend dat ze luidruchtig zijn. Dat is eigen aan hun cultuur. Als ze met elkaar praten, betekent luid en duidelijk zijn niet dat ze oneerbiedig zijn.

Persoonlijke ruimte: Voor sommige culturen is een armlengte afstand een comfortabele afstand bij het praten met anderen, maar in andere culturen staan mensen veel dicht bij elkaar.

⇒ **Voorbeeld:** Afghanen raken elkaar meer aan en staan graag dicht bij elkaar als ze iets bespreken of een praatje slaan. Een tikje op de schouder of een lichte

knuffel aan een vriend die in de buurt staat is er heel gewoon. Persoonlijke ruimte is bijna niet aanwezig in de meeste samenlevingen in het Midden-Oosten. Dit gedrag heeft zijn wortels in het collectivistische karakter van deze samenlevingen.

De sessie eindigt met een activiteit die **de deelnemers zich ervan bewust moet maken dat cultuur belangrijk is**, maar **slechts een** van de verschillende mogelijke **interpretatielagen**, en **dus niet alles kan verklaren**.

Activiteiten

- ⇒ Cirkels van mijn multiculturele zelf (Bijlage VIII)
- ⇒ Casestudy van een Afghaans echtpaar (Bijlage IX)

BIJLAGE I

ASIELZOEKER	Een persoon die internationale bescherming zoekt . In landen met geïndividualiseerde procedures is een asielzoeker iemand wiens aanvraag nog niet definitief is afgehandeld door het land waar hij/zij ze heeft ingediend. Niet elke asielzoeker zal uiteindelijk als vluchteling worden erkend, maar elke erkende vluchteling is oorspronkelijk een asielzoeker. (IOM International Migration Law Glossary 2019)
KIND	Ieder mens jonger dan achttien jaar , tenzij volgens de wet die op het kind van toepassing is, de meerderjarigheid eerder wordt bereikt. (IOM International Migration Law Glossary 2019)
VROUWELIJKE VERMINKING GENITALE	Verwijst naar alle procedures waarbij de uitwendige vrouwelijke geslachtsorganen geheel of gedeeltelijk worden verwijderd of waarbij de vrouwelijke geslachtsorganen om niet-medische redenen worden beschadigd. Het is een daad van geweld die gevolgen heeft voor de geslachtsorganen en als seksueel geweld is geclassificeerd in het SGBV-informatiesysteem. (IOM Gender Based Violence in Crisis Framework 2018)
GEDWONGEN HUWELIJK	Huwelijk dat wordt aangegaan zonder de vrije en volledige toestemming van een of beide echtgenoten. (IOM International Migration Law Glossary 2019)
GENDER	De sociaal geconstrueerde rollen en relaties, persoonlijkheidskenmerken, houdingen, gedragingen, waarden, relatieve macht en invloed die de maatschappij aan mannen en vrouwen toekent op een differentiële basis. Het is relationeel en verwijst niet alleen naar vrouwen of mannen, maar ook naar de relatie tussen hen. Hoewel de noties van dit concept diep geworteld zijn in elke cultuur, zijn ze ook veranderlijk in de tijd en zijn er grote verschillen binnen en tussen culturen. (IOM International Migration Law Glossary 2019)
GENDERGERELATEERD GEWELD	Een overkoepelende term voor elke schadelijke daad die tegen de wil van een persoon wordt gepleegd en gebaseerd is op sociaal toegeschreven (d.w.z. gendergerelateerde) verschillen tussen mannen en vrouwen . Het omvat handelingen die fysieke, seksuele of mentale schade of leed toebrengen, het dreigen met dergelijke handelingen, dwang, en het ontzeggen van middelen, kansen of diensten, gedwongen huwelijken en andere vormen van vrijheidsberoving. Deze handelingen kunnen zowel in het openbaar als in de privésfeer plaatsvinden. (IOM International Migration Law Glossary 2019)
GENDERGELIJKHEID	Gelijke rechten, verantwoordelijkheden en kansen voor alle individuen, ongeacht hun genderidentiteit . Het betekent niet dat alle individuen hetzelfde zijn, maar wel dat er rekening wordt gehouden met de belangen, behoeften, capaciteiten en prioriteiten van elkeen. (IOM International Migration Law Glossary 2019)

GENDERIDENTITEIT	Verwijst naar de diepgevoelde interne en individuele genderbeleving van een persoon, die al dan niet overeenkomt met het geslacht dat bij de geboorte is toegewezen . Dit omvat het persoonlijk aanvoelen van het lichaam (wat, indien vrijwillig, een wijziging van het uiterlijk of van de lichaamsfunctie via medische, chirurgische of andere middelen kan inhouden) en andere vormen van genderexpressie, met inbegrip van kleding, spraak en manieren. (IASC Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action 2015)
LGBTI	Een acroniem voor ' lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons '. Het wordt soms gebruikt als een afkorting voor personen met een verschillende sekse, seksuele geaardheid en genderidentiteit (SSOGI). Vanwege hun gepercipieerde seksuele geaardheid en/of genderidentiteit kunnen zij in hun land van herkomst of als migrant in de transitlanden of het land van bestemming te maken krijgen met diverse vormen van discriminatie en schending van de mensenrechten. Seksuele geaardheid en genderidentiteit worden ook erkend als gronden voor vervolging (d.w.z. als lid van een bepaalde sociale groep) met het oog op het toekennen van de vluchtelingenstatus. (IOM International Migration Law Glossary 2019)
MIGRANT	Een overkoepelende term die niet in het internationaal recht is gedefinieerd en de gangbare betekenis heeft van een persoon die zich tijdelijk of permanent van zijn of haar gewone verblijfplaats verwijdt, hetzij binnen een land, hetzij over een internationale grens, om uiteenlopende redenen . De term omvat een aantal welomschreven juridische categorieën van personen, zoals migrerende arbeiders; personen wier specifieke verplaatsingen wettelijk zijn gedefinieerd, zoals gesmokkelde migranten; en personen wier status of verplaatsingswijze niet specifiek is gedefinieerd in het internationaal recht, zoals internationale studenten. (IOM International Migration Law Glossary 2019)
MIGRANTEN IN KWETSBARE SITUATIES	Migranten die niet in staat zijn om effectief hun mensenrechten te genieten, een verhoogd risico lopen op schendingen en misbruik en daarom het recht hebben om een beroep te doen op de verhoogde zorgplicht van een plichtsdrager. (IOM International Migration Law Glossary 2019)
MIGRANTVRIENDELIJKE GEZONDHEIDSSYSTEMEN	Gezondheidssystemen die bewust en systematisch rekening houden met de behoeften van migranten op het vlak van financiering, beleid, planning, uitvoering en evaluatie van de gezondheidszorg, met inbegrip van overwegingen zoals de epidemiologische profielen van migrantenpopulaties, de relevante culturele, taalkundige en sociaaleconomische factoren en het effect van het migratieproces op de gezondheid van migranten. (IOM International Migration Law Glossary 2019)
	De term 'psychosociaal' duidt op de samenhang tussen psychologische en sociale processen en het feit dat al deze processen voortdurend met elkaar in wisselwerking staan en

PSYCHOSOCIALE ONDERSTEUNING	<p>elkaar beïnvloeden. De samengestelde term geestelijke gezondheid en psychosociale ondersteuning (MHPSS) wordt gebruikt om elke vorm van lokale of externe ondersteuning te beschrijven die gericht is op het beschermen of bevorderen van psychosociaal welzijn en/of het voorkomen of behandelen van psychische stoornissen.</p> <p>(IOM International Migration Law Glossary 2019)</p>
VLUCHTELING (Verdrag van 1951)	<p>Een persoon die wegens een gegronde vrees voor vervolging om redenen van ras, godsdienst, nationaliteit, politieke overtuiging of het behoren tot een bepaalde sociale groep, zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit en de bescherming van dat land wegens deze vrees niet kan of wil inroepen; of die de nationaliteit niet bezit en zich als gevolg van dergelijke gebeurtenissen buiten het land van zijn vroegere gewone verblijfplaats bevindt en wegens deze vrees niet naar dit land kan of wil terugkeren.</p> <p>(IOM International Migration Law Glossary 2019)</p>
SEKSUEEL MISBRUIK	<p>Fysieke handelingen van seksuele aard die hetzij met geweld, hetzij onder ongelijke of dwingende omstandigheden worden opgedrongen, of het dreigen met dergelijke handelingen.</p> <p>(IOM International Migration Law Glossary 2019)</p>
SEKSUELE UITBUITING	<p>Elk feitelijk misbruik of poging tot misbruik van een positie van kwetsbaarheid, ondergeschiktheid, of vertrouwen, voor seksuele doeleinden, met inbegrip van, maar niet beperkt tot, het halen van een financieel, sociaal of politiek voordeel uit de seksuele uitbuiting van een ander.</p> <p>(IOM International Migration Law Glossary 2019)</p>
SEKSUEEL GEWELD	<p>Dit is een vorm van gendergerelateerd geweld en omvat elke seksuele handeling of poging tot het bekomen ervan, ongewenste seksuele opmerkingen of avances, handelingen om iemand te verhandelen of andere handelingen die tegen de seksualiteit van een persoon ingaan met behulp van dwang, door gelijk welke persoon, ongeacht zijn of haar relatie met het slachtoffer, in gelijk welke omgeving. Het kan meerdere vormen aannemen en omvat verkrachting, seksueel misbruik, gedwongen zwangerschap, gedwongen sterilisatie, gedwongen abortus, gedwongen prostitutie, handel, seksuele slavernij, gedwongen besnijdenis, castratie en gedwongen naaktheid.</p> <p>(IOM International Migration Law Glossary 2019)</p>
ONBEGELEIDE KINDEREN	<p>Kinderen, zoals gedefinieerd in artikel 1 van het Verdrag inzake de rechten van het kind, die van beide ouders en andere familieleden zijn gescheiden en niet worden opgevangen door een volwassene die daar volgens de wet of het gewoonterecht voor instaat. In het kader van migratie worden kinderen die van beide ouders of andere begeleiders zijn gescheiden in het algemeen aangeduid als niet-begeleide migrantenkinderen.</p> <p>(IOM International Migration Law Glossary 2019)</p>
	<p>Iemand die gendergerelateerd geweld heeft meegemaakt. De termen 'slachtoffer' en 'overlevende' kunnen door elkaar worden gebruikt. 'Slachtoffer' is een term die vaak wordt gebruikt in de juridische en medische sector. 'Overlevende' is een</p>

SLACHTOFFER GENDERGERELATEERD GEWELD	VAN	term die over het algemeen de voorkeur geniet in de psychologische en sociale bijstandsector, omdat deze term veerkracht impliceert. (IOM International Migration Law Glossary 2019)
GEWELD TEGEN VROUWEN		Elke daad van gendergerelateerd geweld die leidt of waarschijnlijk zal leiden tot fysieke, seksuele of psychologische schade of leed voor vrouwen , met inbegrip van het dreigen met dergelijke daden, dwang of willekeurige vrijheidsberoving, ongeacht of deze plaatsvindt in het openbare leven of in de privésfeer. (IOM International Migration Law Glossary 2019)
KWETSBAARHEID		Binnen een migratiecontext slaat de term op de bepaalde capaciteit om schade te voorkomen, te weerstaan, te verwerken of ervan te herstellen . Deze beperkte capaciteit is het resultaat van de unieke interactie tussen individu, gezin, gemeenschap en structurele kenmerken en omstandigheden. (IOM International Migration Law Glossary 2019)

BIJLAGE II

Het verhaal van Anna

Ik was nog een klein meisje. Er werd een klasfoto gemaakt van de klas waarin ik zat. De moeder van een van de jongens zei tegen haar zoon: 'Kijk, wat een klein Joods meisje!' Ik vertelde mezelf dat ik dat niet was, maar thuis vroeg ik mijn moeder of het waar was. Ze zei me: 'Ja, we zijn Joden, maar daarover zullen we het hebben als je groter bent.' Daarna hebben we er nooit meer over gesproken. Toen ik op de middelbare school zat, realiseerde ik me dat ik anders was dan de anderen, maar niet alleen vanwege mijn afkomst. Ik was ongeveer 14, de leeftijd waarop kinderen seksueel gevoelens ontwikkelen ... En ik ontdekte dat ik me niet tot jongens, maar tot meisjes aangetrokken voelde. Omdat dat in mijn land geen gebruikelijke kwestie is, hield ik dit gevoel lange tijd voor mezelf... En ondertussen is de haat tegen mensen zoals ik op de een of andere manier feller geworden. Elke dag gebeurt er wel iets: brandstichtingen, steekpartijen, graffiti ... Mijn moeder woont ergens anders, en we praten er niet over. Mijn dochter heeft vermoedens, maar ze is discreet. De band met mijn moeder is nogal problematisch, en met mijn dochter ... vriendschappelijk laten we zeggen. Er zijn bepaalde grenzen die we nooit overschrijden. Als we een probleem hebben, helpen we elkaar, maar over bepaalde dingen spreken we niet. Toen ik 20 of 21 was, had ik een vriendin. En toen mijn dochter klein was had ik een paar vriendinnen, die ik overdag ontmoette.

Ik was al 5-6 jaar samen met Lena. Het is moeilijk om erover te spreken ... In het begin praatten we gewoon met mekaar ... We gingen wandelen, naar concerten, tentoonstellingen ... (De cliënte barst uit in tranen.) Mijn dochter was al groot, ik werkte veel ... Noch de burens, noch vrienden wisten van onze relatie af. In juli werd Lena vermoord. Het gebeurde op een vrijdag ... Lena stelde voor om naar de Pride te gaan. Ik was er niet zo voor te vinden, maar stemde uiteindelijk in. Het was prachtig weer. We kwamen aan op de Pride. Er waren een heleboel mensen zoals wij. Ineens zie ik de oproerpolitie

en mensen met grote kruisen. Overal posters met 'Dood aan de homo's!'... 'Maak een einde aan Sodom'... Ik wilde weg, ik was doodsbang ... Ik tikte op haar arm met de vraag om weg te gaan... Ik ken de hele stad als mijn broekzak, de steegjes, alles. De chaos werd steeds groter. Ik rende naar de metro. Ik raakte haar kwijt. (De cliënte ademt hard, beeft, ze loopt rood aan.) Ik ging huilend op zoek naar haar, maar ze was nergens te vinden. Twee politieagenten hielden me tegen... Ze vroegen iets, maar ik hoorde ze niet. Ik dacht alleen maar: 'Waar is ze?' Opeens zag ik haar in de verte lopen. Een politieagent probeerde me vast te pakken, ik schreeuwde ... En dan niets meer. De volgende dag ging ik langs bij alle politiebureaus, ziekenhuizen ... Sindsdien kan ik niet meer slapen ... Altijd maar nachtmerries ... Tegen de avond vond ik haar in het mortuarium van het ^{6e} district... (De cliënte staat op, gaat zitten, praat niet meer.)

BIJLAGE III

Het verhaal van Mirjana

Ik ben 13. Ik ben blij dat ik hier ben. Ik kan naar school gaan. Kijk, ik kan mijn naam schrijven ... Ik mis mijn moeder, mijn vader en al mijn zussen en broers.... Toen ik besloot om van hen weg te lopen was ik helemaal van stuur. Zal ik je vertellen hoe het was? We waren rijk, we hadden een huis, kleren, goed eten, alles wat je wil, maar we verloren alles wat we hadden. Mijn moeder zegt dat het door mijn vader komt, niet door de oorlog. Ik wil weer een goed leven ... Die jongen, hij is knap en hij is rijk. Hij woont in België met zijn familie. Hij is al wat ouder, 17 jaar. Hij houdt van me. We leerden elkaar kennen op het internet. Onze families kenden elkaar van vroeger, toen ze nog thuis woonden. Misschien zijn we zelfs familie. Hamdija's ouders sturen ons geld ... We spraken af dat we weggingen zodra ik 13 werd. Ik wachtte op mijn verjaardag, ik wilde zo graag weg. Dan hebben we al mijn spullen ingepakt en zijn we vertrokken. Er werd een datum vastgelegd voor het huwelijk ... Het is zo goed om hier te zijn. Hoewel ik hier nog maar 3-4 maanden ben, kan ik jouw taal spreken. Wat wil je dat ik je in je taal vertel? Ik heb hier vrienden ... Toen we de grens naderden, besloot ik me te verstoppen. Ik werd bang. Ze konden me niet vinden, het was donker. Ik kan me niets herinneren van die nacht. Ik wil er niet over praten ... De politie pakte me op en nu ben ik hier in deze grote stad ... De andere meisjes in mijn tehuis dragen een G-string ... Ben ik dan een hoer? Ik draag slipjes tot mijn middel ... Ik mis mijn kleine zusje, ze is nog een baby ... Ze zouden me straffen als ik terugging. Mijn ouders hebben alles op mij ingezet.

BIJLAGE IV

Casestudy - Tekstanalyse op basis van de bovenstaande verhalen (of vergelijkbaar qua relevantie en gebruikte hulpmiddelen)

Vragen die per hoofdstuk moeten worden uitgewerkt:

Kwetsbaarheid, bescherming

- ⇒ Welke elementen van het verhaal verwijzen naar de kwetsbaarheid van de cliënt?
- ⇒ Welke uitingen van lijden herken je op basis van de tekst?
- ⇒ Tot welke kwetsbare groep(en) behoort de cliënt?
- ⇒ Geef de soort(en) bescherming die nodig zijn!

SGBV

- ⇒ Wat heeft de cliënt meegemaakt en wat zijn de gevolgen?
- ⇒ Welke vorm(en) van SGBV herken je in het verhaal?
- ⇒ Op welk(e) niveau(s) doet de schadelijke handeling zich voor?

Indicatoren voor blootstelling aan gevaar

- ⇒ Welke indicatoren voor blootstelling aan gevaar herken je aan de hand van de tekst? Op welke niveaus?

BIJLAGE V

Het verhaal van Zahra

Mijn naam is Zahra, ik ben 24 jaar en kom uit Algerije. Ik studeerde voor kinderverzorgster in Blida. Na mijn studie ben ik naar Jordanië verhuisd voor het werk. In Amman leerde ik mijn man kennen. Hij verblijft in het UNRWA-kamp, Amman New Camp (Wihdat). Hij is een Palestijn. Mijn familie stond afwijzend tegenover onze relatie vanwege de culturele verschillen, ook vanwege de religie, de tradities, de afstand ... Ik werd snel zwanger. In de eerste maanden van mijn zwangerschap woonde ik in het huis van mijn schoonmoeder. We hadden veel conflicten. Tijdens de 20^e week van mijn zwangerschap kwamen we erachter dat onze baby een meisje was. Mijn situatie ging van kwaad naar erger. Mijn schoonmoeder was erg wreed, ze kneep me de hele tijd. Het gebeurde zelfs dat ze me sloeg. Mijn man schaarde zich aan de kant van zijn moeder tegen mij. Ze steunen elkaar in alles. Ik voelde me geïsoleerd en alleen. Ik besloot om bij een vriendin in te trekken, maar ik zat zonder geld en was zwanger ... Ik wilde terug naar Algerije, naar huis, maar mijn familie is traditionalistisch en ze zouden me niet accepteren als verstoten moeder met een dochter. Toen mijn vader stierf, wist ik niet wie me kon beschermen. Mijn broer of de familie van mijn man zou mijn kind afpakken. Ik was erg bang ... Hoe zouden de mensen in de buurt mij bekijken? Ik dacht eraan om naar Algiers te vliegen. Maar wie zou er dan voor mij en mijn kind zorgen in zo'n grote stad? Uiteindelijk besloot ik naar Europa te vluchten. Ik heb geen enkel contact met mijn man. Ik heb geprobeerd hem te bellen, maar hij is onbereikbaar. Hoe dan ook hebben we in ons huwelijkscontract vastgelegd dat hij, als hij ons huwelijk wil verbreken, 5000 dollar moet betalen, en dat als ik mijn rol als echtgenote niet nakom, hij met een tweede vrouw zal trouwen en ik mag blijven, maar dan als dienaars. Nu ben ik hier, zonder mijn dochter, en ik maak me zorgen over mijn lot ...

BIJLAGE VI

Het verhaal van Biniam

Ik ben Biniam; ik kom uit Asmara. Mijn familie is erg religieus. Daarin verschil ik van hen. En niet alleen daarin ben ik anders. Ik was 17 toen mijn familie het opmerkte. Ze deden me heel veel pijn ... Slaan, verstoppen... Daarna stuurden ze me het huis uit. Ze hadden al langer vermoedens, maar dachten dat ik het zou ontgroeien. Mijn moeder wilde me accepteren, maar onze familie is een traditionele, patriarchale familie. Ze moest zich gedeisd houden. Toen ik klein was, probeerde ze me te beschermen, maar mijn vader strafte haar, ze kreeg slagen in de nek. Ook mijn broers keurden me af. Enkele jaren geleden ging ik naar huis om mijn moeder in het geheim te zien, maar enkele burens herkenden me en toen viel mijn oudste broer me aan met een mes. Hij stak me in mijn arm. En bijna nog iets verder. Ik zou hen kunnen vergeven. Maar zij niet, ze zouden me weer aanvallen. Ze willen me niet in de buurt hebben. De traditie is sterker dan de liefde voor hun naaste verwanten. Nadat ik van huis wegging, kon ik geen job meer krijgen. Ik moest mijn lichaam verkopen. Voordat ik naar Europa kwam, werd ik 4 of 5 keer gearresteerd voor enkele dagen. Een keer zelfs twee maanden. Alleen omdat ik me aangetrokken voel tot hetzelfde geslacht. Ze hebben me verkracht, bedreigd met stalen staven, sigaretten uitgedrukt op mijn lichaam, kijk maar ... Na mijn laatste arrestatie besloot ik om hierheen te vliegen. Ik heb hier een vaste partner. Ik ben hier gelukkig. Alleen die herinneringen de hele tijd ... Allemaal ineens ...

BIJLAGE VII

Rollenspel op basis van bovenstaande verhalen (of vergelijkbaar qua relevantie en gebruikte hulpmiddelen)

Oefening:

- ⇒ het simuleren van een interviewsituatie
- ⇒ evaluatie van de simulatie

Acteurs:

- ⇒ interviewer, cliënt, tolk en/of cultureel bemiddelaar, waarnemer (optioneel)

Tips:

- ⇒ voor een effectiever tijdbeheer wordt elk punt door verschillende groepjes van deelnemers uitgewerkt
- ⇒ het is niet nodig om alle punten uit te werken
- ⇒ het loont de moeite prioriteiten op te stellen op basis van de voorkeuren van de betreffende groep

Belangrijke punten om uit te werken:

Herinnering

- ⇒ invloed van het geheugen van de cliënt op het gesprek
- ⇒ gebruik van hulpmiddelen ter ondersteuning van het geheugen

Interview

Vorbereiding

- ⇒ geestelijk, lichamelijk, dossierkennis
- ⇒ rekening houden met de omstandigheden voor de keuze van de juiste tolk/cultureel bemiddelaar

1) Openings- en contactfase

- ⇒ voorstelling van de betrokken partijen
- ⇒ de juiste sfeer creëren

2) Inleidende fase

- ⇒ tot wederzijds begrip komen
- ⇒ de juiste informatie verstrekken
- ⇒ de cliënt vragen om na te denken over de verstrekte informatie

3) Inleiding tot het onderwerp

- ⇒ de context schetsen

4) Vrije verhaalfase

- ⇒ de cliënt de kans geven om ononderbroken zijn/haar verhaal te doen
- ⇒ spontane, gedetailleerde en coherente informatie verkrijgen
- ⇒ proberen om geen vragen te stellen
- ⇒ gebruikmaken van aanmoedigingstechnieken

- ⇒ onderwerp uitdiepen op drie niveaus

5) De fase van het peilen naar de validiteit

- ⇒ dieper ingaan op de belangrijkste onderwerpen die in de vrije verhaalfase aan bod kwamen
- ⇒ de validiteit nagaan van de onderwerpen van de vrije verhaalfase

6) Afsluitende fase

- ⇒ de belangrijkste punten samenvatten
- ⇒ nagaan of alle noodzakelijke informatie aan bod is gekomen
- ⇒ het interview afsluiten met een gevoel van voldoening

Activiteiten na het interview

- ⇒ contact opnemen met de juiste instellingen of autoriteiten
- ⇒ zelfanalyse

BIJLAGE VIII

Activiteit - Cirkels van mijn multiculturele zelf

Kader:

- ⇒ Bron: Diversity Activities Resource Guide
- ⇒ Benodigde tijd: 20-30 minuten

Doel:

- ⇒ De Cirkels-activiteit vraagt de deelnemers om aan te geven wat zij als de belangrijkste dimensies van hun eigen identiteit beschouwen. Er wordt nader ingegaan op stereotypen, wanneer de deelnemers vertellen wanneer ze trots waren om deel uit te maken van een bepaalde groep en wanneer het bijzonder pijnlijk was om met een bepaalde groep te worden geassocieerd.

Instructies:

- ⇒ Vraag de deelnemers om een duo te vormen met iemand die ze niet zo goed kennen. Nodig ze uit om elkaar voor te stellen en volg dan deze stappen:
 - 1) Vraag de deelnemers om hun naam in de middencirkel te schrijven. Daarna vullen ze elke satellietcirkel in met een dimensie van hun identiteit die zij als een van de belangrijkste beschouwen om zichzelf te definiëren. Geef ze verschillende voorbeelden van dimensies die in de satellietcirkels zouden kunnen passen: vrouwelijk, atleet, Joods, broer, opvoeder, van Aziatische origine, middenklasse enzovoort.
 - 2) Laat de deelnemers in duo twee verhalen met elkaar delen. Eerst delen ze verhalen over wanneer ze zich bijzonder trots voelden om geassocieerd te worden met een van de identiteitsdimensies die ze kozen. Vervolgens moeten ze een anekdote vertellen over wanneer het pijnlijk was om geassocieerd te worden met een van de gekozen identiteitsdimensies.
 - 3) In de derde stap delen de deelnemers een stereotype dat ze hebben gehoord over een bepaalde identiteitsdimensie die hen niet correct definieert. Vraag hen om de zin onderaan de hand-out te vervolledigen door de blanco's in te vullen: 'Ik ben (een) _____ maar ik ben NIET (geen) _____.' Geef een eigen zin als voorbeeld, zoals 'Ik ben een christen, maar ik ben geen antiabortusactivist.' De instructies voor de stappen 1, 2 en 3 worden samen gegeven. Geef de deelnemers 8-10 minuten de tijd om alle drie de stappen te doorlopen, maar herinner ze er 2 minuten voor tijd aan dat ze de stereotypenzin moeten invullen.

- 4) Peil naar reacties op elkaars verhalen. Vraag of iemand een verhaal heeft gehoord dat hij/zij met de groep wil delen. (Ga na of de persoon die het verhaal oorspronkelijk heeft verteld toestemming heeft gegeven om het met de hele groep te delen)
- 5) Verwittig de deelnemers dat ze in de volgende stap moeten opstaan om hun stereotypenzin voor te lezen. Ofwel ga je iedereen in een bepaalde volgorde af, ofwel laat je mensen willekeurig opstaan om hun zin voor te lezen. Zorg ervoor dat de deelnemers respectvol zijn en actief luisteren, want dit is een fase waarin men zich kwetsbaar opstelt. Begin met je eigen zin voor te lezen. Dit deel van de activiteit kan erg veel effect hebben als je het dynamisch aanbrengt. Het kan een paar momenten duren om het delen op gang te brengen; laat dus wat ruimte voor stille momenten.
- 6) Er kunnen verschillende vragen worden gebruikt om deze activiteit te verwerken:
 - Hoe verschillen de dimensies van jouw identiteit die je zelf belangrijk acht van de dimensies die andere mensen gebruiken om je te beoordelen?
 - Heb je ooit een stereotype horen aanvechten waarin je zelf was getrapt? Zo ja, welk?
 - Hoe voelde het om je stereotype te confronteren? (Er wordt meestal gelachen als iemand standaard stereotypes deelt, zoals 'Ik ben dan wel een Arabier, maar ik ben geen terrorist' of 'Ik ben dan wel een leraar, maar ik heb een sociaal leven') Ik hoorde jullie verschillende keren lachen. Waarom was dat?
 - Waar komen stereotypen vandaan?
 - Hoe kunnen we ze tegengaan?

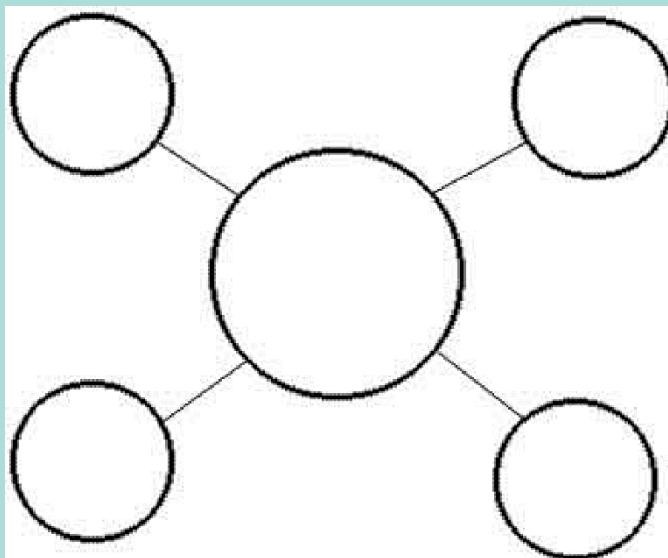
Opmerkingen voor de moderator:

- ⇒ Bij deze activiteit gaat het vooral om het onderzoeken van de eigen identiteit en de stereotypen die eraan gekoppeld zijn, om vervolgens de eigen stereotypen in vraag te stellen aan de hand van de verhalen en tegenwerpingen van anderen. Vraag de deelnemers na te denken over de stereotypen die ze op mensen toepassen en zich ervan bewust te worden, om ze uiteindelijk uit de weg te kunnen ruimen.
- ⇒ Zoals bij de meeste activiteiten kan het bijzonder effectief zijn om zelf deel te nemen als moderator. Als je bereid bent om je eigen ervaringen te delen, zullen de deelnemers ook sneller hun eigen ervaringen willen delen.
- ⇒ Het is cruciaal om ruimte te laten voor stiltes, vooral in het laatste deel van de activiteit, wanneer de deelnemers hun stereotypen delen. Men zal in eerste instantie aarzelen om te delen, maar eens het allemaal op gang komt, maakt deze activiteit veel energie vrij. Geef de deelnemers aan het eind de tijd om wat meer te praten over het stereotype dat ze deelden.

⇒ Nadat iedereen zijn of haar stereotype heeft gedeeld, zeg je dat degenen die er nog een willen delen, dit mogen doen. Geef het voorbeeld door er nog eentje over jezelf te delen.

Hand-out voor deelnemers:

- ⇒ Deze activiteit benadrukt de meervoudige dimensies van onze identiteiten. Het draait om het belangrijke gegeven dat individuen hun identiteit zelf definiëren en stereotypen in vraag stellen.
- ⇒ Plaats jouw naam in de middelste cirkel van de structuur hieronder. Schrijf een belangrijk aspect van je identiteit in elk van de satellietcirkels: een kenmerkende eigenschap die je identiteit volgens jou beschrijft. Dit kan van alles zijn: Van Aziatische origine, vrouwelijk, moeder, atleet, opvoeder, veganist, wetenschapper, of eender welke kenmerkende de eigenschap waarmee je jezelf identificeert.

1. Deel een verhaal over een moment wanneer je bijzonder trots was om jezelf te identificeren met een van de eigenschappen die je hierboven hebt gebruikt.
2. Deel een verhaal over een moment wanneer het bijzonder pijnlijk was om te worden geïdentificeerd met een van je gebruikte eigenschappen.
3. Noem een stereotype dat verband houdt met een van de groepen waarmee je je identificeert en dat niet overeenkomt met wie je bent.
4. Vul de volgende zin in:

Ik ben dan wel (een) _____ maar ik ben NIET (geen) _____ . (Voorbeeld: als een van mijn kenmerkende eigenschappen 'christelijk' is, en ik dit associeer met het stereotype dat alle christenen antiabortusactivisten zijn, dan luidt mijn zin als volgt: 'Ik ben dan wel een christen, maar ik ben geen antiabortusactivist.'

BIJLAGE IX

Casestudy - Afghaans koppel

Kader:

⇒ Dit is een fictief verhaal over een koppel dat Afghanistan heeft verlaten en nu in Europa asiel wil aanvragen. In de opbouw van deze casestudy worden de meeste culturele, etnische en religieuze levensaspecten in aanmerking genomen.

Doel:

⇒ Het doel is om een discussie op gang te brengen en de deelnemers te helpen om inzicht te krijgen in culturele en traditionele praktijken en hun implicaties en gevolgen.

Instructies:

⇒ De deelnemers worden in groepen verdeeld en krijgen onderstaande hand-out met de casestudy en de bijbehorende vragen. Zij moeten de case zorgvuldig lezen, bespreken en de vragen beantwoorden. Na ongeveer 10 minuten worden de groepen gevraagd om hun antwoorden en eventuele ervaringen met soortgelijke gevallen te delen.

Hand-out voor de deelnemers:

Namen van de gezinsleden:	Ali Hussaini (27 jaar) en Amina Barakzai (23 jaar)
Afkomstig van:	Man: Provincie Ghazni Vrouw: Provincie Gardiz
Nationaliteit:	Afghaans (niet te bewijzen vanwege het ontbreken van een officieel identiteitsbewijs)
Etniciteit:	Man: Hazara Vrouw: Pashtun
Gesproken talen:	Man: Dari Vrouw: Pashto en Dari
Religie:	Man: Sjiitische moslim Vrouw: Soennitische moslim
Verhaal	Het echtpaar verliet Ghazni omdat de familie van de vrouw zich tegen het huwelijk verzette en ook de familie van de man het huwelijk niet steunde. Het echtpaar verkocht al hun bezittingen en verliet het land en vluchtte naar Iran. Ze bleven ongeveer een jaar in Iran, maar moesten ook uit Iran verhuizen. Het is hun doel om naar een land te gaan waar hun identiteit geheim kan worden gehouden.
Man	Hij behoort tot de etnische groep van de Hazara. Ali en zijn vrouw ontmoetten elkaar op de universiteit en besloten te trouwen. Hij maakte zijn intentie bekend aan zijn familie, maar zij keurden het af; volgens de familie zou deze verbintenis ernstige gevolgen kunnen hebben.
Vrouw	Ze is lid van de Pashtun-etnie. De familie van het meisje volgt de soennitische islam en is erg traditioneel. Toen de familie van de man ze probeerde te benaderen met het oog op het huwelijk, weigerde ze direct. Daardoor werd het koppel gedwongen om naar een ander land te vluchten.

Vragen:

- ⇒ Waarom kan de identiteit van het koppel niet worden bewezen?
- ⇒ Waarom hebben de families van het koppel het huwelijk afgewezen?
- ⇒ Waarom zijn ze eerst naar Iran verhuisd?
- ⇒ Wat zou de reden kunnen zijn voor de verhuizing van het koppel uit Iran?
- ⇒ Wat heeft hen er waarschijnlijk toe aangezet om asiel aan te vragen in Europa? (buiten de gebruikelijke aantrekkingsfactoren)